

AZ ATHENAEUM OLVASÓTÁRA

A VAK ZENÉSZ

OROSZ REGÉNY

IRTA
KOROLENKO W.

FORDITOTTA
UJKÉRI

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KIADÁSA
1893.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2016
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5557-52-1 (online)
MEK-16397

ELSŐ FEJEZET.

I.

Oroszország délnyugati részében egy gazdag főúri családnak éjfélkor fia született. A fiatal anya csöndesen, mozdulatlanul feküdt; csak mikor az újszülöttnak első gyöngye, panaszos kiáltása fölhangzott, mozgott nyugtalanul, behunyta szemmel az ágyon. Halvány halkan susogott s csaknem gyermekes vonású, sápadt, finom arcán a türelmetlenség kifejezése látszott, mint oly gyermeknél, kinek szokatlan szenvedést kell túrnie.

Az ápolónő a beteg fölé hajolt.

- Miért, miért van ez így? - kérdezte ez alig hallhatólag.

Az ápolónő nem értette a kérdést.

A fiucska megint sirt.

Az anyának az arca éles fájdalmat fejezett ki s pilláin könny ragyogott.

- Miért, miért?... kérdezte újra.

Most megértette őt az ápolónő s egykedvűleg válaszolta:

- Azt kérdi, miért sir a fiucska? Hiszen ez mindig így van; legyen nyugodt.

De az anya nem lehetett nyugodt. Valahányszor a gyermek fölsikoltott, összerezzen s türelmetlenül kérdezte:

- Miért oly borzasztóan?

Az ápolónő a gyermek sirásában semmi feltűnőt nem tapasztalt s abban a hiedelemben, hogy a beteg lázban beszél, nem igen ügyelt a beszédre s inkább a gyermekkel foglalkozott.

A fiatal anya elhallgatott s csak koronkint kergetett könnyeket a szemébe a mély lelki fájdalom, melyet mozdulataival és szavaival nem fejezhetett ki. Áttörtek könnyei a lecsukott szemhéjakon is, ott csüggve a sűrű, fekete pillákon s csöndesen peregtek alá a márványhalavány arcon.

Talán sejtette az anyának a szíve, hogy a gyermekkel együtt egy véghetetlen szenvedés is jött világra - szenvedés, mely bölcsője fölött lebegett, hogy ezt a fiatal lényt sirjáig el ne hagyja; talán a lázmámor képzelődései is lehettek ezek; de bármint volt is - a gyermek vakon született.

II.

Eleinte senki sem vette ezt észre. A fiucska ama határozatlan, sötét pillantással nézett, mint bizonyos korig minden csecsemő. Napok és hetek multak; szeme tisztább lett és a szemgolyó jobban kifejlődött; de nem fordította fejét a világosság felé, mely a madarak vidám csicseregésével s a kertben, az ablak előtt diszlő bükkfák zöld lombjainak a susogásával, verőfényalakban, a félhomályban levő szobába belopózkodott.

Az anya volt az első, a ki a gyermek arcának különös kifejezését észrevette, mely mozdulatlan és komoly maradt.

Ijedten pillantott a környezetére, kérdezve:

- Mondjátok meg, miért ilyen ez a gyermek?

- Milyen? - kérdezték közönyösen az idegenek. - Hiszen miben sem különbözik ő a többi, hasonló koru gyermektől.

- Nézzétek, mily különösen tapogat a kezeivel.

- A gyermek nem tudja még kezének a mozdulataival a világosság benyomását mérsékelni, - szólt az orvos.

- De hát mért néz mindig egy irányba? Hiszen ez vak! - jajdult föl az anya és senki sem tudta őt megnyugtatni.

Az orvos a karjai közé vette a gyermeket, hirtelen a világossághoz vitte s a szemébe nézett. Zavartan mondott néhány jelentéktelen megnyugtató szót s azzal az ígérettel távozott, hogy legközelebb ismét eljön.

Az anya sirt; végzetlenül szenvedett s a gyermeket kebléhez ölelte; de a gyermek szeme mindig változatlanul és komolyan nézett.

Két nap múlva eljött az orvos, magával hozva az ophthalmiscopját; meggyújtott egy gyertyát s hol közelebb, hol távolabb tartotta azt a gyermek szemétől, miközben figyelmesen nézte azt, míg végre zavartan, habozva mondta:

- Fájdalom, igaza volt, méltóságos asszonyom, - ön nem tévedt: a gyermek vak s ez a vakság gyógyíthatatlan...

Az anya néma fájdalommal hallgatta ezeket a szavakat.

- Rég tudtam én ezt, - szólt aztán halkan.

III.

Az a család, melyhez a gyermek tartozott, nem sok tagból állt. Az anyán és apán kívül, annak kiegészítő részét »Miksa bácsi« képezte, a mint őt a háziak meg a jó barátok hítták.

Az apa miben sem különbözött délnyugati Oroszország többi birtokosától; jószivü, nyájas volt munkásai iránt, kikre azonban szigorúan felügyelt s csupán egyetlen szenvedélye volt: malmok építése. Ez a szenvedélye aztán minden idejét elfoglalta s így a hangját napközben keveset lehetett a háznál hallani, csupán a reggelizéskor, ebédkor és egyéb hasonló alkalmakor. Ilyenkor mindig a megszokott kérdését hallatta: »Egészséges vagy, galambkám?« Aztán az asztalhoz ült s csak akkor beszélt, mikor malomépítkezése felől akart egyetmást közölni. Ily jámbor, nyugodt, gondtalan apa, természetesen, csak csekély benyomással lehetett gyermekének szellemi életére.

Egészen más ember volt »Miksa bácsi«.

Tíz évvel azelőtt Miksa bácsit nagy területen a legveszedelmesebb házsártosnak tartották nem csupán a birtok szomszédságában, hanem a *kontrakt*-okon¹ is. Mindenki csudálkozott, hogy oly tiszteletreméltó és nagyon tekintélyes családból, minő a Popelskiné asszonyé, - ki született Jazenko volt - ily testvér kerülhetett ki. Senki sem tudta, miképen alkalmazkodják hozzá, hogy jó indulatát megnyerhesse maga iránt. Nyájaskodásokra gorombasággal válaszolt, míg a

¹ »Kontraktok«-nak nevezik, tájszólam szerint, a hajdan oly híres kiewi vásárokat.

parasztoknak önfejlését és engedetlenségét még akkor is elnézte, mikor más birtokos, még a legszelidebb természetű arcucsapással intézte volna el a dolgot.

Vége, minden jóérlmü embernek a legnagyobb öröme Miksa nagy haragot kezdett táplálni az osztrákok ellen s elment Olaszországba, csatlakozva Garibaldihoz, kiról borzalommal beszéltek, hogy az ördöggel barátságpoharat ivott s a szentatyának egy fillért sem ad. Természetesen, ezáltal Miksa bácsi örökre elvesztette lelki üdvét; azonban a kiewi vásárokon nem történt többé annyi botrány és sok nemes anya megszűnt remegni fiainak a sorsa miatt.

Az osztrákok szintén nem sok gyönyörüségeket látszottak találni »Miksa bácsi«-ban. Időről időre, a »Kurier«-ban, a birtokos urak legkedveltebb hírlapjában, olvasni lehetett a nevét a Garibaldi legtevékenyebb és legbuzgóbb hívei közt s végre ugyanabból a »Kurier«-ból értesültek mindnyájan, hogy Jazenko Miksa, harci paripájával együtt, elesett. A dühös osztrákok, kik már rég lesték volna az alkalmat, hogy visszafizessék neki mindazt a rosszat, melyet velök éreztetett, most a gyűlölts volhiniait (a kinek Garibaldi, szerintük, legtöbbet köszönhetett) a csontig összeszabdalták volna.

- Rossz véget ért! - mondogatták a nemes urak s ezt egyedül a Szent Péter földi helytartója segélyének tulajdonították. Azonban az osztrákok kardjai mégsem tudták Miksa bácsinak a testéből, az ő makacs, dacos lelkét kikergetni: benne maradt az, noha nagyon megviselt és sokszorosan foltozott borítékban. Garibaldi önkéntesei kiragadták bajtársukat a csata zivatarából s kórházba szállították, s most, néhány esztendő leforgása után, Miksa, egyszerre csak fölmerült tesvérhugának a házában s ott is maradt. Persze, eszéágában sem volt többé a párvial. A jobb lábát amputálták s e miatt falábon kellett járnia: a balkeze pedig annyira megsérült, hogy annak egyéb hasznát sem vehette, mint, nagy ügygyel-bajjal, azzal botjára támaszkodni. Átalában, nyugodtabb, komolyabb ember vált belőle s csak olykor sebzett még éles nyelvvel, mint azt egykor a kardjával cselekedte. Nem látogatta többé a vásárokat, ritkán jelent meg a társaságban s szabad idejének nagy részét könyvtárában, olvasással töltötte; de könyveinek a tartalmáról senki sem tudott semmit. Irt is egyet-mást; de mivel iratai nem jelentek meg a »Kurier«-ban, senki sem hitte, hogy azok jelentékenyek volnának.

Abban az időben, mikor az urasági kastélyban egy fiatal lény látott napvilágot s kezdett növekedni, »Miksa bácsi«-nak a koponyáján nem egy ezüst szín hajszál csillogott már, és a vállai is felhúzódtak a mankónak gyakori használata miatt s teste négyszög alakot mutatott. Sajátos külseje a mogorván összevont szemöldökök, a mankók dübörgése s a mindig sűrű füstfelhők, melyek pipájától, emez elválhatatlan társától, eredtek s melyek őt szüntelen környezték - mindez épen nem látszott alkalmasnak arra, hogy idegenek előtt rokonszenves ember gyanánt tünjék föl s csak a hozzá legközelebb állók tudták, hogy ebben az összevagdalt s foltozott testben, érzelmes szív dobog s eme hatalmas főben, melyet sörteszerű haj borított, örökké élénk gondolatok ütték egymást. De, még ezek a legközelebb állók sem tudták, minő kérdések érdekelték őt; csak azt látták, hogy ő dohányfüst-felhőbe burkolva órákig üldögélt a könyvtárban, komoran, összevont szemöldökkel; de azt nem is sejtették, hogy ez a vén rokkant vitéz a fölött bölcselkedik, hogy az élet küzdelem, a melyben nincs helye a nyomoréknak; ő nem szabadulhatott attól a gondolatól, hogy örökre ki van zárva a küzdők sorából s most csak akadály a mások útjában. Őt élethalál-harcban vetette ki a nyeregből ellenfele s így elvesztette a játékot. Nem volna-e kislelkűség, a porban fetrengeni, mint valamely féreg s nem volna-e gyalázat, a győztesnek a lábai előtt feküdni és saját nyomorult életéért koldulni?

Míg Miksa bácsi hidegvérrel füzte odább gondolatait s a pro et contrát mérlegelte, szeme előtt egy új lény növekedett, kit a végzet már első pillanatban mint nyomorékot állított ki az élet útjára.

Eleinte nem sokat ügyelt a vak gyermekekre; nem sokára azonban a saját sorsának a gyermekével való hasonlósága érdeklődést ébresztett iránta.

- Hja, - szólt elgondolkozva, - ez a kicsike is rokkant. Ha kettőnket összefoglalhatnának, talán válhatnék belőlünk egy türhető ember.

S attól fogva egyre gyakrabban vette szemügyre a gyermeket.

IV.

A gyermek vakon született. Kinek a hibája miatt? Itt, árnya sem lehetett annak, hogy valaki *megverte* a szemével; nem, eme szerencsétlenségnek az oka mély titok volt, mint sok más rejtély az életben.

S mégis, ha a szerencsétlen anya, gyermekére pillantott, élénk fájdalomtól sajgott a szive. Természetesen, mint anya, legtöbbet szenvedett fiának az állapota miatt, sötét jövőjének sejtelmében; de azonkívül is gyötörte egy kínzó eszme: hátha a szülők volnának esetleg a gyermek szerencsétlenségének az okai s ez elég volt arra, hogy a fiucska szép, világtalan szemével a család központjává, zsarnokává tegye, kinek legcsekélyebb kívánságát mindenki sietett teljesíteni.

Ki tudja mi vált volna később ebből a gyermekből, ki a sors által, a súlyos csapás által elégtelenségre volt kárhozthatva, és a kit egész környezete, a tulságos szolgálatkészség által, a legrutabb önzővé tenni törekedett, ha Miksa bácsit ugyanoly ádáz csapás és az osztrák kard arra nem kényszeríti, hogy a testvérhugánál telepedjék le.

A világtalan gyermeknek a jelenléte a tevékenységet szerető öreg harcos gondolatainak lassankint más irányt adott. Noha most is, mint korábban, órákig üldögélt a könyvtárban dohányfüst-felhőbe burkolózva, de szeméből a korábbi mély és tompa fájdalom helyett az éles megfigyelő, gondolkozó kifejezése látszott s mennél többet és élesebben figyelt, annál inkább összehúzódtak sűrű szemöldökei s annál vastagabb füstfelhők szálltak föl pipájának az öbléből.

Vége elhatározta magát a beavatkozásra.

- Ez a fiu - mondta, miközben nagyokat pöffentett a pipájából - még szerencsétlenebb lesz, mint én vagyok. Neki jobb lett volna nem születni.

A fiatal asszony még mélyebben lecsüggesztette a fejét s egy könnycsepp hullott a munkájára.

- Kegyetlenség tőled, Miksa, engem erre emlékeztetni, - szólt halkan.

- Én csak igazat mondok; nekem nincs karom, nincs lábam, de van szemem; neki nincs szeme s idővel, sem keze, sem lába, sem saját akarata nem lesz.

- Miért?

- Érts meg engem jól, Anna, - szólt Miksa szeliden, - én ok nélkül nem mondanék neked ily borzasztó igazságokat. A fiu gyöngye szervezetü. Ugy látszik, minden tekintetben pompásan fejlődik ő, sőt többi érzéke, részben kárpótolhatná a hiányzóért. Erre azonban gyakorlat szükséges s ezt a kényszerűség idézi elő. Az a balga aggodalom, mely tőle minden erőfeszítés kényszerűségét távol tartja, kiöli belőle a reményt az önálló kifejlődés lehetőségére nézve.

Az anya eléggé értelmes volt, hogy átlássa a mondottak igazságát s legyőzze önmagát s ellent állott ama könnyen megérthető ösztönnek, hogy mindjárt engedelmeskedjék a gyermek első kiáltásának, csak azért, hogy minden kényelmének eleget tegyen.

Néhány hónappal eme beszélgetés után a fiucska szabadon és gyorsan csuszkált át valamennyi szobán, hallási érzékét megfeszítve minden alig hallható nesznél s oly élénkséggel tapogatott meg minden keze ügyébe eső tárgyat, mely más gyermekeknél korántsem tapasztalható.

V.

Csakhamar meg tudta ismerni anyját a járásáról, a ruhájának a suhogásáról s bizonyos, csupán ő előtte ismerős jelekről; sok ember között, a kik egy szobában voltak és mozogtak, tájékozni tudta magát s biztos léptekben, mindig amaz irány felé sietett, ahol az anyja ült. Ha őt hirtelen megfogta a kezénél, rögtön anyjára ismert. Ha más valaki tette ezt, hirtelen megtapogatta a kezével ennek az arcát s meg tudta különböztetni dajkáját, Miksa bácsit meg az apját. Ha azonban idegenre talált, mozdulatai határozatlanok voltak; figyelmesen vonta végig kezecskéjét az idegen arcon s az ő arcán a tűnődés jele látszott. Ugy tetszett, az ujjai hegyével néz.

Vérmérséklete szerint élénk, mozgékony gyermek volt, de hónapok multak s a vakság hatott a gyermek vérmérsékletére: a mozgékonyosság lassankint megszűnt s a gyermek sötét zugokba kezdett visszavonulni; ott ült aztán órákig csöndesen, látszólag feszült figyelemmel hallgatva valamit.

Ha a szobában csöndesség volt s figyelmét különféle hangok nem kötötték le, úgy tetszett, mintha valamely megfoghatatlan fölött töprengene, az álmélkodás kifejezésével, különös és épen nem gyermekies komolyságával árnyalt arcán.

Miksa bácsi helyes tanácsokat osztogatott.

A gyermeknek finom és erősen kifejtett idegszervezete érvényesítette magát s arra törekedett, hogy tapintási érzékének és hallásának finomságával, legalább részben, pótolhassa a látás hiányát. Mindenki csudálkozott finom tapintási érzéke fölött. Olykor úgy látszott, mintha a színeket el tudná képzelni: ha egy darab rikitó színű szövetet adtak a kezébe, huzamosabb ideig tartotta azon az ujjait s arcán az álmélkodó figyelem kifejezése látszott; de csakhamar észre lehetett venni, hogy a hallása fejlődött ki leginkább.

Csakhamar valamennyi szobát megkülönböztethetett a visszhangja után; minden egyes embernek, ki a házban lakott, ismerte a járását, a szék recsegését, mikor a rokkant bácsi ráereszkedett, az anyja varrótűjének száraz, egyenletes hangját s az órának a ketyegését.

Néha, mikor a fal mellett mászkált, mások által észrevehetetlen zörejt hallott s kiterjesztett kézzel iparkodott egy-egy legyet elkapni és ha az elriasztva, tova röpült, a gyermek arcán a keserű csalódás kifejezése látszott. Nem tudta magának megmagyarázni a légy eltűnését.

Később azonban ily esetekben is értelmességet árult el a külseje; amaz irány felé fordult, ahová a légy röpült - a finoman kifejlődött hallási érzék a mozgó szárnyak halk neszt is fölfoghatta.

Az egész világot, mozgásában, színben és hangban fölfogta a vak fiú fejecskéje s a hangokhoz idomult a képzelődése is. Arcán az a különös kifejezés ült, mely a fölfogandó hangokkal szemben, feszült figyelmet árult el: alsó állkapcsa könnyeden leereszkedett, szemöldöke összehúzódott, feje előre hajolt; ehhez járultak a szép, de mozdulatlan szemek, melyek a vak fiú arcának komoly és mégis megható jelleget adtak.

VI.

A vak fiura nézve a második tél is vége felé járt már. Az udvaron már olvadt a hó, a tavaszi patakok cseregtek s ugyanakkor a gyermeknek is javult egészségi állapota, ki télen át gyöngélkedett s e miatt a szobát nem volt szabad odahagynia.

Megnyitogatták az ablakokat s az enyhe tavaszi lég egész erejével hatolt a szobába. Nyájasan mosolygott a nap s gyöngén hajlongtak a még lombtalan bükkfa-ágak; a távolban csillogtak a rétek, melyeken, helylyel-közzel, még az olvadó hó fehér foltjai látszottak, mig itt-ott már üde zöld fű mutatkozott. Szabad, illatos volt a lég s a kikelet mindent új, üde életkedvvel töltött be.

A vakra nézve, a tavasz csupán gyorsan tovasiető zajból állt: hallotta a mint a patakok tova suhantak, mintha egyik hullám a másikat akarná elcsipni utközben köveken szökkenve át s ágyat mosva magának; hallotta suttogni a bükkfák ágait, egymásnak az érintkezését s gyöngén az ablakokhoz verődését. A dér is fölolvadt a tetőzetten s a csöppek, szivárványszint játszva, lassan pottyantak alá a földre.

Hangok hatoltak a vaknak a fülébe, melyek összevegyültek a gólyák kelepelésével, mely a magasból elébb gyöngén, majd erősebben hangzott alá.

A fiunak az arcán ismét látszott az érthetlenség kifejezése.

Összevonta szemöldökét, hallgatott - félénken, az érthetetlen hangok hatása alatt, anyja felé terjesztve ki a kezecskéit, ennek kebelén rejtve el a fejét.

- Mi lelte ezt a gyermeket? - kérdezte önmagától és másoktól.

Miksa bácsi szemügyre vette a gyermek arckifejezését, de nem tudta megfejtetni a kis fiunak szokatlan fölindulását.

- Valamit nem tud ő megérteni, - szólt az anya, mikor a gyermek arcáról a néma kérdést leolvasta.

A gyermek izgatott és nyugtalan volt; majd újabb, ismeretlen hangokat hallott, majd azon csudálkozott, hogy a korábbi már megszokott hangok hirtelen elnémultak és elenyésztek.

VII.

A kikelet megnyíltával minden rendetlenség elmúlt. A nap meleg sugárai a természet működését elősegíteni látszottak. A mezőkön zöldelt a fű s a levegő a nyírfa rügyeinek illatával telt meg.

Elhatározták, hogy a gyermeket kiviszik a szabad levegőre, a közeli folyam partjához.

Az anya kézen fogva vezette őt s Miksa bácsi mellette ballagott a mankója segélyével. A folyó mellett emelkedő ama halom felé irányozták lépteiket, melyet a nap és a szél meglehetősen kiszáritani látszott, melyet zöld pázsit borított s melyről gyönyörű kilátás nyílt a távolba.

A verőfény melegen tüzött alá az anyára és Miksára, de olykor az üdítő tavaszi fuvalom, könnyű szárnycsapásaival mérsékelte a napsugarak hevét.

A tavaszi világ kábitó illatot, vidámságot, boldogságot lehelt.

Az anya érezte, hogy a gyermek erősebben szorítja ujjáival az ő kezét, azonban ő annyira elmerült a tavasz élvezésébe, hogy az izgatottság eme kifejezésének semmi jelentőséget nem tulajdonított. Tele tüdővel szivta magába az üdítő levegőt, folyvást előre haladva, a nélkül, hogy visszatekintett volna, mert akkor okvetetlen észreveszi gyermeke arcának különös kifejezését. Néma ámulattal fordította fejét a verőfény felé. Ajka nyitva volt; gyorsan lélekzett, mint a hal, mikor megvonják tőle elemét, a vizet. Beteges öröm tükröződött vissza olykor a bátortalan gyermekarcra, mely föl-földerült s aztán félénk, kérdő kifejezést öltött, mintha fölvilágosításért esdekelt volna. Csak a szem maradt folyvást mozdulatlan és kifejezéstelen.

A halomra fölérve, mindnyájan leültek. Mikor az anya fölemelte gyermekét, hogy kényelmesebben ültesse, ez idegesen kapott a ruhájához. Ugy látszott, mintha eleséstől félt volna, nem érezve szilárd talajt a lábai alatt. De az anya most sem vette észre a gyermek felindulását, mert szeme a pompás tavaszi képen gyönyörködött.

Dél volt. Nyugodtan lebegett a nap az ég boltozatán.

A halomról a széles folyamat át lehetett tekinteni. A nagyobb jégtömegek már tovausztak rajta s csak elvétve vonultak még alá, uszó szigetekként, egyes jégtömbök, lassankint, a nap melegétől szétolvadva.

A mélyebben fekvő szántóföldeken vitzócsák képződtek, melyekben a fehér felhőcskék s a kék égboltozat tükröződtek vissza.

Ott, a folyón túl rétek zöldeltek s patakok csillogtak s szegényes kunyhókból füst emelkedett ég felé, míg a távolban egy erdőnek a széle kékelt. A föld lélekzeni látszott s köd emelkedett föl belőle az ég felé, tömjénfüstként - hálaáldozatul az istenséghez.

Az egész természet köröskörül nagyszerű templomnak látszott, földiszítve a kezdődő ünnepséghez. De a vakra nézve csak egy »sötétség« volt ez, mely szokatlanul mozgott és zúgott, csengett és bongott, hozzája tapadt s lelkének még ismeretlen, soha nem érzett benyomást okozott, melytől a gyermek szive aggálylyal dobogott.

Mindjárt eleinte, mikor a meleg napsugarak az arcára tüztek s finom bőrét kellemesen érintették, érzéketlen szemét ösztönszerűleg irányzá a nap felé, mintha érezte volna, honnan ered ez a megfoghatatlan jótekonyság. Rá nézve nem volt távlat, kék ég, láthatár - csupán azt érezte, hogy őt valami kellemes melegség közéről érinti; aztán hogy valami hűvösség, üdítő hűvösség veszi el arcáról a meleget. A szobákban a fiucska megszokta a szabadmozgást; itt azonban korlátozva érezte magát ama hullámok által, melyek őt körülfogták, csókolták, majd fölvidámitották és mámorba ejtették, majd elszomorították.

A nap melegítő érintésénél úgy tetszett neki, mintha azt valaki feléje legyezgette volna s a szélhullámzat, mely a fülében zúgott, arcát, halántékát, fejét a tarkójáig körülölelte, mintha egy ürbe akarná őt ragadni, egy ürbe, melyet nem ismert, nem láthatott, melyről csak határozatlan érzése volt.

Ekkor a gyermek keze erősebben fogta meg az anyjáét s úgy látszott, mintha szivverése megszűnt volna.

Mikor őt leültették, nyugodtabbnak látszott.

Most azt hitte, noha még nem szabadult attól a különös gondolattól, mely lelkét kötve tartotta, hogy egyes hangokat meg tud különböztetni.

Azok a sötét, kellemes hullámok még folyvást körüle lebegtek s neki úgy tetszett, mintha belsejébe hatoltak volna, minthogy a saját izgatott vérének a hullámai amazokkal egyszerre emelkedtek és süllyedtek. Azonban ezek most a pacsirta kedves csicsergését, a zöldülő nyírfák susogását s a folyamnak alig hallható moraját vitték magokkal. A fecske szárnyzuhogással szelte át a levegőt, közelben sajátságos kört rajzolva, a rovarok zümmögtek s eközben fölhangzott a szántónak vontatott kiáltása is, a ki lovait munkára serkentgette.

A fiu mindezeket a hangokat, összeségükben, nem tudta fölfogni s egymással összeköttetésbe hozni; úgy tetszett, mintha egymás után hatoltak volna a fejécskéjébe, hol halkan, hol határozatlanul, hol pedig hangosan, rikitóan, mindent tulharsogva; majd összetalálkoztak azok s kellemetlen, megfoghatatlan hangzavart idéztek elő. A mező felől keletkező szellő zúgott a fülében s a fiucskának úgy tetszett, hogy a hullámok egyre gyorsabban, gyorsabban rohannak előre, hogy ezeknek a moraja minden más hangot tulharsog, mely most valamely más, távolibb világból lebben elő, mint a multakra visszaemlékezés.

S a hangoknak lassankint elenyészésénél a gyermek szívét édes bágyadtság lepte meg. Arca fájdalmasan vonaglott az érzések hatása alatt, szeme hol lezárult, hol kinyílt s minden vonása egy-egy kérdőjel volt és a gondolkodásban való erőfeszítést sejteté.

A még meg nem erősödött, újabb képzelmekekkel megtelt öntudat ellankadt, habár még ellenállani törekedett a mindenfelől előtoluló érzéseknek s ezeket egy egészszé összekötni igyekezett, hogy azáltal uralkodhassék azok fölött. Oly föladat volt ez, mely a gyermek még fiatal agyának nehéz volt s melyhez főleg a látás hiányzott.

Hangok keletkeztek és haltak el a sötétségben, hogy új hangoknak és új hullámoknak engedjenek helyet... Gyorsabbak, magasabbak és gyötrőbbek lettek azok, emelve, nógatva és kábitva őt; még egyszer harsant föl mindama hangok mellett az emberek egyhangú kiáltása - s aztán elnémult minden.

A fiucska halkán nyögött s hanyatt esett a pázsitra.

Hirtelen oda fordult hozzá az anyja s fölsikoltott. A gyermek ott feküdt a fűben halványan, mély ájultságban.

VIII.

Miksa bácsit nagyon fölízgatta ez az eset. Egy idő óta összeolvasgatott mindenféle pszichológiát, fisiologiai és neveléstani könyvet s szokott buzgalommal mélyedt el mindenben, a mit a tudomány segélyeszközkül és ujjmutatásul a gyermeki lélek titokszerű fejlődésére és fejlesztésére nyujt.

Ez a foglalkozás őt minden egyébtől tökéletesen elvonta, úgyhogy a régi, komor töprengések a saját alkalmatlan volta miatt, az élet küzdelmeit illetőleg - és a »porban fetrengő féreg« fölött, már rég kiröpültek a fejéből. Ehelyett élénk megfigyelő tehetségét fejlesztette s olykor édes remények melegítették föl a szívét.

Miksa bácsi észrevette, hogy a természet, mely a gyermektől a látó érzéket megtagadta, vele, minden más tekintetben, épen nem bánt mostohán; oly lény volt ez, hogy a hozzá eljutó külső benyomásokat teljesen képes volt magába befogadni.

S Miksa bácsi hivatva látszott arra, hogy a fiucskának a tehetségeit fejleszsze s eszméi és befolyása által, a természet igazságtalanságát jóvá tegye, hogy maga helyett a létjogért küzdők sorába új harcost léptessen, miről az ő befolyása nélkül, senki egyáltalán nem is álmodhatott volna.

- Ki tudja, - gondolta a sérült hős - talán lehet harcolni kard és dárda nélkül is; a természettől ártatlanul megsértett, annak idejében lándzsát is törhet másokért, a kiket az élet tönkre tett - s akkor én, a vén, rokkant katona, nem éltém céltalanul.

Még a negyvenes és ötvenes évek szellemesebb emberei sem menekülhettek a természet titokszerű előintézkedéseinek a hiedelmétől; nem volt tehát csuda, ha a ritka tehetséget tanusító kis fiu fejlődése után, Miksa bácsi ama végső meggyőződésre jutott, hogy maga a gyermek vaksága is csak ama »titokszerű előintézkedések« eredménye.

IX.

A kis fiu, első tavaszi kirándulása után, egyideig lázban feküdt. Hol mozdulatlan és szótalán vesztegelt ágyában, hol halkán suttogott és hallgatózott s az egész idő alatt arcán a nemértés kifejezése uralkodott.

- Valóban, úgy látszik, mintha meg akarna valamit ragadni, de nem képes rá, - szólt a fiatal anya.

Miksa gondolkozott, fontolgatta a dolgot és bólintott a fejével. Elképzelte, hogy a fiúnak hirtelen való ájultságát ama gyors és közvetlen benyomások okozták, melyeken tudalma nem győzedelmeskedhetett; elhatározta tehát a rokkant vitéz, hogy az üdülő gyermeknél csak lassan és egyenkint engedi a benyomások érvényesülését.

Ama szobának, a melyben a gyermek feküdt, csukva voltak az ablakai. Később, mikor gyógyulni kezdett, kis időre megnyitogatták azokat; aztán a szobákból kivezették őt a terrászra, az udvarra, meg a kertbe. S valahányszor a vak gyermek arcán a fölindulás kifejezése látszott, megmagyarázta neki az anyja a rá hatással levő ismeretlen hangokat.

- A pásztornak a kürtje az erdő tulsó részéről hallik ide, - szólt a fiatal asszony. - Amott, a verebek csiripelése közben a vörösbegy énekét halljuk. Odább a gólya kelepel a kerékről²; ő nem rég érkezett meg nagy messzeségből s újra fölépíti fészket a régi helyen.

A fiu az anyja felé fordította az arcát, mely hálát fejezett ki; megfogta anyjának a kezét, bólintott a fejével s értelmesen, figyelmesen hallgatta a szavait.

X.

A fiucska kezdett minden után kérdezősködni, a mi a figyelmét magára vonta s ekkor beszélt neki az anyja s ami még gyakrabban történt, Miksa bácsi, különböző tárgyakról és teremtményekről, a melyektől bizonyos hangok eredtek. Az anyának a fölvilágosításai, jelentékeny élénkségével és melegségével a gyermekre mélyebb, de gyakran fájdalmas benyomással voltak. Az anya igyekezett a gyermeknek az alakokat és színeket megmagyarázni.

Ez, váltig erőltette az agyacsáját, összevonta szemöldökét, sőt a homlokán egy kis redő is látszott.

Észre lehetett venni, hogy a gyermeknek az elméje feszülten működött, hogy a neki kitűzött föladatot megoldhassa; a homályos képzelő tehetség nehezen fogta föl a dolgokat s azon iparkodott, hogy az épen hallottakból új képeket alkothasson magának - de hiába!

Miksa bácsi az ily esetekben mindig elégtelen volt s ha a szegény anyának könyek szökeltek a szemébe s ha a gyermek arca a tulságos és sikertelen fejtörésben elsápadt, ilyenkor belévegyült a beszélgetésbe s maga kezdett magyaráztatni, miközben ő csak a hangokról beszélt s mindenféle fogalmat ezekre vezetett vissza.

Ekkor a vak gyermek nyugodtabb lett s az arca földeült.

- Milyen lehet az? Nagy-e? - kérdezte a gólyára vonatkozólag, midőn ez a fészken állva, kelepelni kezdett.

Ugyanekkor a gyermek kiterjesztette a karjait.

Ezt, rendesen ily kérdéseknél tette s Miksa bácsi ilyenkor megjelölte, ha kiterjesztett karjai a rendes mértéket elérték.

Most, egészen kiterjesztette kis karjait, midőn Miksa bácsi így szólt:

- Nem, még jóval nagyobb. Ha azt a madarat a szobába hoznánk, s a padolatra állitanánk, fejével magasabb lenne, mint a székek a karja.

- Hiszen, akkor az nagy madár - szólt elgondolkozva a gyermek. - De a vörösbegy kicsiny, - tevé utána s alig nyitotta szét a karjait.

² Kis-Oroszországban és Lengyelországban a gólyák számára gerendákat állitanak föl, melyeknek a hegyére ócska kerekeket alkalmaznak s ezekre rakják a gólyák a fészkeiket.

- Ugy van, csak olyan kicsiny a vörösbegy... De a nagy madarak nem is énekelnek ám soha olyan szépen, mint a kicsinyek. A vörösbegy, szép dalával mindenkit föl akar vidítani; ellenben a gólya komolyan áll fél lábon a fészkében s oly szigorúan néz szét, mint egy földes ur a munkásai fölött s hangosan kelepel, a nélkül hogy legkevésbé is törődne azzal, vajjon rekedt-e a hangja s gyönyörködve hallgatják-e azt mások.

A gyermek jóízűen nevetett, miközben ezt a leírást hallgatta s elfeledte azt az erőfeszítést, melyet az anyja magyarázatainak a megérthetése miatt tett; pedig ezek mégis jobban érdekelték s gyakrabban fordult anyjához magyarázat végett, mint Miksa bácsihoz.

MÁSODIK FEJEZET.

I.

A gyermeknek homályos képzelődései mindinkább megvilágosultak.

A rendkívül kifejtett hallási érzék segélyével, mélyebben behatolhatott az őt környező természetbe. Most is, mint azelőtt, áthatolhatatlan sötétség vette körül, mely agyát mintegy vas-kapocscsal vette körül s habár neki, mint a sors rabjának, már a bölcsőtől kezdve meg kellett szoknia a szerencsétlenségét, lelke mégis ösztönszerűleg igyekezett ebből a sötétségből kihatólni.

Ez a világosság után való törekvés, mely őt pillanatra sem hagyta el, arcának szenvedő kifejezésében nyilvánult.

De mindamellett neki is voltak vidám pillanatai, tiszta gyermeki örömei, olyankor, mikor újabb benyomásokat értett meg s a külvilág felől újabb fogalmat nyert. A pompás és hatalmas természet nem zárult el egészen a világtalan gyermek elől. Így midőn egyszer a folyam partja mellett egy sziklára fölvezették, különös arckifejezéssel figyelt a hullámok halk morájára, mely onnan a mélyből hatolt föl hozzá s hallható szivdobogással ragadta meg anyjának a ruháját, mikor a szikláról alágördülő köveknek a zaját hallotta, a mint ezek a víz medrébe zuhantak.

A távolság úgy csengett a fülében, mint egy elenyésző dal; ha azonban az ég dörgött a felhők mögött, a vak gyermek ezt a dörgést áhitatos borzalommal hallgatta s a szíve dagadt az elragadtatástól: a térségről alkotott magának fogalmat.

Ekkép voltak neki a hangok közvetítői a külvilággal; a többi érzéke csak felvilágosító volt, függelékek amaz érzésekhez, melyeket neki a hallás szolgáltatott át s melyekben képzelődései alakot nyertek.

Időről időre, ha a természetben, forró napokban, minden szenderegni látszott; ha az emberi mozgás szünetelt s az egész természetben ama nyugalom uralgott, mely alatt csak az életerőnek leírhatatlan, meg nem szünő, nesztelen működése érezhető, a gyermek arcán sajátságos vonás látszott. Az őt környező külső nyugalom befolyása alatt, lelke mélyéből különös, csak általa hallott hangok emelkedtek föl, melyeket feszült figyelemmel lesett.

Ha őt ily alkalmakkor valaki megfigyelte, azt lehetett hinni, hogy a gondolatok a lelkében hangok által keletkeznek s mint valamely éneknek határozatlan dallamai visszhangzanak abban.

II.

A fiucska ötödik évébe lépett; sovány, vézna gyermek volt, de szabadon járt-kelt, futkosott az egész házban. A ki őt nézte, midőn oly biztosan haladt át a szobákon, arra kanyarodva a merre akart s a szükségelt tárgyakat tétozás nélkül véve föl, ha idegen volt, azt hihette, hogy előtte nem vak gyermek áll, hanem csak egy sajátságos fiucska, gondolkozó és a távolba merengő szemmel. Az udvaron azonban nem járt oly biztosan s bottal tapogatózott maga előtt. Ha nem volt bot a kezében, jobbnak tartotta a térdén csuszni s kezével tapogatni meg az útjába eső tárgyakat.

III.

Csendes nyári este volt. Miksa bácsi a kertben ült. Az apa, mint rendesen, a mezőségen járt. Az udvaron és a környéken mély csönd uralgott. A falu szendergett. A cselédházban is abba hagyták már a cselédek a beszélgetést. A kis fiút is lefektették már. Félálomban volt. Egy idő óta ez az óra, rá nézve, sajátságos visszaemlékezéssel állt kapcsolatban. Ő, természetesen, nem látta, midőn az ég sötétebb kékbe öltözködött, midőn a fák csúcsai megmozdultak, midőn a szomszédos épületek födelei a szürkületbe merültek, mily pompás az ég homálya, a hold és csillagok ezüst fényével.

Néhány nap óta különös, igéző érzéssel aludt el, melyről azonban másnap egyáltalán nem tudott magának számot adni.

Mihelyt a szender mindinkább befátyolozta öntudatát, a bükkfák lombjainak a susogása egyre halkabb lett és ő a távoli ebugatást a faluban, a fülemüle csattogását a közeli berekben s a mezőn legelő csordák mélabus csengőit meg nem különböztethette; mihelyt minden hang egybe olvadt és elnémult - akkor valamennyi egyetlenség összhangban lebegett halkan a hálószobáscsúcsán, ágya fölött, magával hozva határozatlan körrajzu szép képeket. Reggel aztán, mikor fölébredt, úgy érezte, mintha valamely varázskörben lett volna s anyjától ezt kérdezte:

- Mi volt az... tegnap?... Mi volt az?

Az anya nem értette meg a kérdést s azt hitte, álmok izgatták föl a gyermeket. Ő maga fektette ezt az ágyába, megcsókolva s megáldva őt éjszakára és elhagyta, mihelyt elaludt, a nélkül, hogy valamit észrevett volna rajta.

Azonban mindjárt másnap reggel ismét beszélt a fiúcska ama gyönyörű, határozatlan képekről, melyek őt fölizzgatták.

- Oh, mama, oly szép az, oly szép!... De mi lehet az?

Ez este elhatározta magában a fiatal asszony, hogy a szokottnál tovább marad a gyermek nyoszolyájánál, hogy ezt a különös rejtélyt megfejthesse. Leült egy karszékbe a fiúcska ágya mellé, gépiesen működtetve kötőtűit s nyugtalanul figyelve a kis Péter rendes lélekzetvételére.

Már tökéletesen aludni látszott, midőn egyszerre a homályban halkan kérdezte:

- Mama, itt vagy-e?

- Itt, gyermekem.

- Kérlek, távozzál. Ő fél. Én csaknem egészen elaludtam és ő még sincs itt.

Az anya csudálkozva hallgatta a kis fiú halk panaszát, ki álmokképeiről oly biztosan beszélt, mintha azok a valóságban is léteznének.

Az anya fölkel s a gyermek fölé hajolt, hogy megcsókolja s aztán lassan kiment - azzal a szándékkal, hogy a kertből nesztelen a nyílt ablakhoz lépjen.

Alig lépett a kertbe, azonnal megfejthette a rejtélyt: egy furulyának halk zenéjét hallotta egyszerre az istálló felől s ez a lág dallam összevegyült az est gyöngye zajával.

A fiatal asszony mindjárt tudta, hogy ez az egyszerű, mesterkéletlen dallam hatott oly kellemesen az ő fiára.

Az anya megállt, hallgatózott, élénken figyelve a szivhez szóló kisoroszországi dalra s aztán teljes megnyugvással ment át a sötét fasorok közt Miksa bácsihoz.

- Jochem szépen játszik, - gondolta a fiatal asszony. - Különös, hogy annyi benső érzés van ily nyers szolgában!...

IV.

Jochem valóban szépen játszott. Könnyen kezelte hegedűjét s volt idő, mikor a korcsmában vasárnaponként senki sem tudta jobban eljátszani a kisoroszországi néptánc zenéjét vagy a lengyel »krakoviak«-ot, mint ő.

Ha ő a táncterem egyik sarkában a hegedűt borotvált állához szoritotta, sapkáját hegykén félreacsapta s a vonót a hurokon végig huzta, nagyon ritkán állhatott ellen valaki a hívogató hangoknak. Még a félszemű Iván is, a ki őt a gordonkán kísérte, bizonyos fokig lelkesültséget érzett. Otromba hangszere erőlködni látszott, hogy mély hangjával a Jochem hegedűjének könnyű, éneklő és lebegő hangját kísérhesse s az öreg Jankel zsidó is csóváltgatta szürke fejét, ütemszerűen mozgatva tagjait a táncra csábító vidám dallamok hallatára.

Hát még az olyanokra mily hatása lehetett, a kiknek a lábai úgy voltak alkotva, hogy a víg tánc-zene első hangjára már önként hajlongnak és táncra kerekednek?

Mióta azonban Jochem azt a csinos Mariet, onnan a szomszéd urasági kastélyból, megismerte és megszerette, a hegedűje kétszerte kedveltebb lett neki.

De, hajh, ez épen nem segített neki imádottja szívének a meghódításában, mert Marie többre becsülte az uraság inasának sima, tejszín arcát, a bajuszos zenészénél.

S attól fogva nem lehetett többé a hegedűje hangját hallani, sem a korcsmában, sem a tánc-teremben.

Ott függött az, az istállóban, a falon s tulajdonosa nem törődött többé vele, ha a nedvesség a hurokat egymásután pattogtatta le. Oly hangosan és panaszosan pattantak azok le, hogy még a lovak is részvételt nyeritettek s bámulva nézték a hegedű mogorva gazdáját.

A hegedű helyett most Jochem egy vándor házalótól furulyát vásárolt. Azt képzelhette, hogy a furulyának mélabus, kesergő hangjai jobban illenek az ő csalódott szívének a bánatához s inkább kifejezik lelki szenvedését.

Azonban, a házalótól vett furulya megcsalta őt reményeiben. Hiába válogatott egy fél tucat ily hangszer közt. Váltig igyekezett abból türhető hangokat kicsalni: meglocsolta vízzel, majd kitette száradni a napra - de hiába, a furulya, nem beszélt gazdájának a nyelven.

Boszankodott valamennyi házalóra s arra a meggyőződésre jutott, hogy köztük egyiknek sincs jó furulyája. Elhatározta tehát, hogy majd ő maga készít egyet.

Néhány napig bolyongott összevont szemöldökkel az erdőben s fölkeresett minden fűzfabokrot, figyelmesen megvizsgálta ezeknek az ágait s levágta azokat, melyeket alkalmasaknak gondolt; de még sem talált olyat, mely őt kielégithette volna.

Végre a folyamnak ama helyére ért, hol lomhán folyt a víz, melynek felszine alig látszott mozogni, mert a szél a part sűrű bokrain nem igen hatolhatott át.

Mivel sejtette, hogy itt alkalmas ágra talál, keresztül tört a bokrokon. Homlokáról egyszerre elsimultak a redők. Kivette bicskáját a csizmaszárból s miután a körülte levő fűzfákat szemügyre vette, egy vékony, egyenes hajtáson állapodott meg a szeme, mely közvetlen a folyam partján hajlongott. Megfogta ezt s tapasztalva ruganyosságát, örömmel csóváltgatta a fejét.

- Ez lesz a legalkalmasabb, - mormogta vidám arccal s a felesleges galyakat levágva, a vízbe dobta.

És csakugyan pompás tilinkó vált abból a hajtásból! Miután a fűzfavesszőt megszáritotta, a belét tüzes sodronnyal kiégette és hat kerek lyukat égetett rajta, átellenben pedig a hetediket, a tilinkó egyik végét elzárta fadugaszszal, csupán egy piciny nyílást hagyva szabadon. Aztán

egész hétig hagyta hangszerét, egy zsinóron függve, a napnak és szélnek kitéve. Majd késével s egy üveg darabbal gondosan kicsiszolta azt. Fönt a tilinkó kerek volt, közepén szögletes s itt ő tüzes sodronnyal művészi cifraságokat égetett be. Csak most kísérlt meg egy hangfutamat s örömtől sugárzó arccal rejtette el új hangszerét ágyának biztos rejtekében. Nem akart azon, a szolgatársai lármája közepett, játszani; este azonban gyönyörű, bánatosan rezgő hangokat csalt ki a tilinkójából.

Jochem meg volt elégedve. Hangszere második énjévé látszott válni. Mintha csak a lelkéből szakadtak volna föl a furulya hangjai, melyek minden érzését, bánatát, keservét visszhangozták s halkán áradtak ki a sötét éjbe.

V.

Ugy látszott, Jochem tökéletesen belészeretett a hangszerébe. Napközben, mint lovászegény végezte kötelességét, megittatta a lovakat, befogta s hajtotta, ha a méltóságos asszony vagy Miksa bácsi ki akart kocsizni. Csak olykor, ha a szivtelen Mariera gondolt, szállta meg a sovárgás meg a búbanat. Ha azonban bealkonyodott, mindent elfeledett; még a barna fürtű leánynak a képe is elhalványodott a szívében. Alig észrevehető körrajzban merült az föl sötét alapon s csak annyiban uralkodott fölötte, a mennyiben furulyája hangjának nagyon bánatos jelleget kölcsönzött.

A zenészet iránt való emez elragadtatása közben, elmerülve a szivreható dallamokban, ma este is ott hevert Jochem az istállóban. A tilinkós nemcsak szerencsétlen szerelmét feledte el, hanem a saját létét is, midőn egyszerre összerázkódott s fekvőhelyéről fölkelt. Épen mikor legnagyobb elragadtatással játszott, érezte, hogy egy kis kéz hirtelen megtapogatta az arcát, végig simította a kezét s aztán a furulyát is megtapogatta. Ugyanekkor hallotta, hogy valaki mellette gyorsan, izgatottan vesz lélekzetet.

Önkéntelen elkáromkodta magát s aztán így szólt:

- Isten vagy-e te vagy ördög?

Azt hitte kísértet jár körülte.

De ugyanakkor az istálló tárt ajtaján át a holdnak halvány világa vetődött be, mely meggyőzte őt arról, hogy csalódott.

Fekvőhelye mellett a kis világtalan állt s izgatottan tárta feléje kis karjait.

Egy óra múlva az anya az ő Petrusának a szobájába lépett, hogy álmában figyelemmel kísérhesse őt.

Eleinte megijedt a fiatal asszony, midőn ágyacskáját üresen találta; de aztán az anyai érzék megsugta neki, hogy hol keresse a fiát.

Jochem nagy zavarba jött, midőn a furulyázás szünete közben a »legkegyelmesebb asszony«-t pillantotta meg, ki már néhány perc óta állt ott, hallgatva a játékot s fiát szemlélve, ki Jochemnek az ágyán, egy bekecsbe burkolva ült s hallgatta ennek egyszerű, megható dallamait.

VI.

Amaz este óta minden nap megjelent esténként a fiu Jochemnél az istállóban. Napközben eszébe sem jutott, hogy Jochemet furulyázásra kérje. Azt hitte, hogy a nappali zajban eme lágy, panaszos dallamokat nem hallhatja egész teljességükben. Mihelyt azonban besötétült,

Petrust lázas türelmetlenség lepte meg. A tea meg a vacsora arra emlékeztették, hogy a sovárogra várt pillanat közeleg s az anya, akinek ezek a zeneesték nemigen tetszettek, nem tilthatta meg szeretett gyermekének, hogy Jochemet föl ne keresse s órákig ne időzzék nála, lefekvése előtt.

Ez az idő volt a fiúcska előtt a legkedvesebb s a féltékenység egy nemével vette észre az anya, hogy az este keletkezett érzések uralkodnak a gyermek fölött az egész következő nap, úgy-hogy az ő nyájaskodásai, Petrusnak terhére látszottak lenni s még akkor is, midőn a kis fiú az ő ölében ült s őt csókolgatta, mélázva gondolt a Jochem dallamaira.

Ekkor eszébe jutott a fiatal asszonynak, hogy ő, néhány évvel azelőtt, midőn még Kiewben, a Radetzkyné asszony nevelőintézetében volt, a többi »szépművészet« közt, ő a zenét is tanulta. Ez a visszaemlékezés semmi esetre sem tartozott a legkellemesebbek közé, mivel azzal a tanítónőnek bizonyos Klaps német kisasszonynak a képe is egybeolvadt. Vézna természetű, prózai és különösen szigorú egyéniség volt ez.

Nos, ez az epés kisasszony, ki oly sok művészettel értett tanítványai ujjainak az idomításához, ahhoz is pompásan értett, miképpen kell a növendékekből a zene iránt való érzéket kiölni. Klaps kisasszony jelenléte efféle jámbor érzéket nem tűrt meg, még kevésbé tűrték pedig azt neveléstani mesterfogásai.

Mikor tehát Michailowna Anna a nevelőintézetet odahagyta és férjhez ment, esze ágában sem volt, hogy magát a zenében továbbra is gyakorolja. Most azonban, midőn a parasztnak a furulyajátékát hallotta, úgy érezte, mintha valamely bűvös dallam lopózkodnék a lelkébe s a német zenetanítónőnek a képe elhalaványodnék emlékezetében. Ennek pedig az lett a következtetése, hogy Pobelskiné asszony megkérte a férjét, hogy neki a városból zongorát hozasson.

- Nagyon szép; legyen meg ohajod, - válaszolta a mintaszerű férj. - De, te ezelőtt nem igen gyönyörködtél a zenében....

Még aznap levelet küldtek a városba; míg azonban a zongora megérkezett, két-három hét is elmúlt addig.

Ezalatt minden este áradozott a dal az istállóból s a kis fiú rögtön sietett oda, még ha nem kért is engedelmet erre az anyjától.

Az istálló sajátos szaga összevegyült a friss takarmány meg a bőr-szerszám illatával. A lovak egykedvűen ették a jászolban levő szénát s ha a furulyázó abba hagyta a játékát, az istállóban hallani lehetett a kert bükkfáinak a suhogását.

Petrus csöndesen ült és figyelt.

Ő soha sem zavarta meg a zenélőt s csak ha ez szünetelt s néhány pillanatnyi csönd következett, a néma bámulat újabb dallamok után való sóvárgásnak adott helyet.

A kis fiú kinyújtotta kezét a tilinkó felé, óvatosan vette azt a kezébe s oda illesztette az ajkához. Minthogy a kis fiú eleinte nem mert erősen a hangszerbe fújni, halk, remegő hangot adott ez. Lassankint azonban visszanyerte a bátorságát s a tilinkónak a hangja is fokozódott.

Jochem a hangszer lyukaira illesztette a kis fiú ujjait, melyek ugyan csak nehezen érhatték el azokat, mégis lassankint eljutott a hanglajtorjához. Minden hang bizonyos alakot öltött ő előtt, egyéni jelleget. Tudta már, melyik nyílásban melyik hang »lakott«, melyikből kellett mindegyiket kiereszteni s olykor, ha Jochem valamely egyszerű dalt játszott, a gyermeknek is mozogni kezdtek az ujjai. Teljes tudattal helyezte ő el az egymás után következett hangokat s elosztotta azokat képzeletében, illető helyeikre.

VII.

Végre, körülbelől három hét múlva, meghozták a városból a zongorát.

Petja az udvaron állt s figyelmesen hallgatta, amint a munkások jártak-keltek s az előtte idegen hangszert a szobába vitték.

Ugy tetszett a kis fiúnak, hogy az a tárgy nagyon nehéz lehet, mert mikor azt a szekérről leemelték, ez recsegett s a munkások is nehezen lélekzettek. Aztán egyenletes, nehézkes léptekben haladtak előre s minden lépésnél recsegett és megzördült valami a fejük felett.

Mikor ezt a különös hangszert a vendégszobában elhelyezték, ismét megzördült az s oly kongó hangot adott, mintha valakit nagy haraggal fenyegetne.

Mindez oly érzéssel töltötte el a fiúcskát, mely körülbelől hasonlított az ijedtséghez s őt nem igen kedvezőleg hangolta a szegény, élettelen hangszer iránt.

Lement a kertbe és nem hallotta, mikor a hangszert a lábaira állították s a mint a városból jött hangoló azt fölhangolta s a billentyűket megvizsgálta.

Csak mikor minden rendben volt, hivatta, Petrust az anyja.

Michailowna Anna rendkívül örült eme bécsi hangszernek, mely a legelső zongoragyáros műve volt s előre is elképzelte, mily diadalt arat ez, a parasztnak mesterkéletlen tilinkója fölött.

Michailowna Anna meg volt győződve, hogy Petrus most az istállót és annak zenészét elfelejtí, s minden élvezetét anyjának a zongorája szerzi neki.

Örömtől sugárzó szemmel pillantott a Miksa bácsival belépő gyermekre, kiket Jochem követte, a ki engedelmet kért, hogy az új hangszert meghallgathassa, s most megállt az ajtónál, lesütött szemmel.

Mikor Miksa bácsi Petrussal leült, az anya a billentyűkre ütött az ujjával.

Eljátszott egy művet, melyet a Radetzky-nevelőintézetben Klaps kisasszony felügyelete alatt tökéletesen betanult.

Nem nagyon lármás, de meglehetősen nehéz darab volt ez, mely az ujjak hajlékonyságát és ügyességét nagyon megkövetelte. Egy nyilvános hangversenyben Michailowna Anna sok dicséretet aratott azzal ugy magának, mint tanítónőjének.

Senki sem állithatta ugyan határozottan, de sokan voltak abban a véleményben, hogy Popelski ur épen ama negyed óra alatt lett szerelmes Jazenko kisasszonyba, mikor ezt a zeneművet játszotta.

Most ugyanazt a darabot játszotta ugyanaz a nő, egy más diadal reményében. Ő most fiának a szívét akarta meghódítani, melyet a pásztorfurulya lebilincsel.

Ezuttal azonban csalatkozott a reményében: a bécsi hangszer nem tudott diadalt vivni ki az egyszerű fűzfavessző fölött. Ámbár a bécsi zongora drága fából volt gyártva, pompás húrokkal felszerelve s igazi remeke volt a bécsi mesternek; de a kisoroszországi tilinkónak is volt szövetséges társa: hazájában volt, a természet közepett, a melyből származott.

Mielőtt azt Jochem a tövéről lemetszette s a belét tüzes-vassal kiégette, a víz fölött, a Petrus által is ismert folyam fölött lengett az; ugyanaz a hazai nap melegítette, mely sugáiraival az ő arcával is enyelt s ugyanaz a szellő csókolgatta, mielőtt a paraszt fürkésző szeme, az alámosott parton észrevette. Már csak azért is lehetetlen volt az idegen betolakodónak az egyszerű, hazai tilinkóval versenyezni, mert ez jelent meg először a vak gyermek álmaiban - a titokzatos esti zaj közepett, a bükkfák susogása mellett.

S végre, hiányzott az urnőben a zenei érzés, mely a szolgában megvolt. Igaz, hogy ujjai könnyűk és hajlékonyak voltak, s a dallam, melyet játszott, nehéz és változatokban gazdag, s Klaps kisasszony sok munkát és fáradságot fordított arra, hogy tanítványát jól betanítsa. E helyett azonban Jochemnek megvolt a természetadta zenei érzéke; ő szerelmes volt, busongott s szerelmével és búbánatával a hazai természet felé fordult. Az ő mestere a természet volt, az erdő zugása, a sivatag fűvének halk susogása, a mélázó, régi, hazai dallam, melyet már a bölcsője fölött is daloltak.

A bécsi hangszert legyőzte a paraszt furulyája. Nehány pillanat múlva Miksa bácsi hevesen kopogott a mankójával.

Mikor Michailowna Anna feléje fordult, megpillantotta Petrus halvány arcát, melynek ugyanaz a kifejezése volt, mint akkor, midőn első tavaszi sétája alkalmával a fűben elterült.

Jochem részvétellel nézett a fiura s megvető pillantást vetett a német hangszerre s távozott a szobából, miközben patkós csizmájának a nyomása alatt recsegett a padolat.

VIII.

Sok könyvébe került az anyának a sikertelenség - a szégyen és becsvágy könyjeibe. Őt, Popelskinét, a méltóságos asszonyt, kit egykor egy »válogatott közönség« szünni nem akaró tapssal üdvözölt, legyőzve látva magát - és ki által?

Jochem, az egyszerű lovászlegény és ennek egyszerű, mesterkéletlen furulyája által! Ha eszébe jutott, mily megvető pillantást vetett ez a paraszt az ő sikertelen játéka után, arcát a szégyen pirja borította el s szívéből gyűlölte ezt a »kiállhatatlan paraszt«-ot.

És mégis, minden este, ha a fia az istállóba futott, ő is kinyitotta az ablakot, kikönyökölt s leste a hangokat.

Eleinte a megvetés érzetével hallgatta azokat s megmosolyogni igyekezett annak az »ostoba hangszernek« összhangzat nélkül való sivitását; azonban lassankint - maga sem tudta magának megmagyarázni, hogy történt - mindinkább lebilincselte figyelmét ez az ostoba hangszer s nagy fölindulással hallgatta végig a bánatot és sovárgást kifejező dallamot.

Megkísérlette ama kérdést vetni föl maga előtt, mi az, a mi őt annyira lebilincseli s miben rejlik tulajdonképen a hangok titokzatos hatalma s a kérdés megoldását a gyönyörű estében, a határozatlan esti szürkületben s az egyszerű dallamnak az egész természettel való összhangzásában vélte feltalálhatni.

- Bizonyynyal - mondogatta magában a fiatal asszony, megadva magát, - ez sajátos, valódi, mély érzés, ez költészet, mely minket megigéz s mely nem található föl a hangjegyekben.

S igaza volt. Eme költészetnek a titka a rég eltűnt időnek, az örökké fennálló s mindig az emberi szívhez szóló, élő természettel, a multak eme szemtanujával való csudálatos összeköttetéséből állt.

Az az otromba, érdes kezű, nyers paraszt azonban lelkében hordta az összhangot, a természetnek emez eleven érzését.

A fiatal asszony érezte, hogy ő, a büszke urnő, kénytelen meghajolni ama lovászlegény előtt. Elfelelte durva öltözetét, érdes kezeit s a dal halk áramlata közben egy szelid arc jelent meg előtte, mélabus mosolylyal a hosszú bajusz alatt. Csak időről időre pirult el mélyen, mert érezte, hogy ő, a gyermeke iránt való figyelemben, küzdelem dolgában, egy fokra helyezte magát a paraszttal s ő, a paraszt, győzött.

A kert fáinak a lombjai halkan susogtak a fiatal asszony feje fölött, az éj szelid fényt nyert a sötétkék ég csillagaitól s átölelte a földet és ugyanakkor Jochemnek a játéka mély szomorúsággal árasztotta el a fiatal asszonynak a szívét.

Mindinkább mélyebben meghajolt s ismerni tanulta a tiszta, mesterkéetlen költészetnek egyszerű és mégis kimeríthetetlen titkát.

IX.

Jochemben, a parasztban, bizonynyal élt az a valódi, eleven érzés. De, hát a fiatal asszonyban? Csakugyan nem lett volna benne abból az érzésből egyetlenegy szikra sem? Nos, akkor miért emelkedik a keble s miért dobog a szive oly hevesen s miért szökelnek könyek a szemébe? Nem a szeretetnek hő érzése-e ez, szerencsétlen világtalan gyermeke iránt, ki tőle Jochemhoz fut s kinek ő nem tud hasonló örömet szerezni?

Eszébe jutott a fájdalomnak ama kifejezése, melyet az ő játéka a gyermek arcára fölidézett; könyek fátyolozták el a szemét s csak nehezen tudta hangos zokogását elfojtani.

Boldogtalan anya! Gyermekének a vaksága szinte betegség volt ránézve, mely tulságos dédelgetésben s abban az érzésben nyilvánult, mely fölötte teljesen uralkodott s szívét a gyermek szenvedésének minden jelentkezésénél ezernyi fonallal kötötte le. Ez volt az oka annak, hogy a mi másokat csak boszúsággal töltött volna el, neki kimondhatatlan fájdalmat okozott - az a versenygés a furulyázó Jochemmel.

Igy mult az idő, mely neki semmi könnyebbülést nem szerzett, de hasznára vált: érezte, hogy az ő szívében is föléled a dalnak és költészetnek eleven érzése, mely őt, a parasztnak a játéka közben, annyira megigézte.

Ekkor a fiatal asszony lelkében is föltámadt a remény. A föllevenedett önbecsérzet befolyása alatt több ízben oda ült a zongorájához, fölnyitotta azt, oly szándékkal, hogy néhány futammal a furulya hangját elnyomja. De mindannyiszor visszatartotta őt ettől a kísérlettől a tétovázás meg a félelem. Ujra a gyermek arca és a paraszt megvető pillantása jutott eszébe; fölpirult szégyenletében s keze a levegőben siklott el a billentyűk fölött, sováran keresve a hangokat.

Mindamellet, napról napra erősbült lelkében bizonyos öntudat s este, mikor a fia nagyobb távolságban játszott vagy sétált, oda ült a zongorához.

Első kísérleteivel nem volt megelégedve: a kezek nem engedelmeskedtek benső érzelmének; a hangok nem tetszettek neki olyanoknak, a minőket előidézni óhajtott. Lassankint azonban ismertebb alakokat öltöttek azok: a paraszt tanítása nem hiába volt; az anyai szeretet azonban s megértése annak, a mi a gyermek lelkét annyira megragadta, lehetővé tették neki ama tanoikat gyorsan fölfogni és elsajátítani. Most nem harsantak föl azok a viharos, zajos szalondarabok, hanem lágy dallamok; a szomorú orosz ábrándozás rezgett és sírt a sötét szobákban s megragadta a szívét a zongorázó anyának.

Végre bátorságot meritett a fiatal asszony a nyílt harc elfogadására s ekkor különös versenygés keletkezett az urasági lak és a Jochem istállója között.

A szalmafüdelű, árnyas istállóból a furulyának lágy hangjai áradtak ki, míg átellenben, az urasági lak nyitott ablakaiból, melyek a holdvilágtól ragyogtak, hatalmas akkordok hatoltak ki.

Eleinte, sem a gyermek, sem Jochem nem ügyelt a kastélyból áradó »ravasz« zenére, mely iránt előítélettel voltak. A fiucska még a szemöldökét is összevonta s magával vonta Jochemet, ha ez menetközben meg akart állani: »Csak játszá, játszá tovább!«

Azonban, alig mult el három nap, midőn ez a megállás egyre gyakoribb lett.

Jochem néha a furulyáját is félretette, hogy fokozódó figyelemmel hallgassa a zenét s a fiucska is megfeledkezett a furulyáról, figyelve anyjának a játékára.

Végre Jochem, elmerengve így szólt:

- Oh, mily szép ez! Ez finom darab!

Aztán, ugyanazzal a merengő arccal, a karjára vette a gyermeket s a kerten át egyenesen a vendégszoba nyitott ablaka alá ment vele.

Ő azt hitte, hogy a »méltóságos asszony« csak a saját gyönyörűségére játszik s rájuk nem is ügyel.

Ám, Michailowna Anna jól hallotta, mikor a zongora versenytársa, a furulya, elhallgatott. Észrevette diadalát s örömeiben hevesebben dobogott a szive.

Ugyanekkor, ellenséges érzülete is eloszlott Jochem iránt. Ő boldog volt s elismerte, hogy ezt a boldogságot neki köszöni: ez az ember megtanította őt arra, miképen nyerheti vissza ismét a gyermeknek a szívét s ha a fiucska tőle most újabb benyomások kincsét nyerte, mind a kettőjüknek - neki és gyermekének - hálát kellett érezni, a paraszt, eme közös tanítójuk iránt.

X.

A jég megtört. A fiucska másnap bátortalan kíváncsisággal lépett a vendégszobába, melyben ő azóta nem fordult meg, mióta az a csudálatos vendég ott magát befészkelte, mely előtte oly lármásan, ellenszenvesen jelent meg. Ennek a vendégnek tegnapi dalai megnyerték a fiúcskát, s a zongora felől való véleményét megváltoztatták. A korábbi bátortalanság utolsó nyomaival közeledett ama helyhez, a hol a zongora állt s kis távolságban megállva figyelt.

A vendégszobában senki sem volt.

A mama a másik szobában munkájával volt elfoglalva. Ott ült a kereveten s lélekzetét visszafojtva nézett a fiára, miközben ennek minden mozdulatát, arckifejezésének minden változatát figyelemmel kísérte.

Petja kinyújtott kézzel érintette a sima hangszer oldalát s legott félénken huzódott vissza. Miután ezt a kísérletet kétszer ismételte, közelebb lépett, figyelmesebben megtapogatta a zongorát, ennek lábait s lehajolva, a pedálját is; aztán tapogatózva körüljárta a hangszert.

Végre a sima billentyűkhöz értek az ujjai. Egyik hurnak halk hangja rezgett át a szobán.

Sokáig figyelt a gyermek, az anya fülére nézve már rég elenyészett rezgésekre, s aztán a tökéletes értelem kifejezésével másik billentyűt érintett meg. Majd, végig vonva ujját valamennyin, egész hanglajtorjára bukkant. Minden egyes hangnak hosszabb időt szentelt, míg az rezegve, teljesen el nem enyészett.

A vak gyermeknek az arcán az értelem és öröm kifejezése mutatkozott; őt mindenik hang gyönyörködtette s már ama figyelem és érdeklődés, melyet az elemi hangok iránt mutatott, a jövő művésztét sejteték benne.

Ugyanekkor azonban úgy tetszett, mintha a vaknak még más különös sajátságai is volnának. Ha ujjai alatt egy tiszta, csengő hang zendült meg, élénken emelte föl a fejét, mintha magasabbról óhajtaná azt hallani, míg egy tompa, alig hallható mély hangnál lehajtotta a fejét; úgy tetszett neki, mintha ez a tompa hang a földön terjedne szét s tűnnék el a nagy messzeségbe.

XI.

Miksa bácsi mind eme zenészeti kísérletekkel szemben teljesen szenvedőlegesen viselte magát. Különösnek tetszhetik ugyan, azonban a fiuban oly tisztán nyilvánult zenészeti tehetség kétféle érzést idézett elő nála; egyrészt a fiuban a zenészet iránt való szenvedélyes vonzalom, elvitázhatatlan tehetségére vallott s így részben megállapította jövőbeli hivatását, másrészt azonban emez elismeréshez, a vén katona szívében bizonyos határozatlan kiábrándulás is csatlakozott.

- Kétségkívül - okoskodott Miksa bácsi - a zene is hatalmas erő, mely uralkodhatik a tömeg szívében. Ő, a világtalan, száz meg száz uracskát és hölgyecskét fog maga köré gyűjteni s oly keringőket és norturnókat játszik majd nekik, (őszintén szólva, Miksa bácsinak a zeneismereitei eme keringőknél és norturnóknál nem terjedt tovább) s ezek, a szemükből könnyeket fognak kendőcskéikkel törölgetni. Oh, az ördögbe is - nem ezt akartam én; de hát mit tegyünk! A fiucska vak s az marad teljes életében, legyen tehát belőle az, a mit ő maga ohajt. De, vajjon nem jobb lenne-e az ének? A dal nem csupán a zenészetileg képzett fülekhez szól; ez képzeletet, gondolatot ad a léleknek s bátorságot a szívnek.

- Hé, Jochem, - szólt egyszer, a fiucska az istállóba követve, - ugyan dobd el már egyszer a furulyádat! Ez csak az utcagyermeknek vagy a pásztoroknak a kezébe való; te azonban már felnőtt paraszt vagy, noha az az ostoba Marie vén asszonyt csinált belőled. Fúj! szinte szégyenlem magamat miattad! Oly nagyon a szivedre veszed, ha téged egy leány nem szeret!

Jochem némán hallgatta ezt a beszédet és a sötétben a vén katonának oktalan boszankodása fölött töprengett. Csak az utcagyerekek meg a pásztorok említése ébresztette benne föl némileg a sérelem érzetét.

- Ne mondja azt, uram - válaszolta a lovász, - ilyen furulyát a környéken egy pásztornál sem találhat ön, még kevésbé az utcagyerekeknél... Nem ilyen az övék, mint az enyim... Ugyan, kérem hallgassa meg csak!

Elzárta ujjaival a furulyának minden nyílását s két oktáva-hangot véve, örült a tiszta hangnak.

Miksa bácsi egyet köpött.

- Teringettét!... Isten bocsásson meg nekem - ez a fickó egészen megbolondult... Mit hallgasz én a te furulyádon? Valamennyi mind egyforma - a furulya meg az asszony. A te Mariedal is ép így van ez! Inkább dalolj nekünk valamit, ha tudsz, az apáink vagy nagyapáink korából!

Jazenko Miksa, születésére nézve kisorosz, egyszerű ember volt, mikor a jobbágyaival meg a cselédjeivel beszélt. Gyakran dörögött és zsémbelt, anélkül azonban, hogy valakit megsértett volna s ezért az emberek tisztelettel, de félelem nélkül fordultak felé.

- No, jól van! - szólt Jochem. - Régenten én sem daloltam rosszabbul, mint mások; csak hogy a mi népdalaink, meglehet, szintén nem lesznek inye szerint! - jegyzé meg gunyosan.

- Esztelenül beszélsz, - viszonzá Miksa bácsi. - Egy jó dalhoz hasonlítani sem lehet a furulyát, ha csak annyira tudunk is dalolni, ahogy épen szükséges. Hallgassuk meg, Petrus, Jochemnek a dalolását. De vajjon megérted-e te azt, kicsikém?

- Népdal lesz az? - kérdezte a kis fiu, - Majd megértem én azt.

Miksa sohajtott.

- Ezek egy erős, szabad népnek a dalai. Anyai ágon való őseid a Dniper, a Duna és a Fekete-tenger mellett terülő síkokon dalolták azokat. No de, ezt te majd csak későbbben érted meg; most valami egyébtől félek.

Miksa bácsi attól tartott, az épószt tarka képei látható előadást kívánnának, hogy a szívhez szólhassanak; ő azt hitte, a gyermek nem fogja megérteni a népköltészetnek képekben gazdag nyelvét. Elfeledte, hogy a régi dalnokok és zenészek többnyire vakok voltak. Természetesen, gyakran keserű sorsuk kényszerítette őket, hogy a hegedűt vagy lantot a kezükbe vegyék, hogy azzal alamizsnát kérjenek; de nem mindnyájan voltak koldusok és rekedthangu iparosok s nem mindnyájan idősebb korukban veszítették el látóérzéküket.

A vakság a látható világot sötét függönnyel takarja el, mely természetesen az agyra ereszkedik, melynek munkáját megnehezíti s gyakran akadályozza; azonban ez, részint régi, részint újabb képzelme után, sötétségében új világot alkot, homályos, titokzatos világot, melyből a sajátos, habár szomorú költészet nem hiányzik.

XII.

Miksa bácsi leült a gyermekkel a szénára, míg Jochem a fekvőhelyén kinyújtózott - oly helyzetbe téve magát, mely művészi hangulatának leginkább megfelelt. Miután kissé gondolkodott, elkezdett dalolni. A választás jól sikerült. Azt a történeti dalt énekelte:

»Ott a hegyoldalon arató nép kaszál....«

Mindenki, a ki egyszer ezt a népdalt helyesen énekelni hallotta, bizonynyal soha sem fogja annak különös motívumát elfeledni, mely a történelmi emlékek gyászának ünnepies vontatottsággal szavakat kölcsönöz. Nem a vért és diadalt éneklő az meg, nem a kozák bucsuját kedvesétől, nem a bátor támadást, nem a hajókon elutazást a messze tengerekre vagy a Dunára. Csak egy kép ez, mely a kisorosz agyában futólag fölmerül, mint egy pillanatnyi sötét álom, újra fölélesztve a még nyomtalanul el nem enyészett történelmi őskort, melyből fennmaradtak még a hősök sírjai, hol a kozákok csontjai porlanak, hol éjente bolygótűzek lobbannak föl s nehéz sohajok emelkednek. Erről tanuskodnak a népmondák s a, fájdalom, lassankint elenyésző népdal.

»Ott a hegyoldalon arató nép kaszál,
A zöldelő lejtőn egyre dől a kalász;
Lent a völgy mélyében hős kozák csapat száll
Gyors lovakon tova - arcukon harci láz,
Arcukon harci láz!«

Jazenko Miksa egészen elmélázott a buskomor dal fölött. Agya elképzelte az egész képet, úgy, a mint azt Jochem eldalolta, megvilágítva a hanyatló nap utolsó sugárai által. A csöndes szántóföldeken, ott a hegylejtőn, látta az aratók néma alakjait s lent a csapatosztályokat, a mint zajtalan vonultak tova egymás után s a mint árnyaik egybeolvadtak a mezőség alkonyi árnyával.

»Hős Dorosenko áll a harcosok élén,
Vezetve csapatát, idegen csapatot,
Mely nyugodtan vonul el a rétek szélén,
Paripák patái tompán dobognak ott,
Tompán dobognak ott.«

S a múlt idők dala zeng, cseng és elenyészik a térben s a homályból új alakok, új képek merülnek föl ismét, egymás után.

XIII.

A kis fiu mélyen elgondolkozva, szomoruan hallgatta a dalt.

Mikor Jochem a hegyoldalról dalolt, melyen az aratók a gabonáikat aratják, képzelete a jól ismert sziklára vitte őt, melyre ráismert a folyam morajáról, mely onnan a mélységből hatott föl s a hullámoknak a kövekhez csapódásából.

Ő már azt is tudja, mi az arató; hallja a kaszának a suhogását s a learatott kalászhok zörejét. Mikor a dal arról beszélt, hogy mi történik lent a völgyben, akkor a vak gyermek a halom alján terülő völgyet képzelte, ott a folyam partjánál...

A kasza okozta zaj elnémul, de a fiu tudja, hogy az aratók még fönt vannak a hegyen; de hát nem hallani őket, mert nagyon magasan vannak - oly magasan, mint a fenyőfák, melyeknek a zugását, onnan a szikláról hallotta. A mélységből azonban paripák patáinak a dobogása hangzik föl. Sokan vannak, mert tompa dobogás hallatszik a távolból... Kozákok járnak ott.

Azt is tudja, mi az a kozák. Az öreg »Svediko«-t, a ki a kastélyba el-ellátogat, »vén kozák«-nak szokták híni. Több izben ültette Petrust a térdére, meg-megsimogatta reszkető kezével a gyermek fürteit.

A fiucska, megtapogatta finom ujjaival az öreg redős arcát, ezen alá pergő könyeit, mélyen alá csüggő bajuszát. Ilyen kozákok merültek föl a gyermek képzeletében a dal hallatára. Lovon ülnek ezek s ép oly hosszú a bajuszuk mint a Svedikoé s ép oly görnyedtek és öregek. Lassan, halkan vonulnak tova a homályban, mint alakatlan árnyak és sirnak mint Svediko, talán azért, mert ott fönt, a völgy fölött, Jochemnek a dala hangzik, dal a »szabad kozák«-ról, ki fiatal feleségét odahagyta s a helyett veszélyes, változatos életre szánta el magát, a táborban, fegyverzaj és harci kalandok közt élve.

Miksa bácsinak elég volt egy pillantás arra, hogy megértse, hogy a gyermeknek finom, fogékony természete, vaksága mellett is, fel tudja fogni a dal költészetét.

HARMADIK FEJEZET.

I.

Miksa bácsinak azt az intézkedését, hogy a vak gyermeket önmagára kell hagyni, elfogadták s ennek a legjobb eredménye lett.

A házban teljességgel nem látszott ő gyámoltalannak és élhetetlennek; mindenüvé biztosan ment, tudva merre vezet az útja; a szobáját maga rendezte s játékszereinek határozott helyet jelölt ki. A mellett lehetőleg ritkán hanyagolta el a testgyakorlatait s Miksa bácsi, hatodik születésnapján egy kis, szelid orosz lovat ajándékozott neki.

Az anya eleinte el nem képzelhette, hogy a vak gyermek még lovagolni is megtanulhat s bátyjának ezt az ajándékát esztelenségnek tartotta. Ám a rokkant katona, egész befolyását érvényesítette s két-három hónap múlva, a kis fiu vidáman lovagolt a Jochem oldala mellett, a ki csapán azt mondta meg neki, merre fordítsa a lovát.

Ily módon a vakság a rendes testi fejlődést nem gátolta s jó befolyással volt a gyermek szellemi életére is. Korához képest nagy és karcsu volt, arca kissé halvány, de vonásai kifejezők voltak. A fekete haj még inkább feltüntette az arc sápadtságát; a nagy, sötét, kevésbé mozgó szem oly sajátos kifejezést kölcsönzött annak, mely az idegenek figyelmét legott magára vont. A finom redő a szemöldök felett, a fejnek megszokott előrehajtása s a szomorúság jellege, mely időnkint felhőként bontotta el szép arcát - ennyi volt mind az, a miben a vakság nyilatkozott.

Mozdulatai a megszokott helyeken biztosak voltak; azonban mégis észre lehetett venni, hogy a természetes elevenség kötve van s csak néha nyilvánult ez, nagyon élénk vágyakban.

II.

A fiucska életében a hallás végre is kiváló jelentőséget nyert; hangokban fejlődtek ki eszméi, hangokban fejlődött ki egész lelki élete.

Igyekezett megérteni a dalokat, elmélyedt azoknak a dallamában, megismerkedett a tartalmukkal, elmerengve azoknak szomorú, vig és mélabus jellegén. De még figyelmesebben hallgatott az őt környező természet hangjaira. Gyorsan megtanulta mindazt, a mire anyja tanította a zongorán, de mégis jobban szerette a Jochem tilinkóját.

A zongora gazdagabb, tökéletesebb és tisztább volt hangban, de ez a szobában állt, míg a tilinkót a mezőre is ki lehetett vinni s hangjai oly gyönyörűen olvadtak egybe a pusztának mély sohajaival, hogy Petrus nem tudta magának megfejtetni, vajjon a szél-e az, mely neki oly szomorú dalokkal kedveskedik, vagy pedig ő maga csalja azokat elő a tilinkóból.

A zene iránt való szenvedély volt egész szellemi fejlődésének a központja, ez töltötte be és szépitette meg az életét.

Miksa bácsi iparkodott a fiúval a zenében hazájának a történetét megismertetni s ez úgy vonult el Petrus előtt, mintha hangokból lett volna összeállítva.

A dalokat szeretni tanulta, érdeklődött ezek hősei és hazájának a sorsa iránt. Innen eredt az irodalom iránt való érdeklődése s mikor a fiu kilencedik évébe lépett, Miksa bácsi megkezdte első oktatását. Miksa bácsinak ez az oktatása, kinek először magának kellett megtanulni a

vakok oktatási rendszerét, nagyon tetszett a gyermeknek. Ez új elemeket idézett elő hangulatában - ítélőtehetséget és tisztult véleményét.

Ily módon teltek el a kis fiú napjai; nem lehetett panaszkodni a miatt, hogy a magyarázatokat hibásan fogja föl. Ugy látszott, tökéletes életet él, már amennyire ez egy gyermeknél lehetséges. Szinte úgy tetszett, mintha vakságának tudatával sem volna; mindamellett is volt jellemében valamely, nem gyermekhez illő szomorúság, melyet Miksa bácsi annak tulajdonított, hogy gyermekekkel ritkán érintkezett; oly hiánynak látta ő ezt, melyen segíteni kell.

A falusi fiúk azonban, a kiket a kastélyba hívtak, tartózkodók, félénkek voltak s érintkezésük nem volt szabad és természetes. A szokatlan környezet mellett még a »fiatal ur« vaksága is megfélemlítette őket. Bátortalanul nézték őt egyik sarokból a hol meghúzódtak s hallgattak vagy csak suttogtak egymással.

Ha a gyermekeket egyedül hagyták a kertben vagy mezőn, természetesen vidámabbak és elevenebbek lettek és játszottak; de ilyenkor meg az történt, hogy a vak fiú észrevétlenül félre vonult s elszomorodva hallgatta a többi fiúnak zabolázatlan jókedvét.

Néha maga köré gyűjtötte Miksa bácsi a gyermekeket s mulatságos meséket, tréfás adomákat mondott el nekik. A falu gyermekei, kik előtt az ostoba ördögi alak épolý ismeretes volt, mint a gonosz boszorkányé, az elbeszéléseket a saját ellenvetéseikkel és élményeikkel pótolgatták ki s igen elevenné tették a beszélgetést.

A vak fiú nagy figyelemmel és teljes érdeklődéssel hallgatta őket, de csak ritkán nevetett. Neki, mint elgondolható, az élő beszéd humora nagyobb részt idegennek és megfoghatatlannak tetszett: nem látta az elbeszélő szemében a ravaszság felvillanását, nem a homloknak pajkosan redőbe vonását, sem a hosszú bajusznak a reszketését.

III.

Nem sokkal a most elmondandó esemény előtt, a szomszéd birtokon »possessor-választás« volt. A korábbi nyugtalan szomszéd helyett, a ki még a békés természetű Popelski ur ellen is pört folytatott bizonyos legelő miatt, az öreg Jaskulski ur költözött a birtokba, a feleségével. Noha ezek a házastársak együtt véve legalább is egy évszázadot számláltak, viszonylag csak nem rég keltek egybe, mivel Jakab urnak sokáig kellett kuporgatni, míg a haszonbérhez szükséges összeget összegyűjthette s így, idegen házaknál mint gazdatiszt volt kénytelen szolgálni, míg Ágnes kisasszony, boldogabb napok reményében, mint »diszkomorna« élt N. N. grófnő hajlékában. Midőn végre ez a boldog nap földerült s menyasszony és vőlegény, egymásnak a kezét megfogva, oltár elé léptek, akkorra már nem egy ősz szál lopózkodott a vőlegény szakálába s a menyasszonynak szendén elpiruló arcát is ezüstsín fűrtök foglalták keretbe.

Ez a körülmény azonban nem akadályozta a házaspárt a legnagyobb boldogság élvezésében, melynek zálogaként az egyetlenegy leány jelent meg a családban, ki csaknem egyidős volt a vak fiúval.

Miután a házaspár, öreg napjaira tüzhelyről³ gondoskodott, a mennyiben ők, habár föltételesén, saját gazdáik voltak, csöndesen, nyugodtan éltek, mintha ők eme nyugalom és visszavonultság által, az idegen uraságoknál töltött sok nyugtalan és gondokkal terhes évről akartak volna maguknak kárpótlást szerezni.

³ A délnyugati kormányzóságokban a jószágbérleti rendszer nagyon kifejlődött. A bérlő (helyi elnevezéssel »possessor«) mint a birtok tisztartója tűnik föl. Bizonyos összeget fizet a tulajdonosnak s aztán tökéletesen tőle függ, kisebb vagy nagyobb jövedelemre tesz-e szert.

Első bérletük kissé rosszul ütött ki s így kiadásaikat mérsékelni igyekeztek. De az új birtokban is a saját módjuk szerint rendezték be magokat. Egyik sarokban, mely szent képekkel volt teleakgatva s borostyánlevelekkel körülkerítve, az öreg asszony különböző szárított fűvet és gyökeret tartogatott zacskókban, melyekkel részint a férjét, részint az őt fölkereső asszonyokat és parasztokat szokta gyógyítani. Ezek a növények az egész szobát eltöltötték különleges illatukkal, melyet a látogatók sohasem feledtek el s épügy emlékezetükben maradt a kedves, tiszta házacska, ennek nyugalmissága s az öreg házaspár, a kik a mai napság már oly ritka egyetértésben éltek ott.

Eme két öreg körében élt egyetlen leánykájuk, hosszú, szőke hajfonatu, világos szemű leányka, ki mindjárt első látásra, ama ritka nyugodtság által, mely egész lényén elömlött, mindenkinek a csudálkozását magára vonta.

Szülei kései szerelmének csöndesvéruése a leány jellemében is visszatükröződni látszott. Higgadt gondolkozás, nyugodtság a mozdulataiban s kék szemének komoly kifejezése, korai érettségére vallott.

Soha sem félt az idegenektől, a kortársakkal való ismerkedéstől sohasem vonakodott s részt vett ezeknek a játékaiban. De mindez oly szíves leereszkedéssel történt, mintha arra neki egyáltalában nem lett volna szüksége s valóban ő tökéletesen megelégedett a saját társaságával: sétálni ment, virágokat szedett, mulatott a bábjaival s mindezt oly komolysággal tette, hogy néha úgy tetszett a szemlélőnek, mintha nem is egy gyermek, hanem felnőtt asszony állna előtte.

IV.

Egyszer Petrus egyedül volt a folyam mellett emelkedő halmon. A nap lement; a lég nyugodt volt; csak a legelőről a faluba visszatérő csordának a bőgését lehetett hallani, mely tompán hatott föl a nagy messzeségből.

A fiu félretette a tilinkóját s a meleg naptól eltikkadva leheveredett a fűbe, hol csakhamar félálomba merült.

Egyszerre, léptek nesze ébresztette föl. Kedvetlenül emelkedett föl s könyökére támaszkodva hallgatott.

A léptek nesze elnémult a halom alján. Ismeretlenek voltak ezek ő előtte.

- Fiucska, - hallotta egyszerre maga mögött egy gyermeknek a hangját, - nem tudod-e ki játszott itt az imént?

A vak fiu nem szerette, ha őt magányában háborgatták s azért nem is a legnyájasabb hangon válaszolt a kérdésre:

- Én voltam az, aki játszott.

A csudálkozás fölkiáltása volt a válasz, aztán rögtön, a jóakaratu dicséret hangján hozzátette a kis leány:

- Oh, mily szép volt az!

A vak fiu hallgatott.

- De, hát mért nem távozik innen? - kérdezte aztán Petrus, midőn észrevette, hogy a hivatlan kérdezősködő még mindig ott áll.

- Mért akarsz te engem innen elűzni? - kérdezte a leányka nyugodtan, csudálkozva.

Ez a nyugodt, csengő gyermekhang kellemesen hatott Petrusnak a fülébe, de azért mégis csak az előbbi barátságtalan hangon válaszolta:

- Nem szeretem, ha hozzám jönnek.

A leány nevetett.

- Oh, micsoda beszéd ez!... Ki látott ilyet? Hát az egész világ a tiéd s megakadályozhatod-e azt, hogy mások is sétálhassanak a földön?

- A mama mindenkinek megtiltotta, hogy itt hozzám bárki is közeledjék.

- A mama? - kérdezte elgondolkozva a leány. - Az én mamám pedig megengedte, hogy itt a folyam mellett sétálhassak.

A fiu, kit hozzátartozóinak engedékenysége elkényeztetett, efféle ellenkezéshez nem volt szokva. A harag felhője borította el az arcát s fölemelkedve, ingerülten mondta:

- Menjen el innen, el, el, el!

Ki tudja miképpen végződött volna ez a jelenet, ha Jochem, az urasági lakból, Petrust teázni nem hívja.

A vak fiu gyorsan lefutott a halomról.

- Oh, mily rossz fiu ez! - hallotta Petrus maga mögött a leányka felkiáltását.

V.

Másnap Petrus ugyanazon a helyen ült s a tegnapi találkozás fölött gondolkozott.

Ebben a visszaemlékezésben nyoma sem volt többé a bosszankodásnak; ellenkezőleg ohajtotta, vajha az a leányka, kinek oly nyugodt, kellemes hangja van, minőt ő azelőtt soha sem hallott, ismét eljönne. Azok a gyermekek, a kiket ő ismert, hangosan kiabáltak, kacagtak, verekedtek és sirtak; azonban oly kellemesen egyik sem tudott beszélni, mint az az ismeretlen kis leány.

Petrus már megbánta, hogy a leánykát megsértette, ki e miatt nem is jó többé el.

Három napig nem is jelentkezett a kis leány. Negyedik nap azonban hallotta Petrus a lépteit a folyam partján. A leányka lassan lépdelt. A rigó félénken röppent föl előle a part mellett. A kis leányka egy lengyel dalt énekelt halkán.

- Hallja-e? - kiáltott le Petrus. - Itt van ön?

A kis leány nem válaszolt. Apró kövek recsegték a lábai alatt. Hangjának látszólagos gondtalanságából, melylyel dalát énekelte, a fiu azt következtette, hogy a leányka a sértést nem felejtette el.

Eközben alig tett néhány lépést, midőn egyszerre megállt. Két-három perc mult el teljes csöndben. A kis leány azt a mezei virágokból kötött bokrétát szemlélte, melyet a kezében tartott s a fiu a válaszra várakozott.

- Hát nem látja, hogy én vagyok? - kérdezte végre a leányka méltósággal, miután bokrétáját elrendezte.

Ez az egyszerű kérdés fájdalmasan érintette a vak gyermeket. Petrus mit sem válaszolt, csak a kezeivel, melyekre támaszkodott, kapott görcsösen a fűbe. De, a beszélgetés már megkezdő-

dött s a leányka, ki még mindig ugyanazon a helyen állt s a bokrétán még mindig talált igazítani valót, újra kérdezősködött:

- Ugyan ki tanított téged olyan szépen tilinkózni?

- Jochem tanított engem arra, - válaszolta Petrus.

- Szép. De hát miért haragszol te?

- Én... én nem haragszom többé önre, - szólt halkán a fiu.

- Nem? No akkor én sem haragszom többé. Jer, játszunk együtt.

- Én nem tudok önnel játszani, - szólt a fiu leverten.

- Nem tud játszani!... S miért nem?

- Mert nem tudok.

- Nem? De miért nem.

- Valóban úgy van az, - szólt alig hallhatólag, szomorúan. Neki még soha sem volt alkalma valakivel vaksága felől beszélni, s a leányka kellemes, nyájas hangja, midőn ez oly makacsul ismételte kérdését, fájt neki.

Az ismeretlen leányka fölment a halomra.

- Mily különös fiu vagy te! - szólt leülve a gyepre Petrus mellé. - Valószínűleg azért voltál hozzám oly barátságatlan, mert nem ismertél. Ha megismerkedünk, majd nem fogsz tőlem félni. Én senkitől sem félek.

A leányka mindezt oly nyugodtan, őszintén mondta s a fiu hallotta, a mint egy csomó virágot dobott a kötényébe.

- Hol szedte azokat a virágokat? - kérdezte Petrus.

- Amott, - válaszolta a leány, hátrafelé mutatva.

- A mezőn?

- Nem, amott.

- Hát az erdőben. Miféle virágok azok?

- Hát, te nem ismered a virágokat?... Te különös vagy, nagyon különös!...

A fiu a kezébe vett néhány szál virágot; ujjával gyorsan és könnyeden érinté a leveleket és a virágok pártáját.

- Ez itt vízi rózsza, ez meg ibolya.

Aztán hasonlóul akart vendégével is ösmeretséget kötni.

Megfogta bal kezével a leánykának a vállát, míg a jobbal a haját meg a szemöldökét tapogatta meg s gyorsan siklott le keze az arcra, itt-ott vesztegelve s az ismeretlen vonások tanulmányozásába merülve.

Mindez oly váratlanul és gyorsan történt, hogy az álmélkodó leány egy szót sem szólhatott s meredt szemmel bámult Petrusra. Arc kifejezésében nyilván látszott az ijedtség. Csak most vett észre új ismerősének arcán valami különösét. Élénk megfigyelés jelei látszottak halvány, finom vonásain, melyek nem álltak összhangban mozdulatlan szemével. A fiu szeme a messzeségbe nézett, minden vonatkozás nélkül arra, a mit tett és sajátságosan tükröződött abban vissza a lehanyatló nap.

Az egész jelenet úgy rémlett a leánykának, mintha egy nyomasztó álom lett volna. Kiszabadította vállát a fiu kezéből, fölugrott és elkezdett sirni.

- Miért ijesztgetsz te engem, te rossz fiu? - szólt haragosan, a könyein át nézve rá. - Mit vétettem én neked?

A fiu leverten, lecsüggesztett fővel ült a helyén s egy sajátságos érzés, félig bosszuság, félig megalázkodás keserű fájdalma lepte meg szívét. Most először érezte nyomorék voltát s először tapasztalta, hogy testi hibája nem csak sajnálkozást, hanem félelmet is gerjeszthet. Persze nem tudott magának számot adni ama nyomasztó érzés felől, mely rajta erőt vett, de mindamelletts is, az a körülmény, hogy ez a tudat homályos és határozatlan volt, nem enyhítette a fájdalmát.

A keserű fájdalom s a mély megbántás érzete lesujtotta őt, a fűbe hanyatlott és sirt.

Sírása egyre hangosabb lett; a görcsös zokogástól minden tagja remegett - annál inkább, mert ő, vele született büszkeségénél fogva, a sirást el akarta nyomni.

A kis leány lefutott a halomról s csak mikor a félig elfojtott zokogást hallotta, állt meg csudálkozva. Megfordult és látta új ismerősét, arccal a földnek fordulva és keservesen sirva. Ekkor a leánykát szájalom lepte meg, újra fölment a halomra s megállt a siró fiu mellett.

- Mondd csak, - szólt halkan - miért sirsz te? Azt hiszed talán, hogy én bepanaszoljak? Ne sirj, nem szólok én arról senkinek.

A részvét szavai és a szelid hang még hangosabb sirásra készítették a fiut.

A leányka letérdepelt melléje, gyöngéden megsimogatta a haját, oly szelid béketűrőssel, mint ahogy egy anya szokta megfenyített gyermekét megnyugtatni; fölemelte a fejét és zsebkendőjével megtörölte kisirt szemét.

- No, no, ugyan hagyd abba már a sirást, - szólt a kis leány, egy felnőt hajadonnak a komolyságával. - Hiszen én már rég nem haragszom... Te sem fogod azt többé ismételni.

Aztán fölemelte a fiut a földről s igyekezett őt maga mellé ültetni.

A fiu figyelt. Most újra úgy ült, mint előbb, arcával a nyugvó nap felé fordulva s mikor a kis leány ismét az arcára nézett, melyet az alkonyi fény megvilágított, újra oly különösnek tetszett ez neki.

A fiu szemében még könnyek csillogtak; de szeme most is ép oly mozdulatlan volt, mint előbb. Az arc vonásai még rángottak a visszafojtott sirás miatt s ugyanakkor arról nehéz, nem gyermekies szenvedést lehetett leolvasni.

- S mégis, oly különös vagy te, - szólt a leányka a töprengő részvét hangján.

- Én nem vagyok különös, - válaszolt halkan a fiu, - nem, nem különös vagyok én, hanem vak!

- Vak? - szólt a kis leány vontatott hangon, mely remegett, mintha a fiunak ez a kijelentése fájdalmasan hatott volna női szivecskéjére.

- Vak? - szólt ismételve a leányka s hangja még inkább remegett és mintha védelmet keresett volna a keletkezett végtelen szájalom érzete ellen, átölelte a fiunak a nyakát s arcocskáját a keblére hajtotta.

Eme szomorító tudat megfosztotta a kis leányt nyugalmatól; végtelen bús és vigasztalan gyermek lett belőle. Elkezdett sirni és zokogni.

VI.

Néhány perc mult el.

A leányka megszűnt sirni; csak olykor zokogott még fel. Könybe lábbadt szemmel látta a kis leány, amint a nap, mintha forogna az alkonyi lángoló légkörben, egyszer csak eltűnik a láthatár sötét vonala mögött. Még egyszer villant föl pillanatra a tüzgolyó arany sugára, aztán még néhány világos vonal mutatkozott s csakhamar elsötétült a távoli erdő széle.

A folyam felől hűs szellő szállott föl s a beköszöntő est csöndes nyugalma látszott a vaknak az arcán is. Lesütött fejjel ült ott, látszólag álmélkodva ennyi idegen részvét fölött.

- Sajnálak téged, - szólt a leányka, még mindig pisszegve. Azután, mikor végre erőt vett magán, megkísérelte a beszélgetést más tárgyra terelni, mely mellett mind a ketten nyugodtak maradhattak.

- A nap már lement, - szólt a leányka elmélázva.

- Én nem tudom, minő az, - volt a fiu szomorú válasza, - én csak érzem azt...

- Te nem tudod, minő?

- Nem.

- De, anyádat... ismered őt?

- A mamámat ismerem. Már a lépteiről ráismerek.

- Valóban, én is ráismerek anyámra behunyt szemmel is.

A beszélgetés nyugodtabb lett.

- Tudd meg, - szólt a vak némi élénkséggel, - hogy én érzem a napot s azt is tudom, mikor lenyugszik.

- Hát, honnan tudod te azt?

- No, mert... lásd... de, én magam sem tudom, honnan.

- Oh, - szólt a kis leány, látszólag tökéletesen megelégedve a válaszszaal s mind a ketten elhallgattak.

- Én már tudok olvasni, - kezdte ismét Petrus, - s nemsokára megtanulom a tintával való írást is.

- Hogy tudsz te?... kérdezte a leányka, de rögtön megszakította beszédét. De a fiu nem értette meg a kis leányt.

- Én a saját könyvemből olvasok - az ujjaimmal, - magyarázta Petrus.

- Az ujjaiddal? Én soha sem tanulnám meg az ujjakkal való olvasást. Én még a szememmel is nehezen olvasok. A papa azt mondja, hogy a nők csak nehezen értik meg a tudományokat.

- Én már franciául is tudok olvasni.

- Hiszen akkor te már tudós vagy! - szólt a leányka nyájasan. - De, félek, meg találasz hülni. Nézd, mily köd emelkedik a folyam fölött!

- Hát te nem hülsz meg?

- Én nem félek. Ugyan mi történhetnék velem?

- Én sem félek. Hát, a férfiak hamarabb meghülnek, mint a nők? Miksa bácsi azt mondja, hogy a férfinak mitől sem szabad félnie: sem hidegtől, sem éhségtől, sem mennydörgéstől és villámlástól...

- Miksa bácsi?... Az, aki mankón jár? Már láttam őt... Oh, mily borzasztó ő!

- Nem borzasztó ő, hanem nagyon jó ember.
- Nem; ő bizony borzasztó, - állította folyvást a kis leány. - Hiszen te nem tudod, mert nem látod.
- De ismerem; ő tanít engem mindenre.
- Szokott-e verni téged?
- Ő nem bánt engem, még csak meg sem dorgál soha!
- Nagyon derék!... De hát lehetne-e egy vak gyermeket megverni? Hiszen ez bűn volna!
- De ő mást sem szokott bántani, - folytatta Petrus szórakozottan, mert hallotta a Jochem közelgő lépteit, kinek hatalmas alakját csakhamar látni lehetett.
- Ifju ur! - kiáltotta.
- Hínak téged! - szólt a leányka fölemelkedve.
- De, én még nem szeretnék innen lemenni.
- Menj csak, menj! Holnap ismét eljövök hozzád. Most téged is várnak otthon és engem is.

VII.

A leányka beváltotta ígétét, még hamarabb, mint azt Petrus remélte.

Másnap, mikor ő Miksa bácsival a szobájában tanulással foglalkozott, egyszerre fölvetette a fejét, hallgatózott, s élénken szólt:

- Engedj ki engem egy pillanatra. Egy leányka jött hozzánk.
- Miféle leány? - kérdezte csudálkozva Miksa bácsi, az ajtóig kísérve a fiut.

Csakugyan a Petrus tegnapi ismerőse lépett be a kastély kapuján s mikor a feléje közeledő Michailowna Annát megpillantotta, bizalmasan, bátran közeledett felé.

- Mit kívánsz te, kedves gyermek? - kérdezte a ház urnője, azt híván, hogy valamiért küldték.

A kis leány kezét nyújtott a fiatal asszonynak.

- Önnél van a vak fiucska?

- Nálam, - válaszolta Popelskiné asszonyság, nyájasan tekintve a leányka nyílt szemébe, ennek bátor magatartásán csudálkozva.

- Lássá ön, a mamám megengedte nekem, hogy őt meglátogassam. Hol találhatom őt?

Abban a pillanatban jött ki Petrus is, a terrászon pedig Miksa bácsi volt látható.

- Ez az a leányka, mama, a kivel tegnap találkoztam és a kiről neked beszéltem, - szólt a fiucska, miközben a kis leányt üdvözölte. - Nekem még csak egy óráam van hátra.

- No, ezuttal Miksa bácsi elengedi neked ezt az órát, - szólt Michailowna Anna; - én majd szószólód leszek.

A kis leány, ki egészen otthonosnak látszott érezni magát, e közben elébe ment a mankóján feléjük közeledő Miksa bácsinak s kezét nyújtva felé, - a leereszkedő méltánylás hangján mondta:

- No az nagyon szép öntől, hogy a vak gyermeket nem veri. Mondta ő ezt nekem.
- Lehetséges-e ez, kisasszony? - kérdezte Miksa bácsi tréfásan fontos képet öltve, miközben széles kezében tartotta a kis leány kezét. - Mily hálás vagyok én a tanítványom iránt, ki oly jól értett hozzá, ily bájos hölgyet kedvezőleg hangolni irántam.

Miksa bácsi, ezt mondva, mosolygott és megsimogatta a leányka kezét, míg ez oly nyíltan pillantott föl rá, hogy nőgyülőlő szívének jégkérge azonnal kiengedett.

- Nézd csak, Anna - szólt a hugához, jelentős mosolylyal, - a mi Petrusunk már önállóan köt ismeretségeket. S meg kell vallanunk, Anna, noha ő vak, igen jó választása van. Igaz-e?

- Mit akarsz ezzel mondani, Miksa? - kérdezte a fiatal asszony szigorúan és sötét pir borította el az arcát.

- Csak tréfálok! - válaszolta bátyja röviden, mikor látta, hogy tréfájával sajgó sebet érintett s egy titkos gondolatot, mely az előre gondoló anyai szivben borongott, világosságot idézve elő.

Michailowna Anna még jobban elpirult; hirtelen lehajolt a kis leányhoz, kit fölindulásában gyöngéden megcsókolt.

A leányka ezt a váratlan nyájaskodást ugyanazzal a nyílt, habár némileg csudálkozó arccal fogadta.

VIII.

Ettől a naptól fogva a »possessor« háza és a Popelskiék kastélya közt gyakori volt az érintkezés. A leányka, kit Evelinenek hívtak, mindennap ellátogatott a kastélyba s kis idő múlva ő is tanítványa lett Miksa bácsinak.

Eleintén a közös oktatás terve nem igen tetszett Jaskulski urnak: először, azt hitte, hogy egy leány eleget tud, ha a fehérműket fel tudja jegyezni s a gazdasszonykodáshoz ért; másodszor pedig jó katolikus volt s az ő véleménye szerint, Miksának nem kellett volna az osztrákokkal, a szent atyának határozottan kifejezett akarata ellen harcolni; végre abban a szilárd meggyőződésben élt, hogy egy isten van az égben s Voltaire a Voltaire-követőkkel együtt a pokolban sül meg - oly sors, mely sok ember véleménye szerint, Miksa bácsit is érni fogja. Azonban, egy idő múlva meg kellett magának vallania, hogy ez az eretnek és kötekedő ember nagyon szellemes és derék jellemű s ekkor a »possessor« nem ellenkezett többé.

Mindamellett is az öreg nem volt egészen mentt a nyugtalanságtól s kötelességének tartotta leányához, mikor ezt Miksa bácsihoz az első leckeórára vitte, hosszú, hathatós és dagályos beszédet intézni.

- Hallod-e, Wely, - szólt, miközben leányát vállon fogta, s a jövőbeli tanárra pillantott, - jusson eszedbe mindig, hogy van isten az égben s ennek Rómában van a helytartója, a »szent-
- atya«. Én mondom ezt neked, Jaskulski Bálint s neked el kell ezt hinned, mert atyád vagyok. Ez *primo*!

Ugyanekkor még egy pillantást vetett Miksa bácsira. Jaskulski ur nyomatékkal ejtette ki latin szavát, ez által azt is akarva tudatni, hogy ő nem épen idegen a tudományokban s nem könnyen lehet őt az orránál fogva vezetni.

- *Secundo*, én régi nemes családból való vagyok, nemesi címerrel, melyben a holló és csűr mellett, a kék mezőben nem hiába áll a kereszt. Valamennyi Jaskulski valódi nemes lovag volt és sokat tartott a mennyországra, ennél fogva hinned kell nekem... No, a mi aztán egyébre vonatkozik, az *orbis terrarum*-ra, t. i. a földi dolgokra, figyelj arra, a mit neked Jazenko Miksa ur fog mondani s tanulj szorgalmasan.

- Mitől se tartson Bálint ur, - szólt eme beszédre Miksa bácsi, - mi nem fogjuk toborzani a pápa hiveit Garibaldi hiveivé.

IX.

A közös oktatás mind a két gyermekre üdvös volt. Petrus, természetesen, jól előre haladt; mi azonban nem zárt ki bizonyos versenyzést. A fiu segítségére volt Evelinenek, földadatai megtanulásánál s a leánykának is lehetséges volt olykor egyetmást megfejteni, a mit a vak nehezen foghatott föl. A mellett Evelinenek a jelenléte fokozta a Petrus tanulási kedvét és sajátságos, kellemes izgatottságban tartotta.

Átalában, ez a barátság a sorsnak jóságos ajándéka volt. Most már nem kereste a fiu a magányt; megtalálta azt a társaságot, melyet a felnőttek szeretete nem pótolhatott s a pihenés és tanulási szünet pillanataiban a kis leány közelsége nagyon kellemesen hatott rá. A sziklákat vagy a folyamot mindig ketten keresték föl. Ha Petrus játszott a tilinkón, Eveline gyermekes elragadtatással hallgatta azt.

Ha a fiu félretette hangszerét, a leány elmondta neki ama benyomásokat, melyeket az ő környezetükben pompázó természet nála előidézett; persze, Eveline nem tudta magát kellően kifejezni, a mint óhajtotta; de Petrus, finom érzésével, a leányka szavaiból és hangjából, minden egyes jelenség jellemző minőségét elképzelte.

Igy például, mikor Eveline, a föld fölött lebegő nyirkos éj sötétségéről beszélt, eme sötétségről ő, a leányka hangkifejezése után alkotott magának fogalmat.

NEGYPEDIK FEJEZET.

I.

Vannak természetek, melyek eleitől fogva, a bánattal és gonddal kapcsolatos szeretet csöndes boldogságára vannak hivatva, - természetek, melyekre nézve a gond és a szokatlan szenvedés, úgy szólván, éltető levegő és szervi szükség.

A sors előre megajándékozta ezeket ama nyugodtsággal, mely nélkül ezt a prózai, mindennapi életet elviselni szinte lehetetlenség. A sors a személyi törekvéseket s az élet élvezésének a vágyát csökkentette bennök, amennyiben eme törekvéseket s eme vágyakat az egyénileg kiemelkedő jellemvonásoknak alájuk rendelte.

Az ily természetek nem ritkán hidegek, fontolgtatók és érzéketlenek. Süketek a léha élet csábításaival szemben s a kötelesség fárasztó ösvényén ép oly nyugodtan haladnak, mint a legnagyobb boldogság útján.

Hidegnek látszanak ők, mint a hó a hegytetőkön, de ép oly dicsők és magasztosak. A kis világ a lábaik előtt terül, még a rágalom és csacskaság is lesiklik fehér burkaikról, mint a szenyves viz a hattyu tollairól.

A mi Petrusunk kis barátnőjének minden vonásában megvolt ez a jelleg, úgy a mint az csak ritkán fejlődik ki az étellel és neveléssel; ez ép úgy, mint az értelem, a lángész, csak kiváló természetek sajátja, mely korán nyilvánul.

A világtalan fiunak az anyja átlátta, mily szerencse, hogy a sors ily barátnővel ajándékozta meg Petrust.

Miksa bácsi is átlátta ezt, mert úgy tetszett neki, hogy kis tanítványának most már mindene megvan, a mi eddig hiányzott; hogy most a fiu lelki fejlődése egyenletes, nyugodt, mi által sem háborgatott haladásban van.

Pedig, ez nagy tévedés volt.

II.

Miksa bácsi, a fiunak első gyermekkorában azt képzelte, hogy ő ennek lelki fejlődése fölött teljesen uralkodik; hogy habár nem is áll teljesen az ő befolyása alatt, mindamellet is egyetlenegy új fogalom sem kerül ki ellenőrködő figyelmét. De, mikor a gyermek életében bekövetkezett az az idő, midőn a gyermekből ifju lett, észrevette Miksa bácsi, mennyire alaptalan volt ez a bizonyosnak tartott nézete.

Csaknem minden hét hozott valami újat, gyakran egészen váratlant a vakra vonatkozólag s ha Miksa bácsi egy a vakot áthatott új eszme vagy gondolat forrása után akart kutatni, nem tudta magát tájékozni.

Egy ismeretlen erő élt a gyermeklelekben, mely mélyéből az önálló fejlődés váratlan nyilvánítását hozta felszínre s Miksa bácsinak ámulva kellett meghajolnia a titokszerű előhaladás előtt, mely ennyire belé ártotta magát az ő paedagogiai tevékenységébe.

A természetnek emez áttörései és nyilatkozásai oly képzelmeknek látszottak utat nyitni a gyermek előtt, melyeket vakok, személyes tapasztalásaik után, nem foghattak volna föl s Miksa itt, az életnyilvánulásoknak oly szétszakíthatatlan kötelékét sejtette, mely különös életmozzanatok következtében csomósodik s egyszersmind száz különféle folyamatban oszlik föl.

Eleinte elrémitette Miksa bácsit ez a megfigyelése. Láta, hogy nem csupán neki nincs osztatlan befolyása a gyermek szellemi fejlődésére; hogy ebben valami olyas nyilvánul, mely nem ő tőle és befolyásától függ; megijedt és remegett növéndéke miatt; félt oly kérdések lehetőségétől, melyek a vak kimondhatatlan szenvedésének válhatnak okaivá. És ő emez ismeretlen jelenségeknek a forrását igyekezett megtalálni, hogy azt, a vak fiu üdvéért, hatálytalanná tehesse.

Ez a folyamat az anya figyelmét sem kerülte ki.

Egy reggel Petrus szokatlan izgatottsággal futott hozzá:

- Mama, mama! - kiáltotta, - én álmot láttam!
- Mit láttál, gyermekem? - kérdezte az anya, szomorú kétkedéssel.
- Azt álmodtam, hogy téged meg Miksa bácsit láttam - és még...
- S mit még?
- Nem emlékszem már.
- És rám még emlékszel?
- Nem, - szólt gondolkozva - már mindent elfeleddtem.

Némi hallgatás után így szólt Petrus:

- És mégis láttam én, valóban láttam!

Ezt ismételte néhányszor s a gyerek minden ismétlésnél szomorubb és izgatottabb lett.

III.

Egyszer, mikor Miksa bácsi az udvaron ment át, a vendégszobából - ahol a zeneoktatást szokták tartani - sajátságos gyakorlatok hangzottak ki. Két hangjegyből álltak ezek. Eleinte gyors egymásutániságban, szinte egybeolvadva, a klaviatúrának legmagasabb hangja rezgett, melyet hirtelen a mélyhang dörgése váltott föl.

Miksa bácsi kíváncsi lévén tudni, mit jelent ez, az udvaron keresztül dőcögve, egyenesen a vendégszobába ment.

Az ajtónál, mintha gyökeret vert volna a lába, megállt az előtte föltáruuló kép láttára. A fiu, ki tizedik évébe járt, az anyja lábai előtt ült egy zsámolyon. Mellette, előre nyújtott nyakkal, szelid, fiatal gólya állt, melyet Jochem ajándékozott fiatal gazdájának. A fiucska minden reggel a saját kezéből etette ezt s a madár lépésről lépésre követte őt. Most Petrus egyik kezével a gólyát tartotta, míg a másikkal, a madár nyakán és testén át, a legnagyobb figyelemmel hajolt előre. Ugyanekkor az anya izgatott arccal, szomorú pillantással, egy ujjal a billentyűre ütött s folyvást csengő hangot idézett elő, miközben, könnyedén hátrahajolva, figyelmesen szemlélte a fiucska arcát. Ha már most a gyermek keze a hófehér tollakon alásimulva, a fekete tollakhoz eljutott, Michailowna Anna ujja legott más billentyűre szökött át nagy gyorsasággal s egy mélyhang tompán zúgott föl a szobában. Anya és fiu, egyaránt, annyira elmélyedtek ebben, hogy észre sem vették Miksa bácsinak a jelenlétét, mignem ez, ámulatából fölocsúdva, végre megszólalt.

- Anna, mire való ez?

A fiatal asszony észrevette bátyjának átható pillantását s zavarba jött, mintha valamely csíny követett volna el.

- Lásd, - szólt az anya, - ő azt mondja, meg tudja különböztetni a gólya tollának a színeit, csak azt nem tudja elgondolni, miben áll a megkülönböztető jel... Valóban, ő maga kezdett erről beszélni s én azt hiszem, neki igaza van...

- Nos, aztán?

- Ekkor én ezt a különbséget a hangok különbségével akartam neki kissé megmagyarázni... Ne haragudjál, Miksa, én valóban azt hiszem, van ezekben némi hasonlatosság.

Ez az eszme oly hirtelen jött és annyira meglepte Miksa bácsit, hogy eleinte nem tudta, mit válaszoljon a hugának. Engedte a kísérlet ismétlését s midőn a feszült figyelemtől megnyult arcu gyermeket látta, csóválta a fejét.

- Jegyezd meg magadnak Anna, - szólt Miksa bácsi, mikor a hugával egyedül maradt, - hogy soha se ösztönözd a gyermeket oly kérdésre, melyre neki soha kielégítő feleletet nem adhatsz.

- De, ő önként vetette föl a kérdést, - vágott közbe Michailowna Anna.

- Mindegy. Hiszen a gyermeknek nem marad egyéb hátra, mint megszokni a vakságát; a mi föladatunk pedig az: ügyeljünk, nehogy a gyermek a világosságról, meg a színekről kérdősködjék. Én ugyanarra törekszem, hogy külső behatások ne ingereljék hasztalan kérdésekre s ha sikerülne ama behatásokat megsemmisíteni, elhárítani, akkor soha sem ismerné fogyatkozását, ép úgy mint mi, akiknek mind az öt érzékünk megvan, nem érezzük egy hatodik érzéknek a hiányát.

A fiatal asszony átlátta, hogy a bátyjának igaza van; de mégis csalódtak mind a ketten: a mikor Miksa bácsi azon fáradozott, hogy a külső behatásokat elhárítsa, elfeledkezett ama hatalmas ösztönről, melyet maga a természet oltott a gyermek keblébe.

IV.

Azt mondja valaki: »a szem a lélek tükre«. Meglehet; de helyesebb volna, a szemet az ablakkal hasonlítani össze, a melyen át a minket környező tiszta, fénylő világ által ébresztett érzések és észleletek a lélekbe hatolnak. Ki tudná megmondani, lelki életünknek melyik része függ a világosságtól, mely azt betölti?

Az ember egy szem az életnek ama végtelen láncában, mely a multból a jövőbe nyulik. S ha a végzet egy ily láncszemnek a szemét lezárta, akkor egy egész életnek kell a sötétségben tova folynia. Azt jelentse-e ez, hogy lelkében ama húroknak örökre el kell némulniok, melyek a világosság benyomásaira visszahatnak? Nem, még eme sötét életen át is, a világosság észlelését és érzését a jövő nemzedékre kellene átszármaztatni. Az ő lelke tökéletes emberi lélek volt, minden tehetségével s mivel minden tehetségben vágy keletkezik a megnyilatkozásra és kielégítésre, ép úgy a vak gyermeknek keblében is élt a megfegyelmetlen törekvés a világosság után.

Érintetlenül feküdtek ott, a legtitokzatosabb homályban amaz öröklött és szunnyadó erők, melyek készek voltak, a világosság első behatására, ujjongva kiemelkedni. De a szem csukva van. A gyermek sorsa el van döntve; soha sem látja ő meg a nap dicső világát; élete sötétségben mulik el.

De ebben a sötétségben is keletkeztek képek.

Ha a gyermek élete nyomorban, inségben folyt volna, akkor gondolatai bizonynyal a szenvedés külső okai felé fordultak volna. De környezete mindazt távol tartotta tőle, a mi neki töprengésre adott volna alkalmat. Hozzá tartozói azon iparkodtak, hogy teljes nyugalma és békéje legyen.

De, épen az a nyugalom, mely lelkében uralkodott, a benső elégyületlenséget még tisztábban előtűntette. A nyugalom és sötétség közepette, mely őt körülvette, föltámadt bizonyos szükségnek a tudata, mely kielégítést követelt, a sovargás, az erőknek, melyek lelkében lekötve szunyadtak, alakot adni.

Onnan vannak azok a titokszerű elősejtelmek és vágyak, mint a minők közé tartozik a röpülési vágy is, mely gyermekkorában mindenkinek föltámadt a lelkében s mely abban a korban oly gyönyörű álmokban nyilatkozik.

Onnan származtak a gyermeki szellemnek amaz ösztönszerű erőfeszítései is, melyek vonásaiban oly gyakran mint nyomasztó kérdések nyilvánultak. Ezek az öröklött, de a gyakorlati életben érintetlenül maradt »lehetőségek« a világosság képzeletéről, szintén alakatlan képek voltak a gyermek agyában, homályos, szétfoszló képek, melyek azt a gyötrelmes és határozatlan erőfeszítést idézték elő.

Az egész természet önkéntelen harcra kelt az általános természeti törvény áthágása ellen.

V.

Ezért nem tudta Miksa bácsi, minden törekvése mellett sem, a külső befolyásokat meggátolni, sem a belső ösztönből kifolyó teljes elégyületlenséget elfojtani. A mi neki leginkább sikerült: hogy idő előtt nem figyelmeztették a vakot fogyatkozásaira, ezáltal nem akarva szenvedéseit fokozni. Egyébként kénytelenek voltak a gyermek sorsának szabad folyást engedni, annak minden szomorú következményével együtt.

Mint valamely sötét felhő lebegett ez fölött. A fiúnak öröklött elevensége évről évre mindinkább csökkent, míg bánatos hangulata egyre fokozódott s vérmérsékletében jelentkezett. Nevetése, mely korábban, első gyermekségében, minden újabb tárgy megértésénél fölcsendült, most folyvást ritkábban volt hallható. Csaknem elvesztette fogékonyságát a vidámságra, nevetésre ingerlő dolgok iránt, míg ellenben minden szomorú és buskomoly iránt, mely a nép jellemével összhangban áll, mély fogékonyságot érzett. Mindannyiszor könyek szökeltek szemébe, valahányszor hallotta, »a mint a mezőn a fű a széllel beszélgetett«, s ő is szeretett kijárni a mezőre, hogy ezt a beszélgetést megfigyelhesse. Mindinkább észrevehető lett nála a magány iránt érzett vonzalom s ha szabad idejében sétálni ment, a háziak óvakodtak, őt magányában háborgatni. Ilyenkor leült egy hunn sirra vagy halomra a folyam mentén, avagy a már ismert sziklára s hallgatta a lombok és füvek susogását vagy a sivatag szelének mély sohaját. Mindez sajátságosan összhangzott lelkének a hangulatával. Egészen el tudott merülni a hazai természetbe: ez nem nyugtalanította őt semmiféle határozott s nehezen megoldható kérdésekkel, csak mint enyhe szellő hatott az, a lelke mélyébe, míg a fű, úgy tetszett, mintha a részvét halk szavait susogta volna neki s ha az ifju, az őt környező természettel a legjobb összhangban oly boldognak érezte magát, ennek fölmelegítő nyájaskodásai által, akkor lelkében bizonyos magasztos érzés támadt, mely egész lényét elárasztotta. Ekkor leheveredett a hús talajra s csöndesen sirt, de ezek a könyek nem a szenvedés könyei voltak.

Olykor magával vitte a tilinkóját is s elfeledkezett magáról és mindenről, miközben csöndes mélázó dallamokat keresett, melyek hangulatának megfelelek.

Könnyen megfogható, hogy minden emberi hang, mely hirtelen a magányába elhatott, neki fájdalmas benyomást okozott. Ily pillanatokban csak egy barátságos léleknek a társasága hat üdvösen; a fiu azonban, csak egyetlen ily barát jelenlétének tudott örvideni - s ez ama szőke fürtű leányka volt, ott a possessor udvarában.

S ez a kölcsönös barátság szemlátomást erősített. Ha Eveline, kölcsönös viszonyukban, saját nyugodtságát és csöndes örömét meghonosította s a külvilágot oly színezéssel ecsetelte, melyet azelőtt a fiu föl nem foghatott, egyszersmind osztozott ennek szenvedésében is. A fiuval való első ismeretsége, mély sebet látszott ütni érzékeny szívében; de ha kihuzzák a tört a sebből, a mely ezt ütötte, el kell vérzeni! Mikor a leányka a vak fiut az első napokban látta, a szájalom fájó érzete lepte meg a szívét s most Petrusnak a jelenléte szinte nélkülözhetetlen volt rá nézve. Ugy rémlett neki, hogy ha ettől a vak fiutól meg kell válnia, a seb fájdalma megújul, mely csak akkor enyhült, a mikor kis barátjához sietett, hogy a folytonosan vele foglalkozás által a saját szenvedését enyhítse.

VI.

Egy meleg őszi este mind a két család a kastély előtt levő terrászon ült, a tiszta kék ég szemléletébe merülve, melyen a világító csillagok ezrei ragyogtak. A vak fiu, mint rendesen, barátnője szomszédságában, anyja mellett ült.

Mindnyájan hallgattak; a kastély előtt is a legmélyebb csönd uralkodott. Csak s gyöngye szellő által mozgatott lombok susogtak halkán, hogy aztán csakhamar mozdulatlanok maradjanak.

Ebben a pillanatban futócsillag zuhant alá meghatározhatatlan messzeségből, fényes, világító csíkot hagyva maga után; aztán elenyészett nesztelenül.

Az anya érezte, a mint a fiu keze az övében remegni kezdett.

- Mi volt az? - kérdezte Petrus izgatottan.

- Futócsillag esett a földre, gyermekem.

- Nos, én tudtam ezt, - szólt a fiu elgondolkozva.

- Honnan tudad te ezt, gyermekem? - kérdezte az anya, halk, kételkedő hangon.

- Bizonyynyal, ő azt tudta, - szólt Eveline, - ő sok mindenre ráismer.

Már az érzéknek eme mindinkább fejlődő finomsága is mutatta, hogy a fiu már közeledik a legénykor felé; a sorsával is megelégedve látszott s az a különös, egyenletes komorság, mely lényének jellemző sajátsága volt, mintha oszladozni kezdett volna. De ez csak ideiglenesen volt így. A természet szándékosan ad ily nyugvásra való szüneteket, melyekben a fiatal szervezet erőt merithet új viharok ellen és a melyekben, váratlanul, új kérdések keletkeznek. Csak egy lökés - s mind ez a nyugalom oda van, miként a tengeren a mozdulatlan csönd, mely a hirtelen kitörő viharok ad helyet.

ÖTÖDIK FEJEZET.

I.

Igy mult el néhány esztendő.

Mi sem változott az urasági kastélyban. Mint azelőtt, úgy most is zugtak a bükkfák a kertben, csak a lombjaik látszottak sötétebbeknek és sűrűbbeknek; mint egykor, épugy most is világítottak az épület fehér falai a verőfényben; a Jochem furulyája is, ép ugy, mint hajdan, most is ugyanabban az időben hangzott föl az istállóban; csak hogy most az öreg Jochem örömesebb hallgatta fiatal gazdájának a játékát - akár a tilinkón, akár a zongorán.

Miksa bácsi még bölcsebb lett.

Popelskiéknek nem lett több gyermekük s így a vak született ezentul is az a központ maradt, a mely körül a kastélyban az egész élet forgott. A szülei lak és a possessor háza volt Petrusnak egész világa, melyben ő csöndes, nyugalmas életet folytatott. Így nőtt ő föl, mint valamely üvegházi növény, melyet őriznek minden éles széláramlattól.

Mint azelőtt, ép ugy most is, egy végtelen sötét világ közepett volt ő. - Körülte, fölötte, - mindenütt határtalan sötétség uralkodott. Érzékeny, finom szervezete egész buzgalommal fogadott magába minden újabb tapasztalatot. A vaknak a hangulatában eléggé tisztán nyilvánult ez az érzékenység: úgy tetszett neki, hogy ez a sötétség, szüntelen való lebegése közben, vele szemközt mozog s lelkében érinti azt a valamit, mi oly nyomasztólag sulyosodik rá.

Az az ismert és egyhangu sötétség az apai birtokon, a vén kert lombjainak susogása közben, altató, megnyugtató érzést varázsolt elő. Az a távoli világ, viharos áramlataival nem hathatott be ide. A vak ezt csak a dalokból meg a történelemből ismerte. A fák zúgásánál, a falusi élet csöndjében, nyugalmaiban, csak hallomás után ismerhette az előtte oly idegen életet. Előtte minden mintegy köd tünt föl - oly távol, oly idegenül, mint valamely dal, monda vagy mese.

Úgy tetszett, minden így van jól. Az anya látta, hogy fiának minden oldalról mintegy kőfállal bekerített lelke bűbajos, mesterkélt, de mégis csöndes félálomban nyugszik. Nem akarta őt zavarni s félt is a szenderegéséből fölébreszteni.

Eveline, ki fölcseperedett és kifejlődött, egész észrevétlenül ezt a mesterkélt csöndet soha sem nézhette a türelmetlenség jele nélkül, kék szemével, melyben olykor egy-egy kételyt s a fiu jövőjének a kérdését lehetett látni.

Popelski, az apa, példás rendben tartotta birtokát; a fia jövőjére vonatkozó kérdés nagyon távol esett emez egykedvű, közönyös embertől.

Miksa bácsi azonban, természeténél fogva, alig tudta ezt a csöndességet eltűrni s ha ez neki sikerült, úgy tekintette azt, mint akarata ellen terveibe betolakodott kényszer. Ő mulhatatlanul szükségesnek látta, a gyermeknek a lelkét megedzeni, hogy ez képes legyen a valódi étellel való érintkezést elviselni.

Azonban forrt, pezsgett már az élet ott, tul az elbűvölt körön. S végre eljött az idő, midőn az öreg oktató jónak látta a növényház kapuját megnyitni, hogy egy kis üde légáramlat hatolhasson be a külső, szabad világból.

II.

Először is egy régi barátját hívta meg Miksa bácsi, ki mintegy hetven verstnyire lakott tőle. Ő már korábban meglátogatta ezt a barátját; minthogy pedig most arról értesült, hogy Stawrucsenkónál néhány fiatal ember van látogatáson, mindnyáját meghívta Popelskiékhoz. A meghívást szíves örömmel fogadták. Az öreg urak már rég óta ismerték egymást, a fiatal emberek előtt pedig a Jazenko Miksa neve sokkal ismeretesebb volt, semhogy elszalasztották volna az alkalmat, vele személyesen megismerkedhetni. Az öreg Stawrucsenkónak egyik fia a kiewi egyetemen tanult, mint akkor divatban volt, philológiát. Egy másik a szentpétervári konzervatoriumban zenét tanult. Velök jött még egy fiatal hadapród, egy szomszéd birtokosnak a fia.

Stawrucsenko erőteljes, egészséges öreg ur volt, szürke kozákbajuszával és bő kozáknadrágával. Övjéből dohányzacskó és pipa kandikált ki s két fiával, kik fehér nadrágot s kisoroszországi inget viseltek, nagyon emlékeztetett mindenkit a Gogol Taras Bulbá-jára és ennek a fiaira. Ám benne semmi nyomát nem lehetett föltalálni ama regényességnek, mely a Gogol-féle hősöket kitüntette. Ellenkezőleg, ő urias, gyakorlatias földesur volt s teljes életében a rabszolgaság hive, ki azonban, miután ezt eltörölték, az új viszonyokba is beleélte magát. Ismerte a népet, vagyis ismerte annyira, mint valamennyi földes úr: birtokának mindenik parasztját nevéen szólította s tudta melyiknek hány tehene van az óljában s mennyi pénze az erszényében.

Habár ő, Taras Bulbaként, nem is szokott ökölharcba bocsátkozni a fiaival, örökké heves vitában voltak, a nélkül, hogy erre nézve a helyet és időt megválasztották volna. Mindenütt, otthon avagy idegenek közt, megkezdtek minden ok nélkül a végtelen vitatkozást. Az öreg rendesen kigunyolta az »eszményi ifjú urakat«; ezek ingerülten válaszoltak; az öreg is tűzbe jött s aztán volt zaj és civakodás, melyben mind a két rész megkapta a maga részét.

Hú képmása volt ez, az apa és a fiak közt uralkodó nézetkülönbségeknek. A délnyugati vidéken, egyébiránt, a jellemek lágyságánál fogva, ezek a különbségek nem látszottak oly rikítóknak. A fiatalság, a gyermekkortól kezdve, a házon kívül, iskolákban neveltetvén, csak a gyermekorból ismerte szülőföldét; nem ismerte oly tökéletesen a népet mint az apák, a birtokos urak.

Mikor a társadalomban bizonyos hazafias mozgás keletkezett, akkor az ifjak, kik már a gimnázium magasabb osztályaiba jártak, a saját népük tanulmányozásához kezdtek, de egyelőre csupán könyvekből. Majd a költők műveiből tanulmányozták közvetlen a »nép szellemé«-t.

A fiatal emberek akkortájt igen gyakran fordultak meg, fehér nadrágukban s kisoroszországi ingeikben, a nép közt. A gazdasági viszonyok tanulmányozására kevesebb gondot fordítottak. A fiatal urak följegyezgették maguknak a népdalok szavait és dallamait, följegyezgették a szóhagyományokat, összehasonlítva a történelmi tényeket a népnek ezekre vonatkozó elbeszéléseivel és hagyományaival - szóval, ők a népre, a nép eszményiségének költői prizmáján át néztek. Innen magyarázható meg, hogy az apa és fiu közt támadt vitákban két különböző nézet bukkant egymásra és így soha sem sikerült nekik kellő egyetértésre jutni. Olykor megtörtént, hogy az öreg, érdeklődéssel hallgatta, mikor a fiainak ékes szóáramlata megeredt.

- Ugyan, hallgasd csak, - szólt Stawrucsenko, Miksa bácsihoz, őt a könyökével pajzánul megtaszítva, midőn a diák kipirult arccal, ragyogó szemmel, kiárasztotta szóözönét. - Ugy beszél ez a fickó, mintha nyomtatásból olvasná! Azt lehetne hinni, hogy valamely tudóssal van ügyünk!... De, beszélj el csak, tudós fiam, miképen szedett rá téged az én vén jobbágyom?

Az öreg hangosan kacagott föl, midőn valódi kisoroszországi humorral az illető esetet elbeszélte.

A fiatal emberek elpirultak, de nem maradtak az öregnek adósai.

- Igaz, - vélték - mi nem ismerünk minden parasztot, ebből vagy abból a faluból, azonban általában véve iparkodunk a parasztot minden életnyilvánulásában megismerni. Mi magasabb

álláspontot foglalunk el, a melyről egyedül lehet megközelítőleg helyes következtetést vonni. Mi egy pillantással áttekintjük az egész távlatot, míg a gyakorlatban megkövesült öreg urak a sok fától nem látják az erdőt.

Az öregnek nem volt kellemetlen, a fiai értelmes beszédeit hallgatni.

- No, az meglátszik rajtok, hogy nem hiába jártak iskolába, - szólt az apa. - De mégis azt mondom én nektek, hogy az én Cswetkóm az *X* betűt *U* betűvé tudná előttem változtatni, a nélkül, hogy ti azt észrevennétek. De engem nem tudna rászédni!... Én őt az ujjamra tekergethetem s elhitethetem vele, hogy a fekete, voltaképp fehér. Mik vagytok ti? Tapasztalatlan ifjak, nem egyebek... Engedjétek meg nekem!

III.

Ép egy ily vita ért véget az apa és fiúk közt. Az öreg urak visszavonultak a lak belsejébe s a nyitott ablakokon át lehetett időről-időre hallani, a mint Stawrucsenko különféle furcsa eseményeket beszélt el, nagyot kacagva azokon ő is, a hallgatói is.

A fiatal emberek a kertben maradtak. A diák negédelt fesztelenséggel heveredett le a pázsitra; testvérbátyja egy fatörzsre telepedett le, Eveline mellé; a hadapród is közelükben volt, végig begombolt egyenruhájában s kissé oldalt, fejét tenyerébe hajtva Petrus ült; az imént hallott vitatkozás fölött gondolkozott, mely őt nagy fölindulásba hozta.

- Miképen vélekedik, Eveline kisasszony, ama beszédünk felől, melyet az elébb hallott? - kérdezte az ifju Stawrucsenko, szomszédnőjétől. - Ugy tetszik, semmi megjegyzést nem tesz ön a vitáinkra.

- Hiszen mind jó volt az, a mit önök az atyjuknak mondtak; de -

- De?...

Eveline nem válaszolt rögtön. Munkáját az ölébe tette s elgondolkozva nézett maga elé. Bajos lett volna meghatározni, vajjon arról gondolkozott-e ő, hogy munkájához vastagabb cérna volna-e szükséges, vagy az adandó feleletet gondolta-e el?

Eközben a fiatal emberek türelmetlenül várták a leányka véleményét.

A diák félig fölemelkedett s arcával Eveline felé fordult; a vak is megmozdult a helyén, föl-egyenesedett és figyelt.

- De, - szólt vontatva Eveline végre, - minden embernek ki van jelölve az életösvénye.

- Az isten szerelméért! - kiáltott föl a diák izgatottan. - Mily okos! - Mennyi idős ön, kisasszony, tulajdonképen?

- Tizenhét, - viszonzá Eveline egyszeruen; de rögtön gyermekies kíváncsisággal tette utána:

- Ugy-e, ön idősebbnek képzelt engem?

A fiatal emberek nevettek.

- Ha ön, a korára nézve, az én véleményemet kérdezte volna, - szólt a leány szomszédja, - tizenennyolc és huszonhárom közt ingadoztam volna. Olykor azonban úgy beszél kegyed, mint valamely tapasztalt asszonyság.

- Komoly kérdéseknél komolyan is kell beszélni, - szólt a leány oktató hangon, miközben ismét folytatta a munkáját.

Egy percre mindenki hallgatott. De a fiatal emberek eközben kíváncsian szemlélték a leányka arcát.

IV.

Eveline, Petrussal való első találkozása óta, mindenesetre nagyot nőtt és kifejlődött s így a fiatal embereknek a véleménye, kora fölött, tökéletesen jogosultnak látszott. Első pillanatra, kicsiny, sovány alakját tekintve, még gyermeknek látszott, de lassu, egyenletes mozdulataiban nem ritkán egy asszonynak a nyugalma nyilvánult. A szabályos, szép vonások, egyenes, hideg vonalaikban, s folyvást nyugodtan tekintő kék szemei korai érettségre vallottak. Halvány arcán ritkán mutatkozott pirosság; de ez a halványság sem olyan volt, melyet a szenvedély heve minden pillanatban bevonhat a lángjával; inkább a hónap hideg halványsága volt az. Evelinenek finom, szőke haja csak alig kondorodott halántékai körül s egy nagy fonatba hanyatlott hátra, melynek terhe alatt feje minden lépésnél hátrahajolni látszott.

A vak is nőtt és férfiasabb lett. Ha valaki abban a pillanatban vette volna őt szemügyre, midőn a leírt csoporttól oldalvást ülve, gondolkozott: sápadt, izgatott, szép arca, melyen minden lelki benyomás visszatükröződött, okvetetlen feltűnt volna. A hullámos fekete fürtök szépen körítették magas homlokát, melyen már korán képződtek redők. Halványság és pir gyorsan változtak az arcán.

Alsó ajka, mely két végén kissé lefelé huzódott, remegett néha s szép szeme, mely mozdulatlan maradt, a fiatal ember arcának szokatlanul komor kifejezést kölcsönzött.

- E szerint, Eveline kisasszony azt hiszi, - szólt rövid szünet után gunyosan a diák, - hogy mindazt, ami fölött mi beszéltünk, a nő értelmé nem fogja föl s hogy a nőnek a sorsa a konyha és a gyermekszoba légkörén túl nem terjedhet.

A fiatal ember hangjában volt valami kihívó ironia. Egy ideig mindnyájan hallgattak.

A leány arcát ideges pir futotta el.

- Ön nagyon elhamarkodó a következtetéseiben. Én mindazt megértettem, a mit itt beszéltek, következőkép, a női értelem azt fölfoghatja. Én, egyébiránt, most a saját személyemről beszélek.

Aztán elhallgatott Eveline s oly mély figyelemmel hajlott a munkájára, hogy a fiatal embernek nem volt elég bátorsága tovább kérdezősködni.

- Különös - szólt aztán; - azt lehetne hinni, hogy ön az életét egész a sirig, már előre megállapította magának.

- Mi különösség van abban, Ivanovics Gábor? - viszonzá halkan a leányka. - Ivanovics Ilja (ugy hívták a hadapródot) már szintén megválasztotta életutját, pedig ő, bizonynyal fiatalabb mint én.

- Mindenesetre, - szólt ez, személye említése által hizelegve érezvén magát, - én nem rég olvastam NN.-nek az életrajzát. Ő is tervet készített magának: husz éves korában megnősült s huszonöt éves korában ezredparancsnok volt.

A diák gunyosan mosolygott, Eveline pedig gyöngén elpirult.

- No, lássa ön, - szólt Eveline hidegen. - Mindenki a kitűzött útján halad.

Senki sem vitatkozott többé. Ebben a fiatal társaságban most mély hallgatás uralkodott; mindenki érezni látszott, hogy a beszélgetés személyeskedéssé kezdett fajulni s hogy az egyszerű, jelentéktelen szavak alatt fájdalmas komolyság és határozottság rejtőzködött.

Eme hallgatás közben tisztán lehetett hallani a sötétülni kezdő s valamivel elégületlennek látszó vén kert lombjainak a zúgását.

V.

Mind eme beszélgetések és vitatkozások, a fiatalságnak eme pezsgő, hullámzó kérdései, reményei, várakozásai és véleményei, a vakot váratlanul és hevesen lepték meg.

Eleinte lelkesült álmélkodással hallgatta azokat; de csakhamar kezdte észrevenni, hogy ez az élethullámvész elsuhan fölötté, a nélkül hogy őt érintené. Hozzá nem fordultak oly kérdésekkel, nem kívánták hallani az ő nézeteit s arról győződött meg, hogy ő egyedül áll, egyedül, szomorú elkülönöttségben - mely annál szomorubbna tetszett, mennél élénkebb élet fejlődött ki a háznál.

Mindamellett, mindenre figyelt, a mi előtte ujnak látszott; összevont szemöldöke, sápadt arca a legfeszültebb figyelmet árulta el. De ez a megfigyelés szomorú volt, mert nehéz és keserű gondolatmunka rejtett abban.

Az anya busan nézett a fiára. Evelinenek a szeme részvétet és nyugtalanságot fejezett ki. Csak Miksa bácsi nem látszott észrevenni azt a hatást, melyet ez a társaság a vaknál előidézett s a vendégeket gyakori látogatásra hívta föl, a mennyiben megígérte, hogy a fiatal embereknek gazdag néprajzi anyaggal fog szolgálni, ha legközelebb ismét eljönnek.

A vendégek azzal az ígérettel távoztak el, hogy nem sokára visszatérnek.

Bucsuzáskor nyájasan kezét szorítottak Petrussal. Ő hasonló melegséggel viszonzta ezt a kézszorítást és sokáig hallgatta a tova robogó kocsik zörejét. Aztán gyorsan elfordult s lement a kertbe.

A vendégek elutazása után a ház ismét csendes lett; ám ez a csend most különösnek és szokatlannak tetszett Petrus előtt. Azon tűnődött, hogy most valami szokatlan fontosságú dolognak kellett történnie. A csendes fasorok közt, hol csupán a bükkfák lombjainak és az orgonafák bokrainak susogása volt hallható, még ott lebegtek a korábbi beszédek szellemei. Azt is hallotta a nyitott ablakon keresztül, hogy anyja és Eveline, a vendégszobában, Miksa bácsival vitatkoztak valami fölött.

Az anyjának a hangjában kérelmet és mély fájdalmat hallott, míg Evelinenek a hangja haragtól visszhangzott, Miksa bácsi pedig hevesen utasította vissza a nőknek őt illető megrovásait.

Mihelyt Petrus közeledett, félbeszakították a beszélgetést.

Kimélet nélkül, öntudatosan, erős kézzel döntötte le Miksa bácsi azt a falat, mely a vaknak az életét mesterségesen elzárta eddig a külvilágtól. Az első hullámok berontottak a résen s a fiatal embernek benső egyensúlya megingott emez első rohamnál.

Most már szűknek találta ő ezt a kis kört. Nyomta őt a ház csöndje, a vén kertnek lomha zúgása s lelki szendergésének a nyugalma.

A sötétség ismét fölemelte csábító hangját: csábította s vontá őt kifelé ama világba, melyet nem ismert, sőt el sem képzelhetett.

Ezek a csalogató hangok fölébresztették benne ama kérdéseket, melyek lelkében szunyadtak s arcának a sápadtságában mutatkoztak, a mennyiben azok tompa, még határozatlan fájdalmat idéztek lelkében elő.

A nők észrevették eme nyugtalanító jeleket. Látták, hogy azok Miksa bácsinak a figyelmét sem kerültk ki; ők a Miksa bácsi eljárását kegyetlenségnek tartották s az anya a saját kezeivel akarta fiától az idegen világ befolyását elhárítani.

- Mesterségesen fejlesztett üvegházi növény? Nos, ugyan mi rossz volna abban, ha az önök gyermeke mindig »üvegház«-ban maradna, ha egyszer ott magát jól érezné? Akkor, legjobb, ha ott marad!

Eveline nem látszott mindazt elmondani, a mi a lelkében szendergett; azonban egy idő óta különös buzgalommal pendített meg néhány javaslatot Miksa bácsi előtt.

Az öreg ur, bozontos szemöldöke alól élesen pillantgatott a leányra s pillantásai gyakran találkoztak a fiatal leány szemének haragos villámaival.

Miksa bácsi csóválta a fejét, mormogott valamit s egészen beburkolta magát pipájának füstfelhőjébe - mi nála az elmefeszítés jele volt. De nézeténél szilárdul megmaradt, s a nélkül hogy valakihez fordult volna, kárhoztatta a közellátó női szeretetet, a nő korlátozott szellemét, mely miatt a nő soha sem láthat messzebb, mint a saját, pillanatnyi fájdalomáig és pillanatnyi öröméig.

- Fiastyúk! - dörögött a nővérére, izgatottan döcögve át a szobán; de a bosszúság ritkán vett rajta erőt. Rendesen, szeliden s leereszkedő részvétellel feleselt a hugával, annyival inkább, mert ez mindig engedett neki, ha vele egyedül maradt. Ez azonban nem akadályozta az anyát abban, hogy ugyanazt a vitás kérdést újra szőnyegre ne hozza.

Csak ha Eveline jelen volt, vált a vita komolyabbá; ily esetekben az öreg ur jobbnak vélte a hallgatást. Közte és a fiatal leány közt, úgy látszott, kitörőben van a háboru s mindenik igyekezett megismerni ellenfelét, miközben a saját kártyáját mindenik gondosan rejtegette a másiktól.

VI.

Midőn két hét múlva a fiatal emberek az atyjukkal ismét látogatni jöttek, Eveline hideg tartózkodással fogadta őket; de nagyon nehezen esett neki, fiatal élénkségét tökéletesen lenyügözni.

A vendégek egész nap hol a mezőn, hol a faluban kószáltak, följegyezgetve az aratók és aratónők dalait, este pedig a ház előtt terülő kertben gyűltek össze.

Egy ily este, Evelinere nézve szinte váratlanul, ismét fölmerült a beszédben a korábbi kényes vitatárgy. Hogy történt ez s ki hozta szőnyegre, sem ő, sem más nem tudta volna megmondani. Ép oly észrevétlenül történt az, mint a mily észrevétlenül a szürkület keletkezett, mint a kertben azok a nagy, sötét árnyak emelkedtek s mint a fülemile a bokorban esti dalát hallatja.

A fiatal ember szenvedélyesen beszélt, fiatal tüzzel, oly szenvedélylyel, mely a bizonytalan jövő elé gondtalanul tekint. Ebben az öntudatosságban és szenvedélyességben volt egy bizonyos varázserő, mely minden küzdelemmel szembe szállni s azt legyőzni látszott.

A fiatal leány fölpirult. Megértette, hogy az eldobott keztyű őt illeti, habár a kihívó azt nem igen látszott tudni.

Eveline, mélyen a munkájára hajolva hallgatott; szeme szikrázott, arca lángolt s a szive hevesen dobogott.

Majd eltűnt a szemnek a villáma, arca elsápadt, az ajk bezárult, míg a sziv még erősebben dobogott s a vonásokon a félelem és ijedtség kifejezése mutatkozott.

A leányka megijedt, mert a szeme előtt megnyílt, a diák tüzes beszéde közben, a távoli kilátás egy hatalmas hatáskörre, ama tőle messze fekvő világban.

Eveline már rég észrevette ennek csábító integetését; csak hogy nem volt még tisztában magával; azonban a vén kert árnyában, egy magános padon, gyakran órákig elmerengett a talán elérhetetlen óhajok és remények fölött.

Most ez a messze világ közeledett feléje, csalogatta őt, nemcsak, de jogait is követelte.

Ekkor Petrusra pillantott, s egyszerre mély szurást érzett a szívében.

A világtalan ifju mozdulatlanul ült, mélyen elmerülve gondolataiba. Ugy tetszett, mintha nyomasztó érzés gyötörné.

- Ő mindent ért, - fűzte tovább gondolatait Eveline s borzongás futott át a tagjain. Ugy rémlett neki, mintha jéggé fagyna a vére s arcán a halál hidegségét és sápadtságát érezné. Pillanatra azt hitte, hogy egy messze, ismeretlen világba kell átköltöznie, míg Petrus itt ül, lecsüggesztett fejjel, egyesegyedül... vagy nem... ott a halmon a folyam mellett, a pázsiton heverve, az a vak fiú, a ki miatt annyit sirt ő egykor...

A leányt félelem szállta meg. Ugy tetszett neki, mintha valaki azt a bizonyos tört a régi sebben megforgatná. A Miksa bácsi átható pillantására gondolt. Ezt jelentették tehát azok az átható pillantások! Ez az öreg ember jobban ismerte az ő gondolatait, mint saját maga: kitalálta, hogy az ő szívében még kétség és küzdelem keletkezhetik, hogy ő még nincs tisztában önmagával... De nem! az öreg csalódott!... Hiszen Eveline ismeri az első lépést, melyet tennie kell - később, majd később, majd meglátja ő, mivel tartozik a világnak és életének.

A leány nagyot lélekzett, mintha valamely nehéz munka után levegőt kellene merítenie s körütekintett. Nem tudta megmondani, rég óta tart-e már ez a hallgatás és hogy a diák rég befejezte-e a beszédét s vajjon beszélt-e még valamit?... Oda pillantott, ahol Petrus ült. A vak ifjú nem volt többé ott.

VII.

Ekkor, Eveline is fölkel.

- Bocsánat, uraim, - szólt a vendégekhez fordulva, - kissé magukra kell önöket hagynom.

Eveline a sötét fasorok felé sietett.

Ez az este nemcsak neki okozott nyugtalanságot és felindulást. Egy oldalutról, hol pad állt, ingerült hangokat hallott.

Miksa bácsi beszélt a hugával.

- Nos, én nem kevésbé szem előtt tartottam a leánykát, mint őt, - szólt az öreg szigorúan. - Ne feledd, hogy még ez a leányka is csak gyermek, a ki még nem ismeri az életet. Nem akarom hinni, hogy te, egy gyermeknek a tapasztalatlanságát föl akartad használni...

Michailowna Annának a hangjából azt lehetett sejteni, hogy csak nehezen tudja könyeit visszafojtani.

- De, Miksa, ha - ha ő nem... Ugyan mi lesz az én gyermekemből?

- Legyen bármi, - szólt határozottan a vén katona. - Majd meggondoljuk azt még. Az ő lelki-ösmeretét azonban semmi esetre se terhelje az a szemrehányás, hogy egy idegen embernek az életét semmivé tette... De, ne terhelje a mi lelkiösmeretünket se!... Gondolkozzál ezen, Anna, - tette utána szelidebb hangon.

Az öreg megfogta hugának a kezét s gyöngéden megcsókolta.

Michailowna Anna lecsüggesztette a fejét.

- Szegény, szegény gyermekem! - susogta.

A fiatal leány többet sejtett, mint hallott emez utóbbi szavakból, melyek oly halkán lebbentek el az anya ajkáról.

Evelinenek kipirult az arca. Önkéntelen állva maradt az oldalut kanyarulatánál. Ha most tovább menne, mind a ketten észrevennék őt s gyanítanák, hogy kihallgatta őket. De csakhamar önérzettel emelte föl a fejét. Ő nem akart hallgatózni, tehát álszeméremnek nem szabad őt visszatartani. Nyugodtan lépdelt tovább s fölemelt fővel haladt el a testvérek mellett.

Miksa bácsi önkéntelen vonta közelebb magához a mankóját, hogy a leánynak szabad utat engedjen, míg Michailowna Anna a teljes szeretet, sőt csaknem az imádat kifejezésével pillantott rá.

Az anya érezte, hogy ez a büszke szőke fiatal leány, ki oly kihívó modorban haladt el mellettük, fiának a boldogságát vagy boldogtalanságát viszi magával.

VIII.

A kertben egy régi, félig romba dőlt malom állt. A kerekei már rég pihentek, a forgótengelyt már moh lepte el s a régi zsilipeken csak csekély sugarakban szivárgott a víz. Itt szeretett leginkább időzni Petrus. Órákig üldögélhetett itt, a víz moraját hallgatva, mit a zongorán pompásan tudott utánozni. Most azonban egészen másra gondolt: heves léptekben, nehéz, szenvedő szívvel járt-kelt az uton, oly arccal, mely nagy fájdalmat fejezett ki.

Midőn a fiatal leány könnyű lépteit hallotta maga mögött, megállt.

Eveline a vállára tette a kezét s komolyan kérdezte:

- Mondd meg nekem, Petrus, mi lelt téged? Miért vagy oly levert?

Petrus hirtelen megfordult s elkezdett föl s alá járni.

A fiatal leány mellette ment. Megértette a fiatal ember hallgatásának az okát s lecsüggesztette a fejét.

A kastély felől dal hangzott föl. Fiatal, erőteljes hang dalolt szerelemről és boldogságról s ez a dal keresztülhatott az éj csöndjén, elnyomva a kertnek tompa zaját.

Ott boldog emberek voltak, kik teljes életkedvnek örvendtek. Eveline még az imént is ott volt köztük, kik az élet reményeivel voltak eltelve - s Petrus oly távol áll tőlük. Eveline észre sem vette, mikor Petrus eltávozott tőlük s isten tudja, mily hosszaknak tetszettek neki szenvedésének a pillanatai!

Ily gondolatok cikáztak át Evelinenek a lelkén, mikor Petrus mellett lépdelt az uton. Még soha sem volt neki oly nehéz, a fiatal emberrel beszédbe ereszkedni; de azt érezte, hogy jelenléte Petrusnak a fájdalmát enyhíti.

Arca nyugodtabbnak látszott. Hallotta maga mellett a leányka lépteit s lassankint a keserű lelki fájdalom egészen más érzésnek engedett helyet. Nem tudott ő erről magának számot adni, de készséggel engedte át magát ennek.

- Mi lelt téged? - ismételte a leány.

- Semmi különös, - szólt a fiatal ember keserűen; - de, úgy látom, felesleges vagyok ezen a világon.

A dal épen elnémult a kastélyban s más dal következett. Időről-időre a hang egészen elnémulni látszott, a gondolkodás szünete állt be, titkos remények és ohajok keletkeztek s halk dallam tört át a közelgő éj csöndjén...

A fiatal ember önkéntelen megállt és hallgatózott.

- Tudod-e - szólt elgondolkozva, - hogy olykor azt hiszem, az öregeknek igazuk van abban, hogy évről-évre rosszabb idők járnak. Hajdan még a vakoknak is jobb dolguk volt. Akkor, én a zongora helyett a lanton játszottam volna, városokon, országokon utazgatva át; emberek környeztek volna s én daloltam volna nekik apáik és őseik tetteiről. Én is lettem volna abban az időben valami s életemnek célja lett volna! És most? Még az a fiatal hadapród is - hiszen hallottad - nőülni akar és ezredet vezényelni. Nevettek rajta - s én még ezt sem érhetem el.

A fiatal leány kék szeme ijedt kifejezést öltött s könnyekkel telt meg.

- Ennek mind a diákok beszéde az oka, - szólt zavartan.

- Aztán - szólt Petrus elgondolkozva, - mily jó, derék fiu az; a mellett oly szép hangja van!

- Derék ember - szólt Eveline elgondolkozva; de aztán, mintha szavait ki akarta volna javítani, izgatottan kiáltott föl:

- Nem; ő nekem egyáltalában nem tetszik! Nagyon sokat tart maga fölül s a hangja is kellemtelen, érdes!

Álmélkodva hallotta Petrus a leánykának eme kitörését.

Eveline toppantott a lábával s folytatta:

- Különben is, az egész csak ostobaság. Jól tudom én, hogy mind ezt csak Miksa bácsi eszelte ki! Oh, mennyire gyűlölöm őt most, ezt a Miksa bácsit!

- Mi lelt téged, Eveline? - kérdezte Petrus. - Mennyiben lehet Miksa bácsi ebben hibás?

- Annyiban, hogy ő is »hasznos «-nak tartja magát s így a mi kis szive van, azt örökös számitással edzette meg. Ne beszélj, kérlek, ne beszélj nekem ezekről az emberekről! Ugyan ki adott nekik arra jogot, hogy idegen embereknek a sorsa fölött határozzanak?

Eveline egyszerre elhallgatott s elkezdett sirni, mint a gyermek.

Petrus részvéttel fogta meg a kezét. Eme nyugodt s mindig oly higgadt leánynak a felindulása teljesen váratlan és megmagyarázhatatlan volt előtte.

Megfigyelte a sirását s azt a különös érzést, melyet szívében azok a könnyek ébresztettek.

Azonban Eveline hirtelen kiszabadította a kezét s újabb álmélkodásra adott okot - nevetésével.

- Mily bohó vagyok én! Mért is sirtam tulajdonképen? - kiáltott föl. Aztán kitörölve szeméből a könnyeket:

- Nem; igazságosaknak kell lennünk; mind a kettő derék, becsületes ember. Az is, a mit az imént beszélt a fiatal ember, jó volt, de nem mindenkre nézve.

- Mindenkre, a ki annak hasznát veheti, - szólt komoran a fiatal ember.

- Oh, bohóság! - szólt a leány könnyedén, noha mosolya mellett a könnyek még mindig remegtek a szemében. - Ime, harcolt Miksa bácsi is, a meddig csak tudott, mig most úgy él, a mint lehet. Nos, és mi...

- Ne mondd: mi! Te egészen más vagy!

- Koránt sem!

- Hogy érted ezt?

- Ugy, hogy te engem nőül veszel s így mégis csak egygyé leszünk.

A vak ifju csudálkozva hallgatott.

- Én?... Téged?... Hát te feleségem akarsz lenni?

- Természetesen! - szólt hirtelen és felindultan a leány. - De, mily különös vagy te! Hát soha sem gondoltál erre? Pedig ez igen egyszerű. Ugyan kit vennél más nőül?

- Valóban, - szólalt meg pillanatra Petrusban az önzés, de azonnal jóvá tette a hibáját. - Hallod-e, Eveline, épen az imént beszéltek arról, hogy fiatal leányok a városban mindent megtanulnak s te előtted még tágas és szép életut nyílik meg, hiszen én...

- Nos?

- Én vak vagyok! - fejezte be mondatát a fiatal ember.

A leány mosolygott s az előbbi hangon folytatta:

- Nos, hát akadályul szolgál-e az, hogy te vak vagy? Ha valamely leány egy vakot megszeret, mégis csak vakhoz kell nőül mennie. Hiszen ez mindig így van; miért változtatnánk mi ezen?

Petrus is mosolygott s fejét gondolkozva hajtotta keblére, mintha azt akarta volna kilesni, mi történik az ő lelkében. Köröskörül csönd volt; csak a víz csörgedezését lehetett hallani. Olykor ez is halkabb lett, sőt úgy tetszett, mintha egészen elnémulna.

A bokrok lombjai megzörrentek; a dal a kastélyban megszűnt már, de a helyett a fülemüle, a tavon tul, énekelte régi dalát.

A leánynak váratlan, merész szavai oszlatták azt a sötét felhőt, mely a fiatal ember szívére nehezedett. Az az észrevehetetlenül fölébredt határozatlan érzés, mely régóta nyugodtan szendergett a lelkében, most megerősítette és betöltötte a szívét egészen. De hát, hogy is nem gondolt ő erre elébb?

Egy ideig mozdulatlanul állt, aztán fölemelte fejét, hátra simította haját s megfogta a leány kezét. Különösnek tetszett neki, hogy most a leányka puha kezének a szorítása egészen másforma volt, mint azelőtt; most ez a szorítás a szíve mélyébe hatott. Általában az ő egykori Evelinejében, gyermekkorának a barátnőjében, most egészen más, egészen új lényt vélt föltalálni.

A leánynak az imént hullatott könnyeire gondolt s ő most oly nagynak, erősnek képzelte magát, míg Evelinet gyöngének és siránkozóknak látta lelki szeme előtt. Szívének gyöngéd fölgerjedésében oda vonta a leányt magához s megsimogatta a füreteit. A keserűség most elnémulni látszott az ifju szívében; úgy látszott, nincs többé óhaja és törekvése. Csupán a jelennek látszott élni.

A fülemüle ismét elkezdte gyönyörű dalát s elárasztá kimeríthetetlen dallamos trilláival a szendergő kertet.

A fiatal leány kibontakozott Petrusnak a karjai közül.

- Most, térjünk vissza, édesem.

A fiatal ember nem ellenkezett. Egy sohaj szállt el ajkáról. Szíve erősen, de egyenletesen dobogott. Kellemes érzés rezgett át egész leányán. Érezte, hogy a fölhevült vér, teste minden idegének új erőt kölcsönzött.

Mikor Eveline néhány pillanatra így szólt: »Jer, térjünk vissza a vendégekhez«, édes álmélkodással hallgatta ezt a kedves hangot, mely neki most annyira ujnak és mégis oly bizalom-ébresztőnek tetszett.

IX.

A társaság a kis szalonban gyűlt össze, honnan még csak Petrus és Eveline hiányzott.

Miksa bácsi öreg pajtásaival beszélgetett, míg a fiatal emberek hallgatva, elmélázva ültek a nyitott ablaknál.

Miksa bácsi, beszélgetés közben gyakran pillantott az ajtó felé. Popelskiné asszony nyilván láthatólag iparkodott, vendégeivel szemben, házi asszonyi kötelességének eleget tenni; csak Popelski ur szundikált, mint rendesen, karszékében, kedélyesen elterpeszkedve elhízott természetével s várva a vacsorát.

Mikor a terrász felől, mely a kertből a szalonba vezetett, léptek hangzottak, mindnyájan arra tekintettek.

Az ajtó árnyában Eveline alakja jelent meg, kit a vak ifju követett a lépcsőkön fölfelé.

A fiatal leány észrevette, hogy mindenkinek a szeme ő rajta csügg. Szokott, nyugodt lépteivel haladt át a szobán s csak egyszer, midőn Miksa bácsi tekintetével találkozott, mosolyodott el egy pillanatra; szeme diadaltól és guntól villogott. Miksa, gondolataiba mélyedt s szórakozottan válaszolgatott a hozzá intézett kérdésekre. Popelskiné feszült figyelemmel szemlélte a fiát.

Ugy látszott, mintha a fiatal ember egész öntudatlanul követte volna a leányt, a nélkül hogy tudta volna, hova vezeti őt. Az ajtónál gondolkozva állt meg. Majd belépett s aztán gyorsan, noha még mindig félig szórakozottan, egyenesen a zongorához sietett s fölemelte ennek a födelét.

Nyilván elfeledte, hogy hol van s elfeledte, hogy a szobában idegen emberek is vannak; ő csak ösztönszerűleg lépdelt kedvelt hangszeréhez, hogy tuláradt érzelmeinek rést nyithasson.

Könnyeden érintette a billentyűket s néhány akkordot játszott. Ugy látszott, mintha részint a zongorához, részint önmagához, valamely kérdést intézne. Aztán gondolataiba mélyedt s a kis szalonban csönd uralkodott.

Az éjszaka bebámult a sötét ablakokon; itt-ott, a fák zöld lombjai is kíváncsian pillantgattak be, a lámpa által megvilágított szobába... A vendégek, előkészítve az épen most hallott akkordok által, részint pedig érintve ama szellemnek a szárnyai által, mely a világtalan ifju halavány homlokából látszott kisugározni, néma várakozásban vesztegeltek.

Petrus még mindig hallgatott. Lelkében, mint vihar által fölvert folyamban, különféle érzelmek hullámozgottak. Amaz ismeretlen világ özöne úgy ragadta őt magával, mint a tenger habja a csónakot, mely csendesen hevert a kikötőben.

A vak szeme kitágult, megvillant s aztán megint elhomályosult.

Pillanatig azt lehetett hinni, hogy lelke nem foghatja azt föl, amit mohó figyelemmel lesett. De, egyszerre elkezdett remegni, érintette a billentyűket s egy épen előtörő uj érzelmek árjától megragadva, egészen átengedte magát a sima, rezgő és daloló, hizelgő és fenyegető hangoknak.

X.

Minden megvolt ezekben a hangokban, a mi gondolataiban összetolult, mikor néhány pillanattal előbb, elmélyedve lelkében, multjának emlékeire visszagondolt. Az élő természet hangjai voltak ezek: a szél üvöltése, az erdő suttagása, a folyam moraja s az a titokszerű zugás, mely a

messze, végtelen távolban enyészik el. Mindez összevegyült s fölhangzott a saját szívének mélyéből keletkezett érzelemben... Sovárgás volt-e ez vagy bánat? Avagy az öröm kifejezése? De hát miért vonult eme hangokon oly végtelen mély szomorúság át?

A fiatal ember ujjai szüneteltek pillanatra s újra mély csönd uralgott a szobában.

Az a varázs, mely a hallgatókat lebilincselte s őket eme környékről messze, más légkörbe ragadta, megtört, míg a zongorázó ismét a billentyűkre helyezte ujjait.

S újra hangok keletkeztek, hullámozva, magasba, nagy messzeségbe törekedve. Az akkordok határozatlan jelentőségű beszédébe a népdalok pompás dallamai csusztak be, melyek majd szerelemről, majd epedésről, majd átélt szenvedésről és dicsőségről beszéltek. Ám, a dal elhangzott, egy kétségbeejtő, megoldatlan kérdéssel.

Harmadszor is megszólalt a zongora. Oly darabot játszott most, melyet egykor hangjegyekből tanult meg. Talán így remélte, hogy a saját érzelmeit a zenei lángelemek teremtményeivel összehangba hozhatja.

XI.

A vakra nézve nagy nehézséggel járván a hangjegy-olvasás (a hangjegyek domboru nyomásuak s tapogatva kell olvasni), Petrusnak a zenészet iránt erősen kifejtett hajlama nagy segítségére volt a zeneművek betanulásának fáradságos munkája leküzdésénél s az idegen szerzeményekre észrevehetőleg a saját egyéni jellegét nyomta. Az irány, mely határozottan befolyással volt a vak érzékére, ép az volt, melyben neki a dallamot először tették hozzáférhetővé s melyet később az anyja is elsajátított: a népzene volt ez, mely mindig hangzott a lelkében s mely neki hazai nyelven beszélt.

S most is, míg Petrus ezt a darabot remegő lélekkel játszotta, játékának első akkordjainál mindjárt valami szembeötlő, sajátos elevenség nyivánult úgy, hogy a hallgatók arcán az öröm és ámulat váltakozott.

A gyönyörű játék csakhamar mindenkinek lekötötte a figyelmét és csak Stawrucsenko idősebbik fia, eme hivatott zenész, bírálgatta a játékot, hogy magának a kompozíciónak nyomára jöhessen s a zongorázó sajátságos »rendszer«-ét szétboncolhassa. A fiataloknak élénken ragyogott a szemük, az arcok égtek s az agyakban egy ismert életnek és boldogságnak merész gondolatai támadtak.

De még a szkeptikusnak a szemében is az elragadtatás tüze égett. Maga az öreg Stawrucsenko is, megtaszítva Miksa bácsit a könyökével, ezt sugta neki:

- No, azt meg kell vallani, hogy ez a fiatal ember pompásan, nagyszerűen játszik, valóban nagyszerűen!

Michailowna Anna kérdő pillantást vetett Evelinere.

A leány az ölébe eresztette munkáját s a vak művészre nézett; de az ő kék szeméből csak a lelkesültség figyelme sugárzott. Ő a hangokat a saját módja szerint fogta föl: a víz moraját hallotta a zsilipekben s a lombok susogását a kert sötét fasorai közt.

XII.

A világtalan ifju arcán azonban mit sem lehetett észrevenni ama lelkesültségből, mely a hallgatóit meglepte. Még az utolsó darab sem nyújtotta neki a keresett elégedettséget s megnyugtatót.

Az utolsó hangok is ép úgy rezegtek el, mint előbb, néma kérdésben, kétségben és panaszban.

A szalonban viharos tetszés zaj harsant föl.

Az öreg Stawrucsenko megölelte a fiatal zenészt.

- Gyönyörűen, istenileg játszol! - szólt.

A fiatal emberek is melegséggel rázták meg a kezét. A diák nagyszerű, dicső jövőt jósolt neki.

- Valóban, - szólt az idősbik fiu. - Önnek bámulatosan sikerült a népdalok jellegét fölfogni. Ön teljesen beleélt magát s uralkodik fölötte tökéletesen. De mondja csak, kérem, miféle darab volt az, melyet utoljára játszott?

Petrus egy olasz művet nevezett meg.

- Gondoltam én ezt, - viszonzá a fiatal ember. - Ismertem is némileg azt a darabot; de önnek egészen saját rendszere van. Némelyek jobban is eljátszák, mint ön, de úgy, mint ön, még soha senki sem játszotta azt el.

- Hogy érted te azt, hogy némelyek jobban játszották volna el? - kérdezte a fiatalabb testvér. - Lásd, én már régebben hallottam ezt a darabot. Ez a mai azonban fordítás volt, olaszból kis-orszra.

Petrus figyelmesen hallgatott. Először volt ő életében élénk beszélgetésnek a központja s csupán most támadt benne föl először a saját erejének tudata. »E szerint én is tehetek valamit az életben!« - gondolta magában. Ott ült még a székén, kezét a hangjegytartóra helyezve s egyszerre egy forró kéz érintését érezte ezen a kezén.

Eveline közeledett hozzá s vidám lelkesültséggel sugta a fülébe, miközben észrevétlenül megszorította a kezét:

- Hallottad... Te is megled a dolgot. Ha látnád mennyire föl tudtad lelkesíteni az embereket a játékkal!

A világtalan megrezzent.

Senki sem vette észre ezt a pillanatig tartó jelenetet, az anyán kívül, kinek úgy lángolt az arca, mintha a fiatal, szenvedélyes szerelem első csókjában részesült volna.

Petrus még mindig ugyanazon a helyen ült halvány arcával. Uj, váratlan boldogság áramlatával küzdött; talán zivatar közeledését is érezte, melynek sötét felhői alaktalanul látszottak agyának mélyéből előtölni.

HATODIK FEJEZET.

I.

Másnap korán reggel fölébredt Petrus. A szobában csöndesség volt, de kívülről behatott a napi munka zaja; az ablakon át, mely éjen át nyitva maradt, a kora reggel üde levegője áradt be. A fiatal ember még nem gondolt a tegnapi eseményekre, de érezte, hogy új, ismeretlen érzelmek rezegnek át idegein.

Néhány percig még ágyban hevert.

- Mi történt velem? - gondolta s aztán eszébe jutottak azok a szavak, melyeket Eveline mondott neki tegnap szürkületkor a malom romjainál: »S te soha sem gondoltál még erre? Mily különös ember vagy te!«

Valóban, ő soha sem gondolt arra. A leány jelenléte megörvendeztette őt s elégtelenséggel töltötte el a lelkét; de a tegnapi napig ép úgy nem gondolkozott arról, mint mi a levegőről, melyet belélekzünk.

S ezek az egyszerű szavak úgy hullottak a lelkébe, mint a kő a magasból a tükörsima vízbe, mely pillanattal elébb még sima volt s a nap meg a kék ég tükrözte magát felszínében - egy ütés s a víz mélyen, a medréig, hullámozásba jött.

Most úgy ébredt föl a világtalan ifju, mintha újjá született volna s Eveline, az ő gyermekkori játszótársa egészen más, új világításban jelent meg előtte.

Petrus, a legkisebb részletekig, mindent visszaidézett az emlékébe s bámulva hallgatta a leányka ujnak tetsző hangját. Mindig a fülében csengett az a fölkiáltás: »Mily különös ember vagy te!«

Hirtelen fölkel, felöltözködött s a kertnek harmattól üde utain a régi malomhoz sietett. A víz most is úgy zúgott, mint tegnap s a lombok is épúgy susogtak a patak partján; csak hogy tegnap sötét volt, míg most a reggeli nap világított. Soha sem érezte még annyira a nap világát mint most. Ugy tetszett neki, mintha a kert nyirkos illatával s a reggeli hús léggel a nap mosolygó sugárai is lelkébe hatolnának, fölízgatva az idegeit.

De, eme kellemes izgatottság mellett szívének a mélyében más érzés is keletkezett. Nem tudta ő ezt magának megmagyarázni. Eleinte még a tudatával sem birt annak s mégis behatolt az a hangulatába, mint a hogy egy szomoru akkord egy vig dallamba becsempészi magát. Mélyen a szívében gyökerezett ez az érzés s épen mint valamely fehér felhőcskéből, sötét, fenyegető felleg képződik, úgy növekedett ez az érzés is s könnyekben tört ki. Mindinkább növekedve, annyira uralkodott ez az érzés lelki életén, hogy minden más érzést elnyomott benne. Ő hallotta Evelinenek a hangját, érezte ujjai alatt ennek selyempuha haját, keblén ennek a szivdobogását s mindebből egy kép alakult, mely a szívét örömmel töltötte el. Most azonban, azok a lelkét lekötő képletek hideg, gyilkoló kezekkel érintették ezt a képet, mely szétfoslott, elenyészett. Hiába ment ő a malomhoz s maradt ott órákig, hogy a leány hangját, szavait, mozdulatait annál élénkebben idézhesse vissza emlékezetébe. Nem tudta ezeket többé összhangzatos egészszé összefűzni s amaz érzésbe foglalni, mely őt oly végtelenül boldoggá tette. Már mindjárt kezdetben volt emez érzés alapjában egy csöpp valamely más, határozatlan valamiből s ez a más valami elég erős volt, amannak elkábitására. Most, a leány hangjai elnémultak s a boldogító est minden érzeménye eltűnt s helyén nem volt egyéb, mint titokzatos üresség. A világtalan lelkének legmélyéből nyomasztólag, nehézkesen emelkedett föl valami, hogy ezt az ürességet betöltse.

Látni akarta Evelinet.

Az a lökés, mely az ideiglenesen szunyadó erőket fölébresztette, egyszersmind azt az erőt is előidézte, melyben a végtelen szenvedés kezdete rejtett.

Petrus szerette a leányt s látni akarta!

II.

A vendégek elutaztak s a Popelski-bázban minden a régi kerékvágásba zökkent vissza; csak a vak ifjunak a hangulata változott meg. Kedélyében egyenetlenség és idegesség mutatkozott. Csak olykor, midőn boldogságának egyes pillanatai jutottak eszébe, derült ki az arca. De ez nem tartott sokáig; a boldog pillanatok csakhamar nyugtalanító jellemet öltöttek: a vak attól félt, hogy ama pillanatok nem térnek többé vissza. Ez aztán gyors kedélyváltozást idézett elő. Majd élénk öröm s ideges izgatottság lepte meg, majd napokig tartó nyomasztó töprengés. Végre, anyjának is komoly aggodalmai keletkeztek, mert Petrusnak gyermekkori nyugtalanító álmai ismét visszatértek.

Egy reggel Michailowna Anna a fia szobájába lépett. Petrus aludt még, de nagyon nyugtalanul: szeme félig nyitva volt s komoran nézett a szemhéján át; arca halvány volt s a legnagyobb nyugtalanság kifejezése látszott rajta.

Az anya figyelmesen szemlélte fiát, hogy nyugtalanságának az okát kifürkészhesse. De csak annak növekedését láthatta.

Egyszerre, egy alig észrevehető körülmény vonta magára a figyelmét. Egy sugár hatott be az ablakon, mely az ágy fölött a falat megvilágította s mely folyvást alább szállt s mennél inkább közeledett az alvó szeméhez, annál inkább növekedett ennek a nyugtalansága.

Michailowna Anna mozdulatlanul állt, oly állapotban, mely lidércnyomáshoz hasonlított s ijedt tekintetét nem tudta elvonni a sugárcsíktól, mely fiának az arca felé folyvást közeledett. S ez az arc mindig sápadtabb lett s a legnagyobb erőfeszítést mutatta. A sugár a fiatal ember hajával kezdett játszani s arany színre festeni, homlokát könnyeden melegítve.

Az anya oda akart lépni, ösztönszerűleg oda törekedve, hogy fiát védje, de a lábai nem akartak engedelmessé válni. Eközben az alvónak a szemhéjai teljesen fölnyitak, a mozdulatlan szemtekén a sugár visszatükröződött s a fej fölemelkedett a vánkosostról. Az ajk ideges rágással húzódott félre, mely sirást is, nevetést is jelezhetett.

Végre, erőt vett magán az anya: oda lépett az ágyhoz s kezét fia fejére helyezte.

Petrus fölébredt.

- Te vagy, anyám? - kérdezte.

- Én vagyok, - válaszolta az anya.

Az ifju fölemelkedett. Ugy látszott, nehéz köd tartotta lekötve eszméletét. Egy perc múlva azonban így szólt:

- Ujra álmodtam... Mostanában gyakran szoktam álmodni... de rögtön elfelejtem a miket álmodom!

III.

Több mint egy év mult így el. Buskomolyság váltakozott a fiatal ember hangulatában az ideges ingerlékenységgel, de érzékei még élesebbek lettek. Hallása rendkívül finom volt; a világosságot megérezte összes szervezetével s ez még éjjel is észrevehető volt: a holdvilágos éjeket meg tudta különböztetni a sötét éjszakáktól s gyakran sokáig ült még az udvaron, mikor már mindnyájan aludtak - egyedül, mozdulatlanul, egészen átengedve magát a holdvilág befolyásának, mindig a hold iránya felé nézve, melynek hideg sugarai a szemében tükröződtek.

Mire gondolhatott ő eme hosszú éjszakákon bajos volna megmondani. Abban a korban mindenki, a kinek csak öröm- és bánatteljes élet felől fogalma van, többé-kevésbé lelki válságon megy át. Ha valamely ember átlépi azt a határt, a hol a munka és küzdelem körébe jut, igyekszik az életben helyet vivni ki magának s megállapítani hivatását és viszonyát az őt környező világgal szemben. Az ember hálával tartozhatik a sorsnak, ha ezt a pontot - mely némileg az életnek éles szögletét képezi, megkerülheti, a nélkül hogy rázkódást érezne.

Petrusnak még nehezebb válságot kellett átélnie. Nála eme kérdéshez: amiért élünk a világon?« még egy másik is csatlakozott: »miért él a vak a világon?« Végre, eme hálátlan elmélkedéshez még egy kielégítetlen szükséglet fizikai nyomása is járult s ez az őt folyvást kísérő nyomás nem maradt jellemére befolyás nélkül. Hová-tovább zárkózottabb lett s még Eveline is habozott, vajjon beszédbe eredjen-e vele, komor merengésének a pillanataiban?

- Azt hiszed te, hogy én szeretlek? - kérdezte Petrus egyizben.

- Én tudom azt, édesem, - válaszolta a leány.

- De, én nem tudom, - szólt komoran Petrus. - Valóban, nem tudom. Régebben meg voltam arról győződve, hogy szerettelek, jobban, mint mindent a világon; de most nem tudom. Hagyj el engem, kövesd azokat, kik téged a világba hínak, még mielőtt késő lenne.

- Miért gyötresz te engem? - kiáltott föl a leány panaszos hangon.

- Én gyötörlek? - kérdezte a fiatal ember. Arcán a dacos önzés és a benső részvét kifejezése látszott. - Igaz, én gyötörlek téged, teljes életemben; kénytelen vagyok vele. - Hagyjatok el engem mindnyájan; hiszen én csak szenvedést nyújthatok a szeretetért.

- Én *lát*ni akarok! - szólalt meg ismét, kis idő múlva, az ifju. - Látⁿi akarok s emez ohajomtól nem szabadulhatok. Ha én csak egyetlenegyszer, habár csupán álmomban, eget és földet s a világos napot láthatnám s mindezt emlékemben tarthatnám... ha láthatnám atyámat, anyámat, téged és Miksa bácsit - elégült és boldog lennék s önmagam sem gyötreném többé.

S minduntalan visszatért eme gondolatára, ohajára.

Ha egyedül maradt, kezébe vett némely tárgyakat, bámulatraméltó figyelemmel tapogatta meg azokat s azután, félretéve, elgondolkozott azoknak alakjairól, melyeket magának megjegyzett. Ép úgy elmélyedt ő a világos és tarka színek megkülönböztetésébe, melyeket érzékének a finomsága és tapogatás által iparkodott meghatározni.

IV.

Egyszer, Miksa bácsi, Evelinet és Petrust a vendégszobában találta. A fiatal leány zavartnak látszott. Petrusnak az arca komor volt s az öreg észre vette azon azt a nagy szomorúságot, mely egyidő óta gyakran meglepte őt. Ugy látszott, a fiatal embernek életszükségévé vált, új okokat keresni, hogy magát és másokat gyötörjön.

- Azt kérdezi tőlem Petrus, - szólt a leány, Miksa bácsi felé fordulva, - hogy minő szinei vannak a hangoknak?... Én nem tudom neki megmagyarázni.

- Hallod-e Petrus, - szólt az öreg komolyan. - Az elérhetetlen után vadászás közben elfelejtet, ami a kezed alatt van s a mit neked sokkal többre kellene becsülnöd. Gondold meg, hogy téged szerető szívek környeznek. Te ezt nem veszed észre s szenvedsz, csak azért, mert tulságosan önző vagy s azok a saját keserűségeddel foglalkoznak?

- Igaz! – kiáltott föl Petrus, hevesen, - úgy van; én azzal foglalkozom; de akaratomon kívül. De hát hol hagyjam a szenvedésemet, ha ez hozzám tapad?

- Ha te azt megértenéd, hogy a világon ezerszerte nagyobb szenvedés és nyomor van, mint a tiéd, oly szenvedés, melyhez képest a te életed, melyet részvét és szeretet környez, boldognak mondható; aztán...

- Nem, nem! - kiáltott föl izgatottan a vak. - A legszegényebb vakkal is szeretnék cserélni, mert ezerszerte boldogabb, mint én. Általában, nem is kellene a vakokat annyira dédélni. Ez nagy hiba... Én sokszor gondolkoztam e fölött. A vakokat ki kell vezetni az utra s egyedül hagyni ott őket - hadd kolduljanak alamizsnát. Ha én vak koldus volnék, kevésbé lennék boldogtalan. Kora reggeltől fogva ebédemre gondolnék, a kapott filléreket számolgatnám, attól félnék, hogy azok nem elégségesek élelmemre. Örülnék a bevételnek s oda törekedném, hogy éji szállásra gyűjtsék. Ha ez nekem nem sikerülne, akkor éhséget szenvednék és fáznám - s mindez nem engedne nekem szabad időt, mert minden pillanatot a napi életnek a gondja töltene be s testi foglalkozásom miatt kevésbé szenvednék, mint jelenleg.

- Azt hiszed? - kérdezte Miksa bácsi hidegen s Evelinere pillantott. Az öreg pillantása részvétet és szánalmat fejezett ki, míg a leány komolyan, sápadtan ült ott.

- Tökéletesen meg vagyok én győződve arról, - viszonzá Petrus makacsul.

- Nem akarok vitatkozni, - szólt Miksa bácsi. - Lehet, hogy igazad van. Ha rosszabbul folyna is a dolgod, legalább jobb ember lennél. Most a legnagyobb önző vagy.

Még egyszer pillantott az öreg részvéttel Evelinere s oda hagyta a szobát.

V.

Petrusnak a lelki állapota eme beszélgetés után még rosszabb lett. Miksa bácsinak a beszéde, melynek ő maga kevés fontosságot tulajdonított, mélyen meghatották s még inkább elmélyedt a töprengésbe.

Olykor sikerült neki elképzelni, a mit Miksa bácsi a távolság fogalmáról beszélt. A sötét, szomorú világ eltűnt; megkísérelte azt megmérni, de nem talált végére. Eszébe jutott a tompa mennydörgés s elképzelte a tágas, nagy világot; aztán elhangzott a dörgés, de valami fent maradt még a magasban, valami, mely bensőjében a nagyság és tisztaság fogalmát alkotta meg. Olykor határozottabb alakot öltött érzése; az alakhoz járultak anyjának és Evelinének a hangjai, kiknek a szemében »az ég tükröződött vissza«. Ekkor eltűnt a kép, mely lelkének a mélyéből lebbent föl, határozott alakot öltve s nem is tért többé vissza hozzá.

Sötét képzelődései gyötörték őt, a nélkül hogy kielégítették volna. A szenvedés minden lépténél követte beteges lelkét, mely hasztalan törekedett oda, hogy egyik érzékének a hiányát pótolhassa.

VI.

A Popelski birtokától hatvan verstnyi távolságra, egy kis városban, csudatevő katolikus szent kép volt. Az ily dolgokban jártasak, a legnagyobb pontossággal határozták meg, miben áll a képnek csudatevő ereje: mindenki, a ki a szentnek napján, a képhez gyalog közeledik, »husznapi engedmény«-t nyer, vagyis az isteni törvények ellen husz nap alatt elkövetett minden véttségét, a tulvilágon nem számítják be a rovására. Ez volt az oka, hogy minden évnek az őszén ama városkában nagy élénkség uralkodott: az ódon kápolnát az ünnep napján a legszebb diszbe öltöztették, zöld lombokkal és virágokkal ékesítve; az egész város viszhangzott a harangok zugásától, birtokos urak kocsijai robogtak végig a város utcáin s zarándokok jártak csoportosan, minden téren, uton, sőt a mezőkön is. Nem csak katolikusok gyültek itt össze. Az n-i szent képnek a hire messze földön elterjedt s még beteg és elégületlen óhitűek is, különösen városiak, közeledtek hozzá, hogy ott bajaikban segítséget keressenek.

Az ünnepnapon a nép a kápolnával szemben foglalt állást, két-három tömör sort képezve.

Ha valaki a városon kívül emelkedő halomról figyelve szemlélte volna ezt a jelenetet, úgy tetszett volna neki, mintha egy óriási kigyó mozdulatlanul heverne a kápolnához vezető uton - kigyó, melynek csak néha mozdul meg tarka pikkelyes teste.

A nép által elfoglalt utnak mind a két oldalán tömérdek koldus állt, kezeiket alamizsnáért nyújtva.

Miksa bácsi mankójára támaszkodva, Petrus pedig Jochemnek a kezét fogva, haladtak lassan végig az utcán. Ők a vásárra jöttek s most, némely szükségleteik bevásárlása után, lakásukra indultak vissza. Egyszerre, megvillant Miksa bácsinak a szeme. Valamit látott, a mi hirtelen egy gondolatot ébresztett föl benne s ő letért az utról egy másikra, mely a mező felé vezetett.

A sokfejű tömegnek a zaja, a zsidó kalmárok kiáltásai, kik a portékáikat kínálgatták, a hátok mögött maradtak. Azonban itt is, noha a néptolongs csekélyebb volt, hallani lehetett a szekerek zörgését, a gyalogjárók lépteit s élénk beszélgetéseket.

Petrus szórakozottan hallgatta mindezt a zajt, engedelmesen követve Miksa bácsit s szorosabban burkolózva a köpenyébe, mivelhogy fázott. Gondolataiba merült, melyek őt nem hagyták el.

Azonban, egyszerre, önző magabazárkozottságában, annyira magára vonta valami a figyelmét, hogy megrezsent és hirtelen megállt. A város utolsó házai végződtek itt s az uton mindkétfelől kertek és mezők terültek. A mezőkre kivezető uton ájtatos emberek kezei egy oszlopot állítottak föl szent képpel és lámpával, mely egyébiránt arra látszott szolgálni, hogy, ha a szél mozgatta, zörögjön, mert hát sohasem gyújtották meg. Ennek az oszlopnak a tövében egy csapat vak koldus hevert, kiket szemes üggyártsaik a jövedelmezőbb állásokról elűztek. Ott ültek ők, kezükben fatálat tartva s időről-időre felhangzott keserves könyörgésük: »A Krisztus nevében, segítsenek a vakon!«

Hűvös nap volt. A koldusok egész nap itt ültek, kitéve a hideg szélnek. A nagy tömegben itt nem mozhattak, hogy megmelegedhessenek s hangjukból, melyet hol egyik, hol másik hallatott, a keserves panaszt lehetett kivenni, testi szenvedésük és tökéletes gyámoltalanságuk miatt. Az első szavak még érthetők voltak, a többi már elszorult mellből fakadt, már csak mint sohajtás, mely a szélben enyészett el.

És mégis leghalkabb kéréseik is, melyek az általános zajban alig voltak hallhatók, minden ott elhaladónak a fülét érzékenyen érintették, mert a nyomor és gyámoltalanság tolmácsolói voltak azok.

Petrus hirtelen megállt és elhalványodott. Arca eltorzult.

- Mitől ijedtél meg ennyire? - kérdezte Miksa bácsi. - Hiszen ezek azok a boldog emberek, kiket te nemrég megirigyeltél - vak koldusok, a kik itt alamizsnáért könyörögnek... Persze, ők fáznak; de hát, a te véleményed szerint, mit sem tesz az...

- Jer, távozzunk innen! - esengett Petrus, megragadva nagybátyjának a kezét.

- Ej, hát te távozni akarsz? Hát a te kebledben nem támad más érzés eme szerencsétlenek közelében, most midőn idegenek szenvedését hallod? Ha te nekik egy fillért dobnál oda, mint bármely más ember, már ez is gyámolítás lenne rájuk nézve. De te csak keseregni tudsz s tele gyomorral irigyelni a mások nyomoruságát s ime, most futni akarsz tőlük, mint valamely ideges, finom hölgyecske!

Petrus lecsüggesztette a fejét. Aztán kivette zsebéből pénzes erszényét s a vakok felé fordult.

Botjával tapogatózva, megtalálta a legelől levőt, aztán ennek fatányérját, melybe erszényét óvatosan belétette. Nehány ott elmenő ember megállt s bámulva nézte a gazdagon öltözött szép fiatal embert, ki maga előtt tapogatózva a vakoknak alamizsnát nyújtott, kik azt hálával fogadták.

Miksa bácsi, homlokát redőbe vonva szemlélte őt, Jochem pedig egy könyvet morzsolt szét a szemében.

- Miért kinozza ezt a gyermeket, uram? - susogta Jochem szemrehányólag Miksa bácsinak a fülébe, miközben Petrus halványan, önmegadással közeledett feléjük.

- Mehetünk-e már? - kérdezte kérőleg. - Az isten szerelméért!

Miksa bácsi megfordult azon az uton, a melyen jöttek.

Nagyon nyomasztólag hatott rá növendékének különös arckifejezése, miközben azt kérdezte Miksa bácsi önmagától, vajjon nem bánt-e kegyetlenül ezzel a boldogtalan ifjával?

Petrus lesütött fővel, remegve követte. Éles szél kavarta föl az utcákon a port.

VII.

Nem lehet tudni, meghülés vagy a lelki szenvedés soká tartó válsága volt-e az oka - elég az hozzá, másnap Petrus forró ideglázban feküdt az ágyában. Dult arccal hánykolódott fekvőhelyén; olykor valamire figyelni látszott s menekülni szeretett volna.

A város öreg orvosa megtapogatta érverését s beszélt a hideg őszi szélről.

Miksa bácsi komor, szótalán volt.

A betegség az orvos gyógyszereivel gunyolódni látszott. Mikor a válság beállt, a beteg néhány napig mozdulatlanul feküdt. Végre győzelmeskedett a fiatal ember erős szervezete.

Egy derült őszi reggel napsugár hatolt a szobába a beteg ágya fejére tűzve. Midőn Michailowna Anna ezt észrevette, így szólt Evelinehez:

- Bocsásd le a függönyt... Én félek ettől a világosságtól!

A fiatal leány fölállt, hogy teljesítse az anya óhaját. Csak most először hallotta ismét a beteg hangját, ki halkan susogta:

- Nem, nem árt az nekem... kérlek, hagyd csak úgy...

A két nő a beteg fölé hajolt.

- Hallod-e te a szavaimat?... Én itt vagyok, - szólt az anya.

- Hallom, - viszonzá Petrus s elhallgatott. Ugy látszott, mintha valamit az emlékezetébe akarna visszaidézni.

- Valóban! - szólalt meg aztán. - Mily borzasztó ez!

Eveline gyöngéden a beteg ajkára tette a kezét.

- Lassan, lassan. Ne beszélj, ez neked megáráthat.

A fiatal ember megcsókolta ezt a kezét. Szemében könnyek ragyogtak. Sokáig sirt s ez a sirás neki, szemlátomást, megkönnyebbülésére szolgált.

- Valóban, - szólt, a belépő Miksa bácsi felé fordítva a fejét - én a te tanításodat sohasem felejttem el. Fogadd hálámat! Ugyanakkor midőn engem idegenek szenvedésével megismer-tettél, a saját boldogságom felől is tudomást nyertem. Adja isten, hogy soha se feledhessem el, sem az egyiket, sem a másikat.

A fiatal szervezet, mely a betegséget immár a válságos ponton legyőzte, csakhamar felüdült. Két hét múlva Petrus már talpra állhatott.

A fiatal ember nagyon megváltozott. A heves lelki rázkódást most csöndes merengés és szomorúság váltotta föl. Még az arcvonásai is megváltoztak.

Nem lehetett többé azokon látni a benső szenvedés nyomait.

Miksa bácsi attól tartott, hogy ez a változás csak ideiglenes s azt hitte, mostani kedély-hangulatát csak annak lehet tulajdonítani, hogy a betegség, idegeinek rugalmasságát meg-gyöngítette. Hónapok multak azonban s a fiatal ember hangulata ugyanaz maradt.

Nyilván láthatólag üdvös átalakuláson ment ő át. Az az önzés, melyet szenvedése kifejtett s megbénította vele született erélyét, megtört s helyét az idegenek szenvedésének tudata foglal-ta el. Ez a tudat meggyógyította a beteg lelket, a mennyiben fölébresztette abban a gondolato-kat és erélyt s előidézte a részvétet... Másokra gondolt, célt tűzött ki maga elé s tervezgetett... Az élet megkövetelte jogát s a beteg lélek napról-napra üdült s hajtásokat eresztett, mint a beteg fa, melybe a tavasz lehelete friss életet öntött.

HETEDIK FEJEZET.

I.

Midőn Eveline közölte a szüleivel, hogy eltökélte magát, a világtalan ifjuhoz menni nőül, az anyja hangos zokogásra fakadt, az apa pedig, miután a feszület előtt imádkozott, azt mondta, hogy meggyőződése szerint, ez istennek a rendelete, melyen változtatni lehetetlenség.

Megülték a lakodalmat s Petrusra nézve új, csöndes boldogság következett; ám, eme boldogságon át bizonyos nyugtalanság hatott át: a boldog pillanatokban maga elé mosolygott, azonban eme mosolyon a szomorú kétség derengett keresztül, mintha ő, a boldogságát sem jogosultnak, sem tartósnak nem vélné. Mikor közölték vele, hogy alkalmasint nemsokára az apai örömet is élvezheti, ezt az értesítést az ijedtség kifejezésével fogadta.

Mindamelletts is a jelen, mely neki nyugtalan gondot okozott, midőn neje és jövőendő gyermekére gondolt, nem engedte töprengésbe merülni. Olykor, gondjai közepett, eszébe jutottak a vak koldusok részvétgerjesztő szavai s összeszorult a szíve a részvétől és szánakozástól és gondolatai új irányt vettek.

A külső világosság sem hatott többé rá oly érzékenyen s korábbi gyötrelmei is eltűntek. A nyugtalanító erők elszunyadtak és ő nem ébresztette föl azokat szándékosan, hogy ellenkező érzékekkel egybekapcsolja.

II.

Ugyanabban a szobában, ahol egykor Petrus született, csönd uralkodott, melyet csak koronkint zavart meg egy gyermeknek a sirása, kinek a születése óta már néhány nap múlt el s Eveline már jobban érezte magát. Petrus azonban lehangoltnak látszott, egy bekövetkező szerencsétlenség sejtelme miatt.

Az orvos kezébe vette a gyermeket s az ablakhoz közeledett. Hirtelen félrevonta a függönyt s bebocsátotta a napsugarakat; aztán a gyermek fölé hajolt.

Petrus most is, lecsüggesztett fővel, nyomasztó hangulattal ült egy széken.

Az orvos vizsgálódásainak semmi jelentőséget nem látszott tulajdonítani, mert azt hitte, annak eredményét ugyanis tudja.

- Bizonyosan vak ez a gyermek, - mondta. - Jobb lett volna neki nem születni.

Az orvos egy szót sem szólt; némán folytatta vizsgálódását. Végre, félretette ophthalmiscopját s nyugodtan és határozottan mondta:

- A szemnek nincs semmi baja... Ez a gyermek lát!

- *A gyermek lát!* - ismételte Petrus megrendülve s hirtelen fölkel. Ez a mozdulata elárulta, hogy ő az orvos szavait hallotta; mindamelletts, arcvonásaiból ítélve, nem fogta föl teljesen azoknak az értelmét. Remegő kézzel támaszkodott meg az ablak párkányán és sápadt arccal, fölemelt fővel, merev mozdulatlanágban állt ott.

Eme pillanatig rendkívül izgatott állapotban volt. Most, úgy látszott, nem bír önmagán uralkodni: minden ízében remegett az izgatottságtól és várakozástól.

Ő biztos tudatával birt ama homálynak, mely körülvette. Láta, érezte azt egész mérhetetlenségében. Nyomta ez őt s fölfogta képzeletében. Elébe állt s meg akarta gyermekét óvni az áthatolhatatlan sötétség örökké mozgó tengerétől.

S mindaddig, míg az orvos a gyermeket figyelte, ily állapotban volt. Félt. Korábban ugyan némi remény keletkezett lelkében; most a szörnyű félelem a tetőpontját érte; az idegek a legnagyobb mértékben meg voltak feszülve, a remény eltűnt s lelkének valamelyik zugában volt eltemetve. S egyszerre eme szavakat hallja: »A gyermek lát!« És ezek a szavak kedélyét egészen megváltoztatták. A félelem eltűnt, a remény megvalósult. Fordulat volt ez, egy ütés, mely a vaknak a lelkében mint villámsugár cikkázott át.

S eme sugár után szeme előtt különös képek lebegtek. Sugarak voltak-e ezek, vagy hangok, - nem tudott erről magának számot adni. Hangok voltak bizonynyal, melyek idomot, alakot nyertek és sugárként világítottak. Ragyogtak, de csak mint az égboltozat fölöttünk; lebegtek, mint a napsugarak a láthatáron, mozogtak, hullámozgáltak, mint a fű a zöld sivatagon, mint a merengő bükkfa lombjai.

De ez csak első pillanatban volt így s csupán a pillanatok változatos érzéseit tartotta meg Petrus az emlékében. Minden egyebet elfelejtett ő később.

De, mindig azt állította, hogy ő, abban a pillanatban *látott*.

Mit látott és hogy s vajjon csakugyan látott-e, nem lehet tudni. Sokan mondták neki, hogy az lehetetlenség; de ő határozottan állította, hogy az eget és földet, anyját, feleségét s Miksa bácsit, látta.

Néhány pillanatig magasztos, sugárzó arccal állt.

Oly különös volt ő, hogy mindenkinek a szeme feléje irányult s mindenki némaságban vesztegelt. Mindenkinek másként tűnt föl az az ember, a ki a szobában volt, egészen másként, mint a kit ismertek, mintha idegen lett volna. Amaz eltűnt az előtte megnyílt mély titokban.

És ő eme titkával egyedül volt néhány pillanatig. Ennek a következménye az elégedtség volt, meg az a határozott tudat, hogy ő látott.

Vajjon csakugyan lehetett-e ez? Megtörténhetett-e az, hogy a gyöngé, jelentéktelen fénybenyomások, melyek a sötétség által körülvett agyat ismeretlen uton igyekeztek áthatni, ama pillanatokban, midőn a szem, egész lelki erejével a fénysugarak befogadására törekedett - s hogy ezek most a hirtelen lelkesültség pillanataiban, az agyvelőig hatolhattak, mint valamely ködös vízfény?... S vajjon a vaknak a szeme előtt valóban láthatóvá vált-e a kék ég, a ragyogó nap, az átlátszó folyam s ennek partján a halom, melyen ő oly sokat átélt, sokat szenvedett és sirt? Avagy csak képzelődése varázsolta-e elő a hegyeket s messze terjedő mezőségeket, a pompás fákat, meg a napot, mely ezt a képet megvilágította, azt a napot, melyre ősei oly sokszor néztek?... Ki tudná ezt megmondani? Ő csupán azt tudta, hogy ez a titok leereszkedett hozzá, hogy aztán rögtön oda hagyja őt. Emez utolsó pillanatban az alakot nyert hullámozó, harsogó, rezgő hangok összevegyültek és elhaltak, mint egy erősen, megfeszített hurnak a hangja, először halkán, alig hallhatólag, elhalóan... Végtelen sugáron látszott valami tovaagördülni, messze, messze a végtelen sötétségbe... S ez elhalt, elnémult, kialudt.

Sötétség és csönd köröskörül... Néhány határozatlan körvonala kép megkísérli még fölemelkedni a sötétségből, de sem alakjuk, sem hangjuk, sem színük.

Ekkor, egyszerre földi hangokat hall Petrus. Ugy látszott, fölébredt, de még mindig ott állt, vidáman, derült arccal, anyjának meg Miksa bácsinak a kezét erősen szorítva.

- Mi lelt téged? - kérdezte aggódó hangon az anya.

- Azt hiszem, semmi; én mindnyájatokat *láttalak*... Hiszen nem álmodom talán?

- És most? - kérdezte az anya izgatottan - Vissza tudsz-e erre még emlékezni s nem fog-e eltűnni emlékedből?

Petrus felsohajtott.

- Nem, - válaszolta látható erőlködéssel. - De ez mit sem tesz, mert én mindent, mindent - ennek a gyermeknek adtam...

Ingadozott s elvesztette eszméletét. Arca elsápadt, de még mindig a belső elégtelenség viszfénye látszott azon.

BEFEJEZÉS.

Nagyszámu közönség gyűlt össze Kiewben a vásár ideje alatt, hogy egy eredeti művészt meghallgathasson. Vak volt ez, de a hir csudákat beszélt zenei tehetsége felől. A teremben ennél fogva, minden helyet elfoglaltak s a bevétel, (mely a közönség előtt ismeretlen jótékony célra volt szánva s mely fölött egy öreg ur, a művész rokona rendelkezett) nagyszerű volt.

A teremben mély csönd uralkodott, midőn az emelvényen egy fiatal ember jelent meg, kinek szép, nagy szeme s halvány arca volt. Senki sem tartotta volna őt vaknak, ha szeme nem lett volna oly mozdulatlan s ha egy szőke fiatal asszony a kezénél fogva nem vezeti, ki, mint beszéltek, a művész felesége volt.

- Nem lehet csudálkozni, hogy oly hódító benyomást okoz, - szólt a hallgatók egyike, - hiszen ritka drámai alakja van!

S valóban a mély gondolkozásra valló halvány arctól s egész alakjától, megjelenésétől valami sajátost, rendkívülit lehetett várni.

Játéka összhangban állt külső megjelenésének a benyomásával.

A déloroszországi közönség szereti és méltányolja a hazai dalokat, itt azonban a különböző tájakról összejött tömeget is, egyszerre elragadta a zene hatalmasan hullámzó folyama. A hazai természet iránt való eleven érzés, ennek eredeti, finom összeköttetése a közvetlen népzenevel, egy pompás rögtönzésben nyilvánult, mely a zongoraművész ujjai alatt nyert életet. Szingazdagon, hajlékonyan, dallamosan folyt ez, mint kiáradó patak, majd ünnepiesen, mint egy himnusz, majd lelket elragadóan, egy bánatos népdalnak a dallamában. Majd úgy tetszett, mintha az ég dörögne, a végtelen térben enyészve el, majd mintha a sivatag szele szállítana szomorú gondolatokat, hősök magános sirjairól.

Mikor a művész a játékát bevégezte, a roppant termet a lelkesült közönség dörgő tetszészaja töltötte be.

A világtalan, lecsüggesztett fejjel ült ott, álmélkodva eme szokatlan zaj fölött. De, még egyszer fölemelte a kezét s a billentyűkre ütött ujjáival. A teremben rögtön elnémult mindenki.

Belépett Miksa bácsi a terembe. Figyelmesen szemlélte a tömeget, melyen most egy érzés uralkodott: mindenki kíváncsi szemmel fordult a vak művész felé.

Az öreg hallgatott és várt. Neki úgy tetszett, mintha ennek a hatalmas rögtönzetnek, mely oly szabadon, könnyen fakadt föl, gazdag forrásként a játszóknak a lelkéből, ki kellene apadnia, mint egykor, egy nyugtalanító gondolat, egy beteges kérdés miatt, mely új sebet tüntetett elő az ő vak növendékének a szívében. De a hangok növekedtek, erősültek, teljesebbek, hatalmasabbak lettek, uralkodtak a meghatott közönség lelke és szíve fölött. S mennél jobban figyelt Miksa bácsi, annál ismeretesebbnek tűnt föl előtte valami a vak művész játékában.

Valóban, ott van az a zajos utca. A teljes, tulcsapongó életáramlat hatalmasan tör ott elő ezernyi hangban. Növekszik és apad az s ama távoli, de tisztán hallható lármává válik, mely mindig egyenlően nyugodt, szenvedélytelen, hideg és részvétlen marad.

Egyszerre azonban megrendült Miksa bácsi, egészen a szíve legbelső rétegéig.

A művész ujjai alatt, mint egykor, zokogás hangzott föl.

Fölhangzott s aztán lassankint elhangzott.

De nem, ez nem a saját szenvedése fölött való kesergés, nem a vak korábbi önző fájdalmanak a visszhangja volt!

Könyek szökeltek az öreg ember szemébe. Könyek csillogtak a szomszédainak a szemében is.

Kiemelkedve az utcai élet hideg, érzéketlen, szenvedélytelen árjából, egy hang uralkodott a teremben, egy siró, csöndes, de borzalmas hang, mely a hallgatók szívét meghódította.

Miksa bácsi ráismert ebben a hangban a vakok kérő, esengő hangjára: » Az isten szerelméért! adakozzanak a vaknak!«

Mindenkinek a szive remegett eme lassan elhaló hangok hatása alatt. Már régen elhalt ez, de a közönség, fölindulva az élet nyomoruságai fölött, mély hallgatásban vesztegelt.

Az öreg lecsüggesztette a fejét és így gondolkozott: »Valóban, ő már megérett. Az önző szenvedés helyett szívében az idegenek szenvedését érzi; érzi és látja azt s képes arra, hogy a boldog emberek szívében az idegen nyomor emlékét előidézze.«

A vén rokkant katona egyre mélyebben hajtotta le a fejét.

Ő bevégezte munkáját s nem hiába élt a világon: tudtára adták ezt azok a hatalmas hangok, melyek a teremben fölhangzottak s a hallgatók szívét meghódították.

Ilyen volt a vak művésznak első nyilvános föllépése.